

ANDRÁS ISTVÁN

Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Római Katolikus Teológiai Kar
Pasztorálteológiai Intézet
Gyulafehérvár, Románia
istvan.andras@ubbcluj.ro

Posztmodern teológia? avagy A like esélye

Riassunto: guardando la nostra epoca sorgono in noi domande: „dove andiamo così” o „che fine avrà l’uomo”. L’articolo seguente porta davanti ai nostri occhio una risposta speciale che si costruisce sul lavoro di Leclercq e descrive l’uomo postmoderno come virtuale, senza gran affetto verso la teologia ma capace di creare qualcosa di nuovo. Seguendo l’itinerario di Leclercq possiamo osservare come dalla teologia monastica attraverso la scolastica con le scoperte del mondo moderno si arriva al postmoderno dove diventerà una da migliaia. Questo mondo prepara la via per qualcosa di nuovo in cui precisamente sarà presente anche Dio.

Parole chiave: monastica, scolastica, epoca moderna, postmoderno, pensiero debole, società, tempo, immortalità, virtualità, Vattimo, Severino, Salmann, Safranski.

Rüdiger Safranski német filozófus, a keresztény világ évezre-deit vizsgálva, meg van győződve arról, hogy az első keresztény évezred emberének egyesülnie kellett az Istennel ahhoz, hogy áthajózzon az élet vizén; a második évezredben viszont az ember önmaga mércéjévé válik: az embernek meg kellett találnia

önmagát ahhoz, hogy áthajózhasson az élet tengerén.¹ Ezek után talán jogosan tehetjük fel a kérdést, hogy akkor milyen kellene legyen a harmadik évezred embere? Egyesek azt mondják, hogy misztikus (vagy inkább „kuss”), mások azt mondják, hogy a harmadik évezred embere inkább a technika embere kell legyen, melynek segítségével le fog győzni minden betegséget, teljesen uralni fogja a földet, sőt a naprendszert is. És ebbe a nagy tervbe becsúszik egy járvány: a Covid-19 vírus által okozott pandémia, és minden felborul. Az ember hirtelen mégsem képes mindent legyőzni... vagy idővel mégis?!

Az idő emberi létezésünk alapfeltételei közé számít, mert önző módon ezzel adunk értéket az embernek (azaz hogy mennyi idő alatt mit tud végrehajtani). Szeretnénk legyőzni az időt, de akkor mivel kategorizálnánk be egymást? Ki kellene találni valami új kategóriát, új standardot. Az idő állandóan gúzsba köt és keretek közé szorít. Az idő képes mosolyogva elvágni terveinket, életünket, de képes gyógyítani is. Itt van állandóan velünk, és megértése az elfogadásán múlik; annak az elfogadásán, hogy uralma van fölöttünk, és fölöttünk is eljár. Az idő kétségtelenül a legfontosabb és legprecízebb mértékegységünk (ránk erőltetett mértékegység), amit örömmel használunk is, segítünk neki, és így azt hisszük, hogy hatalmunk van felette. Ezt tesszük, amikor bekategorizáljuk az emberi történelmet és az emberi kultúrát, s ennek alapján beszélünk különböző korokról: ókor, középkor, modern kor vagy posztmodern kor. Az időben megnyilvánuló emberi szellem mindig ötletes, és állandóan, tudatosan vagy öntudatlanul, az idő ellen küzd.² Ezt akarja legyőzni és ezt fejezi ki

¹ Vö. SAFRANSKI, R., *Das Böse oder das Drama der Freiheit*, München-Wien 1997, 18.

² Így van ez az egyén személyes, privát életében is, amelyet DIÓSI, D. (*Egyház és posztmodern. Korunk vallásossága és esztétizáló hajlama*, Budapest-Kolozsvár 2012, 114–115) a következőképpen szemléltet: „Manapság az én

a népmeséktől a kutatás és a technika csúcsáig: az élet vizét kereső szegény vándorlegénytől a jobbá, kényelmesebbé és tökéletesebbé alakított világon keresztül. Az ember örökké élni akar, fáj az elmúlás gondolata, amit az idő okoz, és a bizonytalan nemlét, akár halál utáni lét lehetősége vagy hiánya is félelemmel tölti el. Örök élet, idő feletti uralom – ki képes erre? Csak az Isten vagy az istenek. Így, ha az ember le akarja győzni az időt, abban az is benne van, hogy Isten akar lenni, Istent akarja legyőzni. De miért vágyik erre? Talán mert már volt Isten. Az emberi öntudatra ébredés kezdetén már ott találjuk azt a vágyat, hogy Isten legyen, és azóta ez csak fokozódott és nagyobb méreteket öltött.³ Vajon ez már teológia?

Visszatérve az említett német gondolkodóhoz és a korszakok meghatározásához, érdekes megállapítást fedezünk fel. Safranski, a mai korszakot vizsgálva, azon a véleményen van, hogy amiként az Isten megteremtette az embert, aki fellázadt ellene, ugyanúgy az ember a technika segítségével létrehoz egy új világot, amely

---

három életkorra osztódik: a születési bizonyítványban konstatálható reális kor, az érzett kor, valamint a kettő között valahol meghúzódó „önprodukált kor”, vagyis az a kor, amelyet az egyén különböző, külsőleg bevetett segítő faktorok révén a kettő kibékítésére elért. Ám az idő vasfogú „gravitációja” ellen még a ráncatlanításra és bőrfiatalításra bevetett – a reklám- és kozmetikaipar által egyenesen angyali kinézettel kecsegtető – *anti-aging*-termékek is legfeljebb egy többé-kevésbé sikeresen imitált fiatalságot képesek kalapjukból elővarázsolni.”

³ Az ember nem akarja észrevenni, hogy a keresztények Istene erre jó lehetőséget ad, hiszen pont ezért nyilatkoztatta ki önmagát, vagy ha úgy tesszük, ezért alkotta az embert.

szintén fel fog lázadni ellene,⁴ és talán elpusztítja az embert.⁵ Na, akkor újratervezés: milyen is lehet a harmadik évezred embere? Nyitott lesz a teológiára? Bármit mondhatunk, de azt szem előtt kell tartanunk, hogy a harmadik évezred emberét nagyon meghatározza a technika. Az, hogy lesz-e lázadás a gépek részéről vagy sem, majd kiderül, egyelőre a posztmodern ember ura a helyzetnek. Egyelőre úgy néz ki, a posztmodern ember nem képes komolyan lázadni, túl sok az érdek. A technika az emberi élet szinte minden dimenziójában jelen van és érezteti hatását. Ebben a miliőben főleg a virtuális világ jelent kihívást az ember számára, mert a virtuális világ beszippantja az embert, aki végre elveszíti időérékét, és szabadnak, Istennek képzelet magát.⁶ Na tessék teológia! A kérdés azonban marad: milyen, illetve milyen lehet a harmadik évezred emberének teológiája? A válasz egyszerű: posztmodern. A jobb megértés végett meg kell néznünk, hogy mit is jelent posztmodernnek lenni. A válasz keresésében egyetértünk Esterházy Péterrel, aki szerint a posztmodern nem a szélhámos szinonimája.⁷ Ezt úgy fogadhatjuk el a legjobban, ha megvizsgáljuk a Krisztus utáni korok tulajdonságait, és ezt összevetjük a mai helyzettel. Ebben a feladatunkban segítségünkre van J. Leclercq francia bencés, aki a 20. században megpróbálta rendszerbe foglalni az első két évezred teológiai tudását és kul-

---

⁴ Az embernek az Isten elleni lázadását E. Severino éppen a technikában látja. Szerinte a technika Isten halálához vezet, de ezzel nem szünteti meg az Istent, mert az Isten csak más jelleget ölt, máshol lesz elérhető. Severino szerint ez a leggyengébb formája az Istennek. Ugyanezt állítja G. Vattimo is, amikor a kiüresedett Istenről beszél, akinek az üresség esély. VATTIMO, G., *La fine della modernità*, Garzanti, Milano 2011.

⁵ Vö. SAFRANSKI, *Das Böse oder das Drama der Freiheit*, 20.

⁶ Vö. ANDRÁS, I., A virtualizálódó szubjektum (helyzetjelentés; morfondírozás) in. *Studia Theologica Transsylvaniensia*, 17/2, 325–34.

⁷ Vö. ESTERHÁZY, P., Hát, nem tudom, in *A szabadság nehéz mómora*, Magvető, Budapest 2003, 11–17, 14.

túráját, vagyis a szerzetesrendek kialakulásától a skolasztika diadaláig két nagy csoportba osztályozza a tudást és a tudáshoz való viszonyt. A francia bencés az első korszakot, melyet a szerzetesrendek és a kolostorok uraltak, és az Istennel való személyes kapcsolat volt az alapja mindennek, monasztikus tudásnak nevezte el. Ennek a módszere a lectio-meditatio volt, és biblikus, metaforikus nyelvezet jellemezte. A második korszakot, amikor az iskolák a kolostorokból a városokba költöznek, és nem csak a szerzetesek joga lesz a tudás, skolasztikus tudásnak nevezte el.⁸ Tehát a skolasztikában már nem csak a kolostor lesz a tudomány, az iskola színhelye, hanem a város (és az itt épülő iskolák), illetve a szerzetesek mellett megjelennek a világiak, akik a hittudományokkal foglalkoznak. Az elmélkedő módszert felváltja a lectio-quaestio, illetve a rideg észérvek ütköztetése, míg a liturgikus, egyházi szófordulatokkal szemben a filozofikus nyelvezet, az elvont, szárazabb, tudományosabb szavak kerülnek előtérbe.⁹ A monasztikus tudás egyik fő célja az volt, hogy a kérdező ember elérjen a misztériumhoz, belefolyjon a misztériumba, és ezáltal megtalálja és elfogadja saját létének értelmét. Ezzel szemben a skolasztikus cél a misztérium megértése volt, az ember az igazság elérésére törekedett, hogy tudja, miben hisz és mi/ki ad erőt neki az élethez. Leclercq elmélete, táblázatban összefoglalva, a következőképpen fest:

	monasztikus tudás	skolasztikus tudás
művelők	szerzetesek	szerzetesek és világiak
környezet, hely	kolostor	iskola
módszer	lectio-meditatio	lectio-quaestio

⁸ Vö. LECLERQ, J., *Cultura umanistica e desiderio di Dio. Studio sulla letteratura monastica del Medioevo*, la Feltrinelli 2002.

⁹ Természetesen a monasztikus tudás nem zárja ki a rációt éppen úgy, ahogy a skolasztikus tudás sem felejt el a hitet.

nyelvezet	biblikus-metaforikus, bölcseességi, szimbolikus	filozofikus-fogalmi, tudományos, elvont
	bölcseesség	tudomány
	szeretet	értelem
teológia	lelkizőbb, szimbolikus	hideg, szisztematikus
célja	misztérium elérése	az igazság elérése, a misztérium megértése

Az elején említett Safranski nézete szerint a második évezred emberének önmagát kell megtalálnia, gyakorlatilag a modern korról kezdődik. Láttuk Leclercq zseniális konklúzióit, de annak is tudatában kell lennünk, hogy ezek a modern korról nagy változáson mennek át, melyek érintik a teológiát is. A változások alaphangulatát a kételkedés és a szabadság utáni vágy¹⁰ motíválja, melyért a modern ember képes mindent feláldozni. Hegel, amikor a modern kort elemzi, megállapítja, hogy a szabadság a modern korszak lényege,¹¹ de azt is tudjuk, hogy a tudományok fejlődése ebben igen nagy szerepet játszott.¹² Az ember ekkor kezdi elhinni, hogy képes mindent legyőzni, képes uralni a földet és az eget. Most kezdődik el az a folyamat, amikor az *Égben lakó* helyére tör, és ez egészen addig tart, míg meg nem öli és helyébe nem teszi magát. A modern korról minden megváltozik: a földrajzi tér (pl. Amerika felfedezése), a nyelvezet, a nyelv¹³ (megjelennek a nemzeti nyelvek), felgyorsulnak a természettu-

¹⁰ Vö. BUTTERFIELD, H., *Le origini della scienza moderna*, Il Mulino, Bologna 1963, IX.

¹¹ Vö. HEGEL, G.W., *Lezioni sulla filosofia della storia*, a cura di G. Bonaccina e L. Sichivollo, Laterza, Roma–Bari 2012, 146.

¹² Spaemann szerint a tudomány a modern kor *signum centraléja*. Vö. SPAEMANN, R., *Philosophische Essays. Erweiterte Ausgabe*, Reclam, Stuttgart 1994, 3–18.

¹³ Vö. CARTESIO, *Discorso sul metodo, Opere filosofiche, Vol I.*, trad. E. Garin, G. Galli, M. Garin, Laterza, Roma–Bari 1986, 341.

dományok, az Istentől az ember felé fordul az érdeklődés. Lényegében a modern kor¹⁴ a tudományos¹⁵ felfedezések következtében születik,¹⁶ ahol főleg a matematika játszik kulcsszerepet.¹⁷ Ezt az elképzelést egészíti ki az olasz Galeazzi, aki szerint a modern fogalma nemcsak egy technikai, tudományos előrelépés, hanem a gondolkodásmód forradalma.¹⁸ Ezek alapján azt mondhatjuk,

---

¹⁴ Az olasz Del Noce a modern szó etimológiáját kutatva megállapítja, hogy a modern szó a latin *hodierna* szóból származik, és kezdetben nem volt semmiféle filozófiai jelentése, pusztán kronológiai tartalma van (vö. DEL NOCE, *L'idea di modernità in Modernità. Storia e valore di un'idea*, a cura di E. Berti, Morcelliana, Brescia 1982, 26.). A 10. század vége felé a fogalom bekerült a filozófia berkeibe, ahol különböző jelentéseket hordozott, mint *nyitás, lélek szabadsága, a kölcsönös szeretet* – állítja Patella (vö. PATELLA, G., *Sul postmoderno. Per un postmodernismo della resistenza*, Studium, Roma 1990, 7.). Arisztotelész újrafelfedezése világossá tette a középkor embere előtt, hogy milyen gazdag öröksége van. És ezzel szemben kezdte magát mainak, modernnek nevezni. (Vö. ORSCUCCI, *La ripresa del «naturalismo» ottocentesco in alcune discussioni contemporanee*, in *Natura senza fine. Il naturalismo moderno e le sue forme*, a cura di P. Costa, F. Micheli, EDB, Bologna 2006, 73–83.). Ez az út gyakorlatilag megkezdte a teológia és filozófia szétválását, ami a modern kor egyik legjellemzőbb tulajdonsága lesz, és gyakorlatilag ez készíti elő a reáltudományok előretörését (vö. VITTO, P., *Il pensiero moderno secondo J. Maritain*, Città Nuova, Roma 2011, 79–85.).

¹⁵ Vö. GELLNER, E., *Pensiero selvaggio, pensiero moderno* in *Simbolo e teoria nell'antropologia religiosa* a cura di A. Simonica e F. Dei, Argo, Lecce 1998, 220–221.

¹⁶ Vö. SCHAEFFLER, R., *Die Kopernikanische Wendung – mehr als ein bloße Metapher* in *L'uomo moderno e la chiesa, atti del Congresso 16-19 novembre 2011*, ed. P. Gilbert, Gregorian & Biblical Press, Roma 2012, 365–388.

¹⁷ Vö. FERRO, C., *Galilei e Cartesio* in *Nel terzo centenario della morte di Galileo Galilei, Saggi e conferenze*, Società Editrice «Vita e Pensiero», Milano MCMXLII-XX, 327–350.

¹⁸ Vö. GALEAZZI, U., *Kant nella dialettica dell'illuminismo. Per una critica dello scientismo moderno* in *Modernità. Storia e valore di un'idea*, a cura di E. Berti, Morcelliana, Brescia 1982, 66.

hogy a modern kor történelmi-kulturális változást hoz, amelynek a lényege a szabadságban rejlik.

A modern kor kezdetét a filozófiában is nagyon könnyen meg tudjuk határozni, mert Descartes munkásságához kötődik.¹⁹ Az ő új kritikai módszere, mely mindent megkérdőjelez (csak önmaga létében nem tud kételkedni, na meg Isten létében: az velünk született fogalom; még nem érett meg az idő az Istenben való kételkedésre, de elkezd az *Isten-ölést*) az alapja a modern kornak. (Gyakorlatilag egy folyamat indul el, amely majd Nietzsche munkásságával érdekes irányt vesz, és Heidegger gondolatvilágával a posztmodernbe torkollik.²⁰) Maritain francia filozófus úgy fogja fel Descartes módszert, mint egy tévedhetetlen és könnyű utat az igazság elérésére.²¹ Ezzel a meglátással a modern ember ugyan egyet tud érteni, de nem veszi észre, hogy ez az út a káoszba vezet. Ezzel Descartes új alapokra helyezi az alanyt, aki kételkedésével²² elindul önmegvalósító útján.

A változások minden téren érezhetőek, így a teológia területén is. Itt a szerzetesek mellett egyre erősebb a világiak jelenléte, sőt lassan háttérbe is szorítják a szerzeteseket. Az egyetek mellett sokasodik a műhelyek száma, ahol egyre több kísérlet tudnak végrehajtani; a matematika a tudományok alapjává válik. (Leibniz egy matematikai nyelvet is ki akar dolgozni, mellyel képes volna megszüntetni a háborúkat). A teológia alól mintha kifogyna a talaj, ezért mindenkiben ellenséget lát, aki valamit

---

¹⁹ Descartes új módszerét az 1637-ben megjelenő *Discours de la Méthode* című művében dolgozza ki.

²⁰ Vö. O. FRANCESCHELLI, *Introduzione* in K. LÖWITH, *Dio, uomo e mondo nella metafisica di Cartesio e Nietzsche*, a cura di O. Franceschelli, Donzelli Editore, Roma 2000, VII-XXXVIII.

²¹ Vö. MARITAIN, J., *Arte e scolastica*, a cura di A. Pavan, Morcelliana, Brescia 1980, 39.

²² Tudjuk, hogy Descartes számára a kételkedés gondolkodást jelent.

másképpen lát. Valljuk be, sokszor nem alaptalanul, mert túl régen van uralmon, így megszokta, hogy igaza van, és hogy más mindig mindent rosszul lát és tesz.²³ A teológusok közül sokan próbálkoznak egy „normális skolasztikával”, de törekvésüknek nem volt átütő ereje. A felfokozott tudomány iránti vágy az új felfedezések fontosságára hívja fel a figyelmet, aminek a teológiában is helye kell hogy legyen. Leclercq táblázatát kiegészítve az alábbiakban láthatjuk a változásokat.

	monasztikus tudás	skolasztikus tudás	szárnyaló tudás (modern kor)
művelők	szereztesek	szereztesek és világiak	tudósok (világiak és szerzetesek)
környezet, hely	kolostor	iskola	egyetem (műhelyek)
módszer	lectio-meditatio	lectio-quaestio	kísérlet
nyelvezet	biblikus-metaforikus, bölcsességi, szimbolikus	filozofikus, tudományos, elvont	tudományos, elvont, matematikai
	bölcsesség	tudomány	matematika
	szeretet	értelem	haladás
teológia	lelkizőbb, szimbolikus	hideg, szisztematikus	a skolasztika élesztgetése (életben tartása)
célja	misztérium elérése	az igazság elérése, a misztérium megértése	új felfedezések bedolgozása

²³ A teológiára is érvényes az, amit Drósi, D. (*Egyházam a posztmodernben. A dialógus-„kényszer” ideje*, Budapest 2014, 44.) az egyházzról állít, hogy az „posztonopolikus szindrómában” szenved.

A modern kor lendületében elindult változások nem teljesültek be mind,²⁴ vagy váratlan gyümölcsöket eredményeztek.²⁵ Ezek a gyümölcsök, ha finomak, ha nem, fogyaszthatóak, és teljesen meghatározzák posztmodern korunk teológiáját és a harmadik évezred emberét. Elég korunkat összevetni a modern korrallal, és mindjárt láthatjuk azokat a gyümölcsöket, melyek a mai ember táplálékai.²⁶ Ennek bemutatására szintén a Leclercq-táblázatot hívjuk segítségül. Elsőként a szemünkbe ötlő gyümölcs a káosz,²⁷ korunk nagy *vívmánya*, mely a modern kor hozta nagy szabadságvágy és fejlődéssiker eredményeként jelent meg. Minden összekeveredett,²⁸ ami világos és egyszerű, az nem kell, mert miért is kellene, ha lehet bonyolítani és a zavarosban halászni. A rend hatalmas, a káosz erő, és mivel nem direkte kötelez, szeretjük a káoszt. (Könnyebb a rosszat tenni, mint a jót.) A teológiában is érződik a káosz hatása. Például nem jó a régi dogmatika, mert túl rendszeres, valami összevissza és könnyen érthető kell. Ez a káosz, bár nagyban áthatja a társadalmat, mégsem cél nélküli és érthetetlen, hanem lényegében esély²⁹ mindenkinek, de főleg a teológiának.³⁰ A káosz következtében létrejön a kisebbségek tár-

---

²⁴ Vö. HABERMAS, J., *Il discorso filosofico della modernità*, trad. E. Agazzi, Laterza, Bari 1987.

²⁵ Erről lásd: ANDRÁS, I., Naplemente? (A modern kor metamorfóza vagyis a posztmodern) in. *Studia Theologica Transsylvaniensia*, 17/1 (2014/1), 7–22.

²⁶ Érdekes, hogy az olasz gondolkodó Vattimo, Nietzsche és Heideggerre építve ezeket a gyümölcsöket, hegeknek nevezi. Vö. VATTIMO, G., *La società trasparente*, Garzanti, Milano 2007.

²⁷ Vö. VATTIMO, G., *La fine della modernità*, 39–55.

²⁸ Lásd a genderelméletet.

²⁹ Vö. VATTIMO, G., *La fine della modernità*, Garzanti, Milano 2011.

³⁰ A teológia esélyeiről lásd. BODOR, A., *A ma és a holnap teológiai képzése. A teológiai karok helye és szerepe napjainkban* in. *Studia Theologica Transsylvaniensia*, 22/1 (2019/1), 7–31.

sadalma,³¹ amikor minden élő létező kisebbség, és azért küzd, hogy az ő kisebbsége legyen a legnagyobb, a legbefolyásosabb, és esetleg bosszút álljon a többi törekvő kisebbségen. A teológia is kisebbség lesz, *csak egy a tudományok közül* – ha ezt felismeri és elfogadja, akkor él az eséllyel.

A modern kor hajnalán Descartes nagy kételkedése közepette megállapítja, hogy mindenben kételkedni kell, de Isten létében nem lehet kételkedni, mert az velünk született fogalom. Ahogy telik az idő, az ember bátorságot vesz, és néhány évszázad múlva Nietzsche észreveszi, hogy Isten halott,³² és ennek az Istennek a halála árnyékként nehezedik rá társadalmunkra. Érdekes viszont, hogy az embernek megmarad a természetfeletti iránti vágya, csak a kifejezőmódja, a keresés helye változik meg. A transzcendens mindenkinek kell, mert reményt ad, mert a horizontális csak ideig-óráig boldogít, míg a vertikális örökre a csúcsra juttathat, Istenné teheti az embert. Nem tagadhatjuk, hogy ebben a kapcsolatban van némi függőség, de ott van benne az esély is.

A modern kor megkérdőjelezett mindent, ami régi, ezért mindent kritika alá vetett, mindent, ami régi, újra megvizsgált. Újra és újra kivette a kosárból az almákat, majd visszatette, gondolva, hogy most már tudja, mit tartalmaz a kosár, de közben a szerves szervetlenné vált, és ezt vizsgálni már nem volt kedve. A kritika másik következménye a tekintély lerombolása lett, ahol célpont volt a metafizika vagy az egyház. Szintén a modern kor gyümölcse a nagy elbeszélések vége,³³ és a teológia lényegében a

---

³¹ Vö. SALMANN, E., *Passi e passaggi nel cristianesimo. Piccola mistagogia verso il mondo della fede*, Cittadella Editrice, Assisi 2011.

³² Vö. NIETZSCHE, F. W., *A vidám tudomány "La gaya scienza"*, Ford. Óvári Cs., Attraktor, Máriabesenyő 2018, 125 af.

³³ Vö. LYOTARD, J-F., *La condizione postmoderna*, trad. C. Formenti, Feltrinelli, Milano 2010, 9-16.

nagy elbeszélés értelmezése. Minden, ami erős, ami nagy, szét-esik, és csak a gyenge marad, jegyzi meg Vattimo.³⁴ A szétesés fenyegeti a nyelvet is, amely egyre romlik és főleg a technika következtében szűkül. Ma már nem dicsőség szépen kifejezni magunkat, elég egy-két rövidítés, mindenki tudja a jelentését. A tradíció sem kivétel a szétesés alól. Már nem fontos a múlt, az, hogy ki honnan jött, mert mindenki egyenlő és egyenlően szabad (egy darabig – mondaná a Szomszédnéni Produkciós Iroda), mert erről gondoskodni próbál a globalizált világ. Nem kell a régi, nem csak azért, mert nem érték, hanem mert nem értjük. Nem értjük a szabályosságot, az élet folyását, az elmúlást.

A tudomány fejlődésének legnagyobb gyümölcse talán a virtuális világ, ahol az ember új identitást kaphat. Ebben a világban a test fölöslegessé válik, s máris könnyebb az átmenet a földi (testi) létből az égi (lelki) létbe. A virtuális világgal megnő az ember függőségeinek lehetősége, és ez jó, mert irányítani lehet. De itt is helye van a teológiának.

Ezek után nézzük meg, hogy az ilyen gyümölcsöket fogyasztva milyenné alakult a posztmodern ember, és milyen a viszonya a teológiai tudáshoz, ami meghatározza kultúráját, és ami, mint láhattuk, a monasztikus tudástól kezdve állandóan fejlődik. Leclercq elméletét szem előtt tartva azt mondhatjuk, hogy a posztmodern korban, a modern korhoz képest (a monasztikus és a skolasztikus korról nem is beszélve) a teológiai tudáshoz való viszony is megváltozik. Az első, amit észrevehetünk, hogy nagy szakadék tátong a tudósok és a féltudósok között. Ez régen is megvolt, csak régen a nem tudós tudta, hol a helye. Ma mindenki azt hiszi, hogy műveli a tudományokat, érti a teológiát, pedig a valóságban félművelt böfögéseiktől visszhangzik a tudományos tér. Ennek kifejezésére jó eszköz az internet, mert azt az

---

³⁴ Vö. VATTIMO, G., *La fine della modernità*, 34-37.

egész világ látja, mégis ott jól meg lehet bújni, és senki nem tud lekavarni egy nagy pofont (igaz, hogy nem is szabad). A virtuális világ segítségével bárhol lehet művelni a teológiát, így a kolostortól az iskolákon keresztül a posztmodern korban elérkezünk a *bárhovához* (könyvtárban, pincében, otthon; láthattuk ezt a pandémia ideje alatt). Bárhol! És ebben benne van a bárhogy is. Mindenki nagy szakértelemmel dolgozza ki és próbálja értékesíteni saját módszerét. Sokan azt mondják, hogy ez az egész a szét-eső nyelv segítségével történik, és célja a személyes előrehaladás, de az is lehet, hogy csak az élet velejárója, a fejlődés normális folyamata. Ezt látva, aggódva kérdezhetjük, hogy mi történik a teológiával, amely a kolostorok tudománya, az iskolák tantárgya, a természettudományok ellensége volt? Mostanra összebékélés látszik: sok pápa és tudós fáradozott ezen a modern kortól mostanig. Mégis napjainkban úgy látszik, mintha ez az összebékélés csak azért lenne lehetséges, mert a teológia már nem ellenfél és már nem *rúg* labdába. A teológia már nem érdekel senkit. Esetleg meghallgatják, bólogatnak, de csak ha baj van, akkor kell. Mintha kicsúszott volna a lába alól a föld. Akad néhány álmodozó, akiket megcsap a nosztalgia szele, és elkezdenek Istenről modern elméleteket gyártani. Csakhogy már a posztmodernben vagyunk. Ezt gyakran elfelejti a teológia, és így tegnapi emberek adnak tegnapelőtti válaszokat mai embereknek. „A teológiai diskurzusból hiányzik az eredetiség, a kreativitás, „inkább naftalinzagú retro-tüneteménység, a múlt szemantikai és stiláris önplagizálásaként hat”.³⁵ Kellene a juhszag. Ez lehetne a cél? Mostanig a teológia célja az igazsághoz való eljutás, annak megértése volt, míg napjainkban nagyon gyakran az élvezet, a hatalom elérése a cél. Így kialakult egy tudás-illúzió, ami csak látszólag tudás, valójában csak hasszöveg, kábítás és hódítás.

---

³⁵ DIÓSI, *Egyházam a posztmodernben*, 54.

Táblázatba foglalva a fentiek a következőképpen láthatóak:

	monasztikus tudás	skolasztikus tudás	szárnyaló tudás (modern kor)	? (posztmodern kor)
művelők	Szerzetesek	szerzetesek és világiak	tudósok (világiak és szerzetesek)	mindenki
környezet, hely	kolostor	iskola	egyetem (műhelyek)	bárhol
módszer	lectio-meditatio	lectio-quaestio	kísérlet	egyéni (vagy semmi)
nyelvezet	biblikus-metaforikus, bölcsességi, szimbolikus	filozofikus, tudományos, elvont	tudományos, elvont (világi, matematikai)	leegyszerűsített, szótöredékek, töredékek
	bölcsesség	tudomány	matematika	ki hogy éri
	szertetet	értelem	haladás	érdek
teológiai rendszer	lelkizőbb, szimbolikus	hideg, szisztematikus	a skolasztika élesztgetése (életben tartása)	senkit sem érdekel, csak ha baj van
célja	misztérium elérése	az igazság elérése, a misztérium megértése	új felfedezések elérése	eljutni a „játék” csúcsára

A Leclercq táblázatára felépített elmélet minden részét külön ki lehetne emelni, de most csak a teológiai módszert mutatjuk be. A módszer a virtualitásnak köszönhetően megváltozott. A személy csak ül a gép előtt, kapcsolgatja a tévécsatornákat, like-ol, és ha érdeke van, akkor feltöltődik.

kolostor	városi iskola	modern	posztmodern, virtuális
lectio	lectio	lectio	görgetés (gép előtt ülve az egeret görgetni), s közben odabököni
meditatio	quaestiones	kísérlet	posztmodern semmittevés; megerősödés a hülyeségben
oratio	disputatio	disputatio	nem érdekelsz, de azért like
contemplatio	sentenza	eredmény	igazam volt, like nekem

Akkor milyen a harmadik évezred emberének teológiája? Posztmodern, ami a virtuális világba menekül, és aminek a like a fontos.³⁶ De ez nem a vég, csupán esély valami újra, egy átmenet valami nagyobb felé, melyet a posztmodern a modernnel, a skolasztikával és a monasztikával együtt előkészített, és melyben helye lesz a „társadalmunkból kilakoltatott, illetve exkultúrált”³⁷ Istennek is.

Lehet, valamikor az ember ráébred arra, hogy a virtuális látszatlét, „hibrid, narcisztikus művilág[a] legfeljebb csak az öt eddig ajnározó és a Hóféhérkéről álmódzó plasztikszagú kerti törpéknek jelenthet otthont”, s „Istent kereső le- és megfáradt lelke harsogó ordítás[ára] lesz figyelmes?”³⁸

Lehet, hogy a posztmodernben fogja Isten „megúszni” oly biztosan prognosztizált halálát?³⁹

³⁶ Vö. DIÓSI, D., *A posztmodern Don Quijote gebe paripájának Virtual Reality Show-ja avagy A virtuális valóság szélmalomharca az ember beteljesüléséért* in: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 21 (2018), 205–220, 212–213.

³⁷ DIÓSI, *Egyházam a posztmodernben*, 26–27.

³⁸ DIÓSI, *A posztmodern Don Quijote*, 218–219.

³⁹ Vö. DIÓSI, D., „*A te arcodat keresem, Uram*” (Zsolt 27,8). *Puzzle-darabok posztmodern korunk istenkeresőiről/-nek*, Budapest 2018, 26.

Lehet, hogy a posztmodern hozza el a teológia igazi interdisz-
ciplináris jellegét?⁴⁰

Lehet, hogy pont a posztmodern lesz az a kor, mely kiszaba-
dítja a templomba „bekvártélyozott”⁴¹ és teológiai ideológiákkal
„tabernálulumba” zárt Istent⁴²?

Lehet...?

Lehet...?

Lehet...?

Lehet, hogy ezeknek a kérdéseknek valamelyike (egy része
vagy mindegyike) válasszá „tornázza fel magát”. De az is lehet
– s miért ne lehetne? –, hogy egy egészen más kérdés van úton
felénk a posztmodern „szülőcsatornában”.

---

⁴⁰ Vö. BODOR, A., *A ma és a holnap teológiai képzése*, 16–20.

⁴¹ DIÓSI, Puzzle-darabok, 77–79;

⁴² DIÓSI, D., *Az egyszerű alma. „Mese” a posztmodern kor kellős közepéből*
in: *Vigilia* 80 (2015), 93–98, 95.

TÖRÖK CSABA

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar
Budapest, Magyarország
cstörök79@gmail.com

A plébániai lét – ma

Megfontolások

Abstract: „The parish is not an outdated institution; precisely because it possesses great flexibility, it can assume quite different contours depending on the openness and missionary creativity of the pastor and the community“ (Evangelií gaudium 28). The words of Pope Francis give us an actual and imminent inspiration to explore the status of the being-in-parish and the being-a-parish experience of the catholic clergy and faithful. We try to identify the basic elements of the biblical understanding of *παροικία*, to analyze the current situation and develop some possible principles for the (re)forming of parochial existence, highlighting the main challenges of this ancient and till always newly thinkable and realizable institution.

Keywords: parish; clergy; new evangelization; reform; ecclesiastical structures

„A plébánia nem elavult struktúra; éppen azért, mert nagy a formálhatósága, nagyon különböző alakokat ölthet, amelyekhez a pásztor és a közösség tanulékonyására és missziós kreativitására van szükség.”¹ Ferenc pápai sorai azért érdemelnek különös figyelmet, mert az elmúlt évtizedek során a nyugati pasztorális teológiában sokszor és sokféleképpen megkondították a vészhangot a plébánia mint intézményes alakzat kapcsán, sőt egyesek már el is mondták a gáspaszbeszédet a vélt vagy valós sírja fölött.

---

¹ FERENC, *Evangelií gaudium*, SZIT, Budapest 2013 [= EG], nr. 28.

Ezért figyelemre érdemes a pápa egyszerű, de világos kijelentése: ez „nem elavult struktúra”, hanem olyan, amely velünk marad. Természetesen nagy kérdés az, hogy a fenti idézetben szereplő „tanulékonyság” és „kreativitás” miként mutatkozik meg katolikus közösségeinkben – hiszen ezek hiányában a ferenci pozitív verdikt csupán pusztába kiáltott szó. Ha nem kezdődik meg (illetve folytatódik) a radikális gondolkodás és újragondolás, akkor épp a spontán teremtő szellem hiányában végül mégiscsak elavulnak és meghaladottnak tűnhet majd a plébániai lét, bármennyire is igyekszünk másként vélekedni.

Jelen írásban arra teszünk kísérletet, hogy a teológiai gyökerektől elindulva, a kortárs helyzet kialakulását röviden felvázolva ösztönzést adjunk a közös gondolkodáshoz és útkereséshez.²

1. A szavak nyomában

1.1. Parókia

Első lépésként érdemes elgondolkodnunk a szavainkról, azok eredetéről. A *parókia* megnevezés ősi, görög kifejezés, nem más ez, mint a *παροικία*. Az *oikía* otthont, lakást, házat, háznépet jelent. A hozzá kapcsolódó *παρ-* igekötő érdekes és sajátos jelentést kölcsönöz az alapszónak: bár őseredetileg egyszerűen csak valaki mellett, valakivel lakozást takart, az Újszövetségben már stabilan, determinált

² Az írás során hasznomra volt két dokumentumgyűjtemény tanulmányozása: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELLA NUOVA EVANGELIZZAZIONE, *Enchiridion della Nuova Evangelizzazione. Testi del Magistero pontificio e conciliare 1939–2012*, LEV, Città del Vaticano 2012 [= ENE]; PONTIFICIA UNIVERSITÀ URBANIANA FACOLTÀ DI MISSIOLOGIA, *Enchiridion sull’Inculturazione della Fede*, LEV – UUP, Città del Vaticano 2019 [= EIF]. Tovább elgondolkodtató megfontolásokat találunk a következő klasszikusban: Greshake, G., *Priester sein in dieser Zeit. Theologie – Pastorale Praxis – Spiritualität*, Echter, Würzburg 2005 (a 7. kiadás változatlan utánnomása), különösen is a következő fejezet: *Priester sein konkret* (pp. 192–273).

tartalommal úgy jelenik meg, mint az idegen földön, idegenek között lakozást leíró főnév. Két előfordulása ismeretes. Elsőként Szent Pál a pizidiai Antióchiában mondott beszédében alkalmazza:

„Ennek a népnek, Izraelnek az Istene kiválasztotta atyáinkat, és nagyra tette a népet, amikor jövevények voltak Egyiptom földjén, és felemelt karral kivezette őket onnét.” (ApCsel 13,17)³

Mint látható, itt a 'jövevényesség' értelemben szerepel a παροιμία, Izraelnek azt az állapotát írja le, amikor idegenként élt egy idegen földön. Ez az üdvtörténeti őselmény megjelenik István diakónusnak a főpapok előtt mondott beszédében, ahol felidézi az Ábrahámnak tett, az Ígéret Földjére vonatkozó isteni ígéretet, amelynek beteljesülése előtt még meg kell ízlelnie a népnek a szolgaságot: „Így mondta meg Isten, hogy utóda jövevény lesz idegen földön [πάροικον ἐν γῆ ἄλλοτριᾷ], rabszolgává teszik, és nyomorgatják négyszáz esztendeig” (ApCsel 7,6; a szövegben a melléknevesült alak szerepel). Az idegenben élő jövevény nép sorsa később eggyé vált Mózes személyes élettörténetével, akinek (furcsa inverzióval) az idegenségből is idegenbe kellett menekülnie, miután megölte az egyiptomi munkafelügyelőt – így lett ő Midián földjén a *par excellence* jövevény.⁴

Másodízben az első Péter-levél intésében találkozunk a παροιμία kifejezéssel:

„Ha pedig Atyának szólítjátok őt, aki részrehajlás nélkül ítél meg tettei alapján mindenkit, akkor istenfélő módon éljete, amíg idegenben vagytok!” (1Pt 1,17)

³ Itt és a továbbiakban Simon Tamás László Újszövetség-fordítását használjuk.

⁴ „Mózes elmenekült, és jövevény lett Midián földjén, ahol két fia született” (ApCsel 7,29).

A παροιμία itt az idegenben levésre úgy utal, mint a korabeli keresztények alaptapasztalatára, természetesen nem feltétlenül kulturális vagy nyelvi értelemben.⁵ A gondolat tulajdonképpeni értelmét Szent Pál szépen megfogalmazza, amikor így ír.

„Tudjuk ugyanis, hogy ha földi sátrunk összeomlik, Istentől kapunk örök hajlékot a mennyben, amelyet nem emberkéz alkotott. (...) Ezért mindenkor bizakodunk, és tudjuk, hogy amíg e testben van otthonunk, távol vagyunk az Úrtól.” (2Kor 5,1.6)

Érdeemes az első vers görög szövegét a maga szószerintiségében, kevésbé magyarosan visszaadni: „Tudjuk ugyanis, hogy ha földi sátor-lakásunk leromboltatik, Istentől bírunk [nyerünk] épületet, nem kéz által alkotott, örök lakást a mennyekben.” A földi élet tehát idegenek közötti jövevény-lét, amelynek során sátor-lakásunk [οἰκία τοῦ σκήνους] van csupán. Az ószövetségi nomád nép nomád hite mutatkozik meg ehelyütt, a vándorló pátriárkáké, akik ígéretként, nem pedig meghódított birtokként kapták meg az Istentől nekik szánt földet. Körükben maga Isten is sátorlakóvá lett, egészen addig, amíg meg nem épült a jeruzsálemi kőtemplom. Jézus szabadon és önként tette önmagát eme epidemikus hívő tapasztalat részesévé, ahogyan azt János prólogusában is olvashatjuk: „Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν” – „és az Ige testté lett, és közöttünk ütötte

⁵ Ez tükröződik az 1Pt 2,11-ben is, ahol már melléknévként találjuk a παρεπίδημος-t ('jövevény', 'idegen'): „Szeretteim, mint jövevényeket [παροίκους] és idegeneket [παρεπίδημους] arra kérlek titeket, hogy tartózkodjatok a testi szenvedélyektől, melyek a lélek ellen harcolnak!” A második melléknevet talán helyénvalóbb lenne más módon fordítani, hiszen a görög szóban ott van az *epidemikus* (vándorló) tapasztalat. A SZIT és a Szent Jeromos Bibliatársulat fordítása a 'zarándok' kifejezéssel él, ám ennek van egy olyan vallásos-szakraális konnotációja, amely azonban nem áll az 1. századi görög szövegre.

fel sátorát” (Jn 1,14). A földi lét távolban járás, az Ország ígéréte-
nek várása a vándorló hitben, sátorozás az Isten szabad ege alatt.
A szilárd építmény, épület [οικοδομή – ld. 2Kor 5,1] a mennyek-
ben áll, és Isten a felépítője. Ez számunkra az elrendelt otthon.
Ily módon a földi παροικία égi párja az οικία. Ez utóbbiban telik
be az ígélet, valósul meg visszavonhatatlanul és végérvényesen
Isten csodálatos ajándéka. Itt és csakis itt mondhatjuk ki: ha-
zaértünk.⁶ A hívő létezés ezen „hazatalálási”, „otthonra lelési”
dinamikáját gyönyörűen írja le Szent Pál: „Nem vagytok többé
idegenek [ξένοι] és jövevények [πάροιχοι], hanem szentek pol-
gártársai és Isten háza népe” (Ef 2,19). A kereszténység úton levés
a παροικία-ból az οικία-ba.

Nagyon fontos tisztán látnunk, tudatosítanunk ezt a szem-
pontrendszer, hiszen itt nem pusztán valamiféle etimológiai
játékról van szó, hanem sokkal inkább arról az identitásmagról,
amely a szó megőrzésével és átörökítésével nekünk is átadott.
Az első keresztény nemzedékek valóban átérezték, mit jelent az
„idegenség”, a „jövevényesség”. Bár nyelvük, szokásaik és külső-
leges kulturális mintázataik nem különböztették meg őket lát-
ványosan (szemben egyes korabeli szektákkal vagy akár kortárs
keresztény csoportosulások igényeivel), belső világuk, látásmód-
juk, „ortopátiájuk”⁷ kívül helyezte őket a birodalmi identitáslo-

---

⁶ Két irányban is továbbgondolható ez a szál: a παροικία tapasztalata és a
mennyei οικία képe elve kizárja 1. a túlzó ekkleziocentrizmust, a földi egy-
ház túlhangsúlyát akár a teológiai eszmélkedésben, akár a spirituális (ön)-
megragadásban és -értelmezésben, 2. határozottan viszonylagos jelentősé-
gűnek mutatja a „földi haza” gondolatkörét, ily módon pedig összeférhetet-
len a nacionalizmus kísértésével. E két szempontnak komoly üzenete van
napjaink kelet-közép-európai katolicizmusa (és kereszténysége) számára.

⁷ Az utóbbi években egyre nagyobb hangsúlyt nyer, hogy az ortodoxia
és az ortopraxis klasszikus kettőse mellé érdemes beilleszteni az ortopátia
tengelyét is: a helyes érzületűségről, viszonyulásról, az érzelmi irányultságot
is takaró keresztény létről van itt szó. Ehhez ld. VACEK, E. C., *Orthodoxy*

gikán.⁸ Ez tükröződik a Diognétosz-levél klasszikus részletében, amelyet az egyház még az olvasmányos imaórák rendjébe is beemelt.⁹ Az epidemikus lét *παροικία*-szerűsége kifejezésre juttatta a keresztény egzisztencia radikális eszkatologikus irányultságát, ezzel együtt pedig jellemezte a külvilághoz való viszonyt is.

Ez a kezdeti, alapvetően teológiai jelentés végül a 3. századtól kezdve elhalványult, s ettől kezdve a *παροικία* adminisztratív-szervezeti megnevezéssé vált, amely a görög rítusú egyházakban a mai napig megmaradt, s latinos változata, a *paroecia* mind a katolikus, mind a protestáns szókincsben elevenen él. Érdekes kultúrantropológiai (és ortopatikus) elemzés tárgyát képezhetné az a folyamat, hogy az idegenség, a jövevényesség, a nomád „szilárd otthon nélküliség” fogalma miként változott át az intézményesült stabilitás, a jogba-kőbe öntött „ittlét” konkrét és kézzelfogható megvalósulásának a bevett leírásává.

Requires Orthopathy: Emotions in Theology, in *Horizons* 40 (2013/2), 218–241 (DOI: <https://doi.org/10.1017/hor.2013.79>). Nem lenne teljesen helyénvaló, ha pusztán érzelmi szempontként neveznénk meg magyarul az ortopátiát, helyesebb lenne ’érzületről’, ’viszonyulásról’ beszélni, hiszen a kizárólag emocionális közelítés nem fedné le a teljes jelentéskört.

⁸ A külső asszimilációs nyomás és az annak való tudatos ellenállás egyik korai leképeződése már a Jelenések könyve egyes helyein is világosan kivehető, ld. GRADL, H-G., *Egy döntő fontosságú átkötő fejezet. Az ezeréves béke országa János jelenéseiben*, in *Communio* 28 (2020/3–4), 4–13; itt 8–9 és 11.

⁹ „A keresztényeket sem területi, sem nyelvi szempontból, még faji szempontból sem lehet megkülönböztetni a többi embertől. Sehol nincsenek olyan városok, melyekben mint sajátjukban laknának, nincs külön nyelvük sem, melyet beszélnének, nincs sajátos, rájuk jellemző életmódjuk. (...) Saját hazájukban laknak, de mégis jövevényekként; mindenben részt vesznek polgárokként, de mindent elviselnek mint idegenek; bárhol, idegenben is otthon vannak, de minden haza idegen számukra” (V. fejezet 1–2 és 5). Vanyó László magyar fordítása elérhető: *Apostoli atyák* (Ókeresztény Írók 3), SZIT, Budapest 1988. Online: http://www.ppek.hu/konyvek/Vanyo_Laszlo_Apostoli_atyak_1.pdf (2020. 01. 09.).

1.2. Plébánia

A magyar katolikus köznyelvben egy másik kifejezés nyert állandó polgárjogot (ezzel egyébiránt eltérve a latin egyházjog terminológiájától): a 'plébánia'. Ahhoz, hogy megértsük a latin eredetű szó jelentéshorizontját, megint csak a főnév etimológiáját kell segítségül hívnunk. A Római Birodalom gondolkodásában hamar elkülönült két szint, amelyet eltérő módon jelöltek meg:

– *Populus*: a római polgárjoggal bíró nép. Ez a kifejezés szerepel a közismert, az Örök Város mai napig használatos címerében is feltűnő SPQR rövidítésben.

– *Plebs*: azon szabadok megjelölése, akiknek nincsen római polgárjoguk (régbben: akik nem szavazhatnak a polgárgyűlésen). Olyan idegenek tehát, akik nem rabszolgák. Ezek az emberek valójában átmenetet képeznek a jogfosztottság és a teljes jogúság állapota között.

A fentieket szem előtt tartva kijelenthetjük, hogy itt újfent az a központi elem nyer megfogalmazást, amelyről a *παροιμία* kapcsán már szóltunk: az idegenség, a jövevénység távlatáról van szó. Valamiképpen a páli elv (ld. Ef 2,19) latinos megfogalmazódását láthatjuk ebben: nem Rómának, hanem Isten országának a polgárai a keresztények, s ily módon nem a jogteljességet élvező rómaiaknak, hanem a „szenteknek” a polgártársai. Ezzel egyzersmind kijelölésre kerül az eszkatologikus célmeghatározás igénye: nem a Birodalom által kínált *Pax Romana*, annak anyagi-egzisztenciális áldásai képezik az emberi törekvés irányát, hanem a *Pax Christi*, amely túlmutat a látható és kézzelfogható otthonosságon, látszatnak mutatja azt, s nem engedi elfeledni az örök hazához kötődés primer voltát, mellyel semmilyen földi kötődés nem konkurálhat.

2. Úton a mai állapotok felé

Jelen írás kereteit messze meghaladná, ha taglalnánk a plébánia mint egyházi intézményes alakzat történeti kialakulását és formálódását.¹⁰ Egy bizonyos: már a keresztény ókorban megjelentek olyan megoldások, amelyek előkészítették a későbbi evolúció útját.¹¹ A középkor újfajta problematikái végül igen sokszínű és területenként olykor jelentősen eltérő megoldásokat hívtak létbe.¹²

A reformáció radikálisan új szituációt teremtett. A *cathedra pastoralis* (a püspök lelkipásztori széke, vezetése) mellett egyes esetekben teljesen önállósult az egyetemi *cathedra magistralis* (a teológusok széke, a tanítás sajátos tekintélyével felruházva), a szellemi központokból nagy hatású prédikátorok rajzottak ki,

¹⁰ Ehhez jó kiindulópontul szolgál: KRÄMER, P., art. *Pfarrei. I. Begriff und Geschichte*, in LThK³ 8, 162–164.

¹¹ Ekkoriban még világosan elkülönült a városi és a vidéki szervezetmodell. A városokban a püspök mellett testületként állt a presbitérium és a diakónusok rendje, s ezen keretben formálódtak a kerületi központok, amelyek élén a presbiter a püspök küldötteként (de nem önálló területiális jurisdikcióval) fungált. A lakosok sem voltak semmilyen módon odakötte-láncolva a helyi (titulárisnak nevezett) templomhoz. A vidéki modell gyökerénél megtaláljuk a „falusi püspökök” (χωρειπισκόποι) rendszerét. A 4. századtól felgyorsul a két szisztéma fúziója, és a διοίκησις (az egyházi jurisdikció területi egysége) keretében már a városban rezideáló püspök küldte ki a kijelölt falusi központokba a presbitereket.

¹² A középkori egyházmegye-szerveződés az előző lábjegyzetben említett, késő ókori *dioecesis*-alapú gondolat nyomvonalán haladt előre (amit felerősített a nagy kiterjedésű missziós területek megjelenése). A plébánia szempontjából jelentős főbb kérdéseket a püspök és a plébános, a plébános és a plébániai közösség identitása, jogviszonyai, kormányzati modelljei jelentették, nem megfelelkezve az állammal, a kegyúrral, a városi vezetéssel stb. való relációkról. Az érett középkorra (több zsákutca után) eléggé színes kép bontakozott ki Európában, nem lehet azt mondani, hogy egységes paradigma született volna arra nézvést, mit értünk „plébánia” alatt.

akik mellett a világi hívek jelentették a földindulásszerű átalakulások motorját. Ennek a történeti tapasztalatnak számos kihatása lett a katolikus felfogásra (pl. a teológusok saját tekintélyének teljes alárendelése a püspöki *auctoritas*nak).

A mi szempontunkból a legfontosabb az, hogy elkezdtek korlátozni a világiak jogait a plébánián. A középkor végén – legalábbis a városi közegben – a plébániát vezető testületnek a plébános csak egy, a többiekkel egyenjogú tagja volt (kegyúri plébánián patronált tagnak számított). Egyes esetekben a világi tagok rendelkeztek a plébános kiválasztásának és elbocsátásának a jogával is, sőt a beiktatásakor ők adhatták át (írásban előre rögzítve) a plébánost megillető jogokat, kötelezéseket, amelyeknek betartására esküvel is kötelezhették őt. Amennyiben konkrét feszültségek léptek fel, az egyik legerősebb fegyverük a kassza plébános előli elzárása volt.

Trient és a barokk kor lépésről lépésre kidolgozta a plébániai lét „kánoni rendjét”, aminek egyik sarokköve az volt, hogy a ki-nevezés és az elmozdítás/áthelyezés joga egyre jobban a püspök kezébe került.¹³ Ezen felül megkezdődött a területiség elvének abszolutizálása: mindenki számára kötelezővé vált a (lakóhely szerinti) meghatározott plébániához tartozás,¹⁴ aminek leglát-

---

¹³ Egyes tényezők, pl. a kegyúri jogok, hátráltatták ezt a folyamatot. A történelmi szekularizáció egyik gyümölcse, hogy a korábnál mind nagyobb szabadságot kezdtek élvezni a püspökök az egyházmegyei diszpozíciók terén.

¹⁴ Sess. XXI. can. 4 (gondoskodni kell a keresztség kiszolgáltatásáról és a misézésről a plébániatemplomokban és az *ecclesiae baptismales*ban; ha pedig ez messze van a hívektől, s új, közelebbi plébánia nem alapítható, akkor alkalmas pap kiküldéséről a plébánia híveihez – vagyis biztosítani kell a területi lefedést, kiemelten a keresztség és a szentmise-bemutatás kapcsán) és Sess. XXIV. can. 13 (a püspöknek gondoskodnia kell a plébániák, plébániatemplomok és plébánosok anyagi szükségletének biztosításáról; emellett biztosítani kell az egyházmegye teljes területi lefedését: „in iis civitatibus ac locis ubi nullae sunt parochiales quamprimum fieri curen”).

ványosabb kifejeződése a szentségek kiszolgáltatására vonatkozó plébánosi jogok rögzítése lett. Ekkortól a plébánia „definíciójának” két szilárd oszlopává a körülhatárolt területi (olykor személyi) keret, valamint a stabil plébános vált. Hosszú távon a területiség szinte teljesen egyeduralkodó elvvé nőtte ki magát. A cél az volt, hogy az egyház intézményes hálója minden régiót a lehető legjobban lefedjen, s így a leghatékonyabb lelkipásztori ellátásban részesítsék a katolikus hívőket.

Ehhez kapcsolódóan a plébános jogai és kötelezettségei minden korábbinál komolyabban és egyértelműbben definiálásra kerülnek:

- rezideálás (a plébánosnak kötelező életvitelszerűen a plébániája területén lakni),
- prédikálás és a szentségek kiszolgáltatása (a plébános joghatósága kiterjedt a territoriális plébánia egészére, ezzel együtt az idegen pap helyi szolgálata, illetve a helyi hívő idegen plébánián való szentségekhez járulása egyre pontosabban szabályozottá vált),
- házasságkötési jurisdikció,
- applikációs misék megszabása,
- a keresztek és házasultak anyakönyvének vezetése (később még továbbiak jöttek ezekhez).

Ahhoz, hogy biztosítható legyen a rendszer megbízható működtetése, elengedhetlenné vált a papnevelés kérdésének rendezése. Ezzel együtt kibontakozott egyfajta „plébánosi papi lelkiség” is,¹⁵ amely a klérus lelkigyakorlatos könyveiben, a lelkiismereti kézikönyvekben, a kifejezetten plébánosoknak szerkesztett lelkítükrökben jól megfigyelhető.

¹⁵ Borromeo Szent Károly nemcsak a papnevelés védőszentje, de egy olyan plébánosi kézikönyv szerzője is, amely évszázadokra meghatározta a plébániai papi életvitel és szolgálat ideális rendjét.

Ezzel együtt azonban a plébánia mint pasztorális egység inkább jogi és (egyház)szervezeti egység maradt – a „plébánia teológiája” mint olyan kevésbé került kidolgozásra.

3. A „plébánia teológiája”

3.1. A plébánia felértékelődése

A 19–20. századra az egyháznak számos társadalmi, kulturális kihívással kellett szembenéznie, erőteljesen megváltozott közegben kellett betöltenie küldetését. Ez azt is jelenti, hogy a múlt századra elérkezett a plébánia „(újra)felfedezésének” az ideje. Átértékelődött a fogalom: abban már nemcsak jogi-adminisztratív egységet kezdtek látni, de teológiai alakzatot is.¹⁶

A változásra jelentős hatást gyakorolt a liturgikus mozgalom, amely eredendően (és kissé paradox módon) a szerzetesi közegben indult meg (pl. Beuron). Ugyanakkor mégis a plébániai „térben” talált igazán magára: megerősödött a gondolat, miszerint a liturgikus szolgálat, a szentségkiszolgáltatás képezi a plébániai lét szívét, s a plébániatemplom jelenti a közösség központi helyét (ez persze azzal járt együtt, hogy a plébániaépület inkább a papság és az egyéb szolgálattevők magánlakásaként funkcionált). Nevezhetjük úgy is ezt a látásmódot, mint „az oltártól kiinduló pasztoráció” modelljét.

Az idővel fellépett egyéb belső hatások közül említést érdemel még az ifjúsági mozgalom, sőt általában véve a mozgalmi katolicizmus, az ökumenikus nyitás, de akár még a biblikus mozgalom is (ami egyre több kérdést vetett fel az egyház gyakorlati megvalósulása kapcsán is). Sorra épültek a székházak, mozgalmi központok, megalakultak azok a szervezeti formák, amelyek a

---

¹⁶ Mindehhez ld. BAUMGARTNER, K., art. *Pfarrei. III. Praktisch-Theologisch*, in LThK³ 8, 165–167.

plébániai keretek közepette igyekeztek egyre átfogóbb társadalmi hatást is kiváltani.

Azt is mondhatnánk, hogy felismerték: a plébánia lehet eleven, spirituális, mégis a társadalmi szövetben kezdeményező, ösztönző módon fellépő organizmus. Ehhez két fontos inspiráció szolgált konkrét forrásul:

- A XI. Piusz után hatalmas lendületet vett *Actio Catholica* gondolata.
- A plébánia mint család (háznép) elgondolása.

3.2. Kritikus kérdések és ellenvetések

Mindemellett nem hallgathatunk azokról a kérdésekről, amelyek a fent nevezett felértékelődés kritikus megközelítésekor felmerültek.

– Az *egyházjog* oldaláról a kezdetektől fogva világos volt, hogy a plébánia mint olyan nem része az egyház isteni alkotmányának, az szigorúan egyházi szokáson és jogrenden alapul. Ez természetesen azt is jelenti, hogy ilyenként történetileg meghatározott, és nem szolgálhat minden időkbén változatlan, szilárd bázisul az egyházi lét önértelmezéséhez.

– A *szereztesi teológia* a maga közegében ki tudta virágoztatni a liturgia központisága köré szerveződő modellt. Túl azon a kérdésen, hogy ez a megközelítés mennyiben alkalmazható a plébániákra, az is világos, hogy a pap mint liturgiavégző szerepének a felszenteltség az alapja. Ám a plébánosi mivolt a joghatóság felől ragadható meg. Másként: minden pap a felszenteltségénél fogva miséző, de csak egyes papok plébánosok, akik a kinevezéssel elnyert joghatóság erejében (nem a liturgoszi mivoltából fakadóan) alanyai meghatározott jogoknak és kötelességeknek, amelyek konstitutívak a plébániai lét szempontjából. Vagyis a liturgikus/rituális elemnek a túlzó képviselője, a plébános mint liturgiabemutató víziója – túlzó vagy kizárólagos hangsúlyozás

esetén – komoly kérdéseket vethet fel a plébániai lét helyes megragadása kapcsán.

3.3. Lehetséges hangsúlyok

Az alábbiakban három olyan szempontot emelünk ki (a teljesség igénye nélkül), amely lényeges komponensül szolgálhat a „plébánia teológiájának” a kifejtéséhez.

a) Közösségi elv

Az egyre általánosabbá váló individualizmus ellenében mind nagyobb hangsúlyt nyer a közösségi hit-tudat fontossága: ez biztonságérzetet nyújt egy cseppfolyós modernitás korában, ezen felül kiemeli a beágyazódás, az egyházi „inkorporáció” elemét. A plébánia az a hely, ahol szembesülünk a keresztény önazonosság „mi”-jével, ezzel együtt pedig adott esetben a közösségen belüli másféleséggel is. Itt „a különböző érzékenységű hívek kommunikálnak egymással”.¹⁷ Ily módon ellen lehet tartani mindenféle elszakadó mozgalmi, szektás identitástudnak. Csakis ebben a közösségiségben válik megragadhatóvá a keresztény lét teljes dinamikája,¹⁸ valamint a tanúságtétel, sajátosan a *homologia* közösségi távlata.¹⁹

Ekként a vallási kötelezettség új értelmet nyerhet: a vasárnapi mise úgy jelenik meg, mint a közösség ünnepe. A hagyományok, szokások értékét pedig új módon lehet ismét felfedezni.²⁰ Ezért is érdemes ezeket megfelelő módon életben tartani vagy újraéleszteni (különös tekintettel a népi vallásosság hiteles módozataira,

---

¹⁷ ENE 398.

¹⁸ ENE 418.

¹⁹ ENE 920–921.

²⁰ EIF 376.

elkerülve a folklorisztikus vagy politikai „hagyomány-kihasználást”, a hagyománnyal való visszaélést).

A würzburgi szinódus ily módon beszélt az irányváltásról, átfarmálódásról „von der versorgten zur mitsorgenden Gemeinde” [az ellátott közösségtől a gondoskodó közösség felé].²¹ Ez azt is jelenti, hogy meggyökeresedett a plébánia mint a közösségek közösségének a víziója,²² ahol „egybeszövődik” az egyház, a lehető legközelebb lépve az emberek mindennapi életéhez.²³ II. János Pál szavával élve a plébánia az a család, amelyből megszületik, „összeáll” az egyházmegye nagy családja.²⁴

b) A plébánia mint helyi szinten „történő” egyház

A korábbi megfontolások alapján világos, hogy nem lenne helyes az egyházat és a plébániát egymás szinonimájaként alkalmazni. Ám az eucharisztikus közösség tapasztalata alkalmat kínál arra, hogy meglássuk, e kettő miként kapcsolódik igen szorosán egymáshoz: a plébánia keretei között „szocializálódik” a hívő az egyház szentségi közösségébe, ugyanakkor pedig ez az egyház pontosan a plébániában bizonyul számára olyan otthonnak, amely elkíséri a bölcsőtől a sírig.

Karl Rahner véleménye szerint: „1. A történésként értett egyház mindig szükségszerűen helyi közösség; 2. a plébánia a történésként értett egyház elsődleges megvalósulása”.²⁵ Ezzel azt is kijelentjük, hogy a megtestesült hit a plébánián válik kitapintha-

²¹ Ehhez ld. WINDOLPH, J., *Engagierte Gemeindepraxis. Lernwege von der versorgten zur mitsorgenden Gemeinde*, Kohlhammer, Stuttgart 1997.

²² EIF 755.

²³ EIF 649.

²⁴ ENE 399.

²⁵ Idézi: WALTER, E., art. *Pfarrei. IV. Die Theologie der Pfarrei*, in *LThK*² 8, 403–404, itt: 403.

tóvá, szó szerint kézzel foghatóvá,²⁶ s az egyetemes egyház helyi valóságaként a plébánia mégiscsak (minden jogi és adminisztratív meghatározottság mellett) teológiai valóságnak tekintendő.

Ugyanakkor kimondható: amennyiben az eucharisztikus (a megtestesülés misztériumának alapján álló) egyházi közösség távlatában szemléljük a plébániai létet, akkor ráébredhetünk, hogy bizonyos esetekben nem pusztán a lakóhely közelsége lehet annak egyetlen egybetartó szempontja (viszonylagossá válik a területiség rendezőelve). Ennek következményeképpen megmutatkozik előttünk a plébánia mint nem (önmagába) zárt egység, hanem olyan alakzat, amelynek „kapui” vannak. Ezen a ponton felidézhetjük a bibliai szóhasználat sajátosságát: a jövevény-lét gondolata összekapcsolódik a sátorozás képével²⁷ – vagyis egy szellengette, szél-átjárta nomád hajlék jobb hasonlat a plébániában realizálódó egyházi lét leírására, mint a kőből-betontól épített monstrok.²⁸ Persze ez nem iktatja ki azt az egyszerű és kikerülhetetlen adottságot, hogy az eucharisztikus ünnepléshez „egy helyen össze kell jönni”, s ez legtermészetesebben a lakóhelyhez kapcsolódóan történhet meg.²⁹ Ferenc pápa emellett hangsúlyozza még, hogy ez

---

²⁶ EIF 377.

²⁷ Sajátos teológiai párhuzamként idekapcsolható Basil Hume bíboros híres beszéde az első családshinóduson 1980. október 4-én. „I had a dream” – „álmot láttam”, fogalmazott az angol főpap. Ebben az egyház két képe tárult fel előtte. Az első egy minden oldalról ostromlott, kőből épített erődítményt mutatott, amelynek zártak a kapui. A másodikban az egyházat zarándokként látta, amely haladt az úton az Igazság felé. Ezzel – bár nem ez volt a célja – kortárs tematizálását adta az egyháznak mint *παροικία*-létnek. A felszólalás teljes szövege fellelhető az interneten: <https://cbcew.org.uk/wp-content/uploads/sites/3/2018/11/Hume%20intervention.pdf> (2020. 01. 12.)

²⁸ Ez a „szélfúttaság” adott esetben teret nyit a kérdéskör pneumatológiai továbbgondolása előtt.

²⁹ A mindennapos pasztorális valóság persze felveti a kérdést: a hívő hétfőtől szombatig megjelenik-e a területileg illetékes plébánia életében, s ha nem, megjelenik-e bárhol?

legtermészetesebben a lakóhelyhez kapcsolódóan történhet meg. Azért sem hiábavaló figyelembe venni ezt a körülményt, mert az egyház sürgetett „lelkipásztori és missziós megtérése” (EG 25) előirányozza a hívők aktív szereplővé válását, vagyis azt, hogy hétfőtől szombatig is megjelenjenek az egyház életének lekülönbözőbb terein. Ily módon megint felértékelődik a lakóhely és az egyházi közösség fizikai közelségének szempontja.

c) Plébánia vs. egyetemes egyház

A plébánia a maga közegében az egyetemes egyház megjelenítője – ezzel a kijelentéssel nem vitatkoznánk. Ahogy II. János Pál fogalmazott, a plébánia „az emberek házai közé helyezett egyház”.³⁰ Ezért van az, hogy a plébániához kapcsolódó, egyházjogban leírt kötelezettségek „egyetemesek”, hisz itt nem pusztán társadalmi, de szentségi megjelenítésről is szó van, amely mindenkihez el akar jutni, érni.³¹

Ha komolyan vesszük ezt a szempontot, akkor ebből sajátosan következik, hogy

- miközben véget ért a népegyház nagy korszaka,
- a közösségi (*communio*-ekkleziológia alapján értett) egyháznak „született”, lényegéből fakadó terepe lehet a plébánia (ám a megváltozó egyháztani szemlélet szükségképpen visszahat a plébániaértelmezésre).

Ily módon elénk áll a plébániának az (egyetemes egyház képviselőjében betöltött) „megjelenítői” funkciója, amely kiemelten materializálódik a plébániatemplomban, illetve a plébános személyében és szolgálatában.³²

---

³⁰ CL 27.

³¹ EIF 755 b.

³² Fel szeretném hívni a figyelmet arra a szempontra, hogy ily módon a papság teológiájának reprezentatív (megjelenítői) tengelyén hangsúlyeltolódás valósul meg a szentségi-liturgikus szemponttól a közösségi-egyetemes

4. A plébánia útkeresése

A „plébánia teológiájában” megjelent új hangsúlyok, a folyamatos társadalmi és kulturális változások azt eredményezték, hogy a stabil modell érája után beléptünk az aktív útkeresés korszakába, ahol a krízisek és az azokra kínált megoldási (megküzdési?) alternatívák elemzése, kiértékelése még hatalmas feladatot jelent mindannyiunk számára. Ferenc pápa első számvetése nem éppen pozitív:

„...el kell ismernünk, hogy a plébániák felülvizsgálatára és megújítására szólító felhívás még nem hozott elegendő gyümölcsöt ahhoz, hogy a plébániák közelebb kerüljenek az emberekhez, és az élő közösség s a részvétel terei legyenek, és teljesen a misszióra irányuljanak.” (EG 28)

Hogy előrelépjünk a „felülvizsgálat és megújítás” útján, több megfontolást is szükséges tennünk. Ezeknek három fő felületét különítem el:

- A plébánia mint intézmény kapcsán felmerülő kérdések.
- A plébánosi szerep újraértékelése.
- A plébániai papság és a világi hívek közötti viszony átforgalmazása.

4.1. A plébánia mint intézmény kapcsán felmerülő kérdések

Ahogy korábban már többször is láthattuk, az egyik legelső kérdés, amelyre választ kell adnunk, így fogalmazható meg: Kielégítő, megfelelő-e még a területi elv egy sokrétűen átalakult társadalmi kontextusban? Az immár különféle bevett fogalmakkal leírt mozgások, alakváltások – szekularizáció, individualizmus,

---

egyházi szempont felé. Úgy vélem, ennek rendkívüli jelentősége van, ám e kérdéskör mélységekre menő elemzésére itt nem vállalkozhatom.

atomizáció, cseppfolyóssá válás stb. – mellett nem hallgathatunk az elképesztő társadalmi mobilitásról és az egyre erőteljesebb virtualizációról, amelyek egyként és együttesen abba az irányba hatnak, hogy a személyi elv lépjen a területi elébe. Nem hihetjük azt, hogy az így beálló helyzet könnyen és gyorsan megválaszolható kérdéseket hoz magával, sem azt, hogy a feleletadásnak ne lennének komoly, a jövőnket gyökeresen érintő kihatásai.

Ezt alátámasztja az is, hogy folyamatosan átértékelődik a *stabilitás* eleme, ami egyáltalán nem jelenti ennek szükségszerű alábecsülését. Ilyen formában ragadhatjuk meg – Konrad Baumgartner kettős szójátékával – a problematikát: milyen életterek nyílnak itt és most a hit előtt – és milyen hitterek az élet előtt? Miként függ össze az egyházon belüli mozgás a mozgásba lendülő egyház igényével?³³ Az egyetlen, belső, központi fókuszról kifelé ható egyháziasság pólusa mellett mindinkább számolnunk kell az egyházban befelé ható emberi valóság jelenlétével, ami új kontextust teremt a plébániai létmegélésünk számára.³⁴ Ez belsőleg összefügg a mozgalmiság, a csoportok, a kis- vagy bázis-közösségek, új lelkiségek erősödő értékelésével. Ugyanakkor kiiktathatatlanná teszi az egyházi szövetbe való beágyazódás megerősítésének a szándékát. Ily módon a bevonódás igénye, amelyről Ferenc pápa ír,³⁵ kétirányúnak mutatkozik: miközben az egyháznak be kell vonódnia a körülötte létező világ életébe, a

³³ Ld. BAUMGARTNER, K., i. m. 166.

³⁴ Ezzel egyébiránt „plébániai aktualitást” nyer Ferenc pápa egyik vezérmotívuma, a centrum és perifériák viszonyának újrarendelési igénye.

³⁵ Nem pusztán arról van szó, hogy a „kint” lévőket bevonjuk az egyházi életbe, hanem arról is, hogy mi magunk bevonódunk (a perifériákon) a „kint”-be, ld. EG 24. Egyébiránt erre a szempontra implicite már a II. vatikáni zsinat is utalt, amikor így fogalmazott: „Miként a világ érdeke, hogy fölismerje: az Egyház a történelem társadalmi realitása és kovásza, ugyanígy az Egyház is tudja, mi mindent köszönhet az emberi nem történelmének és fejlődésének” (GS 44).

fellépő kezdeményezéseknek is be kell vonódniuk az összegyűjtés dinamikájába (vagyis a „kint” és a „bent” között egyedi komplementaritásnak kell kibontakoznia).

Egy másik fontos átértékelődési terepet jelent a *rend és a rendezettség* kérdése. A heves társadalmi, politikai átalakulások közepette figyelmen kívül hagyhatatlan szociológiai hatások lépnek fel az egyházon belül: mind jelentékenyebbnek mutatkozik az alulról építkező egyház (ami nem csupán elméleti elgondolás, hanem immár mindenestül gyakorlati jelenség), s az egyházi (népi) mozgalmak egészen újfajta, a korábbi népegyháziassághoz nem fogható karaktert öltenek, szerepet töltenek be az egyházi létezésben (pl. a *Wir sind Kirche*-mozgalom hatása a németországi szinódusi folyamatra, amelyet kritikusan értékelhetünk, de figyelmen kívül nem hagyhatunk). Hogyan tudjuk egy ilyen összefüggérendszerben értelmesen elmondani, megértetni, hogy miért a plébánia az alapszint, a bázis, a sejt, amiből felépül a nagy test?³⁶

Ekként a *területi elv* (mint lefedés) értelme és értéke is átalakul. Nyilvánvaló, hogy a plébánia egyre kevésbé tud mint szövet vagy háló egész régiókat lefedni. A vidéki közegben a paphiány, az összevonások, a fizikai diaszpóralét nehezíti ezt meg. A városokban pedig a hívők mobilitása, a (lokálpatriotisztikus) területi kötődés elvesztése váltja ki ezt, egyfajta szellemi-spirituális diaszpóralétet, epidemikus egyházmegélést idézve elő (amely természetesen teljesen másmilyen, mint a vidéken megfigyelhető szétszórtság, megszerű jelenlét). Ez pedig igen nehezé teszi, hogy a továbbra is fennálló, helyhez-térhez kötődő igényeknek elébe tudjunk menni az egyházban, mint például a kézzelfogható szolidaritás, a segítségnyújtás vágya.³⁷ Ily módon kérdés, hogy

---

³⁶ ENE 518, 854.

³⁷ ENE 548, 854.

milyen megoldást találunk arra, hogy a plébániai lét felvállalja az evangéliumi üzenet társadalmi következményeit, s kovászként, sóként létezzen a maga vitális közegeiben.³⁸

4.2. A plébánosi szerep újraértékelése

A régi egyházi közegben a papság egészen tarka képet mutatott: a hitoktatótól a levéltároson át a plébániai pasztoráció szereplőitől a legkülönbözőbb státuszokban találhattunk klerikusokat. A nagyobb plébániák népesebb papi kara is megoszthatta egymás között a feladatokat, ezáltal a karakterhez, egyéniséghez jobban illő funkciókat helyezve az első helyre az adott személy beosztásában. Így egy egyházmegye papságának csak egy része lett plébánossá – a nagyobb lakosságú, városias területeken ez az arányszám látványosan alacsony volt.³⁹ Ezzel szemben mára a felszentelt papok zöme plébános lesz, mégpedig igen rövid időn belül. Drámai és veszedelmes ez a fordulat. Hiszen ami régen egyértelmű volt, mára sem változott meg: a papságnak csupán egy meghatározott része alkalmas a klasszikus plébánosi szolgálatra. Az egészétől elvárni ugyanezt életidegen magatartás, az emberi valóság és adottságok teljes figyelmen kívül hagyása – nagy valószínűség szerint a mai papság nem nagyobb arányban alkalmas a komplex, vezetői készségeket igénylő beosztásra, mint a száz évvel ezelőtti. Azonban a paphiányra hivatkozva ezt a szempontot tökéletesen kiiktatjuk. Számos jel arra mutat, hogy ennek az egyházi „vakfoltnak” meglesz, sőt már megvan a böjtje:

³⁸ Ld. EG IV. fejezet.

³⁹ Csak egy konkrét példa az arányok szemléltetéséhez: a budapesti Terézvárosi Plébániához a 20. század elején 130 000 katolikus tartozott. Területe négy mai fővárosi kerületre terjedt ki. Ebben a térségben az évszázad második felére 13 plébánia működött (azóta egy megszüntetésre került). Vagyis: négyszeres paplétszám mellett egyetlen plébános szolgált ott, ahol ma tizenkettő.

évről évre jelentkeznek fiatal papok, akik „visszakérik” magukat a kápláni státuszba (ők felismerik a helyzet tarthatatlanságát, és olyan döntést hoznak, ami esélyt ad a papi hivatás megélésének pozitív folytatására); mások kiégnek, s olyan mentális torzulásokon mennek át, amelyek negatívan befolyásolják pasztorációs tevékenységüket (ők tehát státuszban maradnak, bár nem érzik jól magukat a helyzetben, s ezzel kiteszik magukat és a rájuk bízottakat ezen maradás lelki-szellemi következményeinek); megint mások pedig elhagyják a hivatást.⁴⁰ Az is világos, hogy ezek a jelenségek hatalmas terhet rónak az egyházmegyei kormányzatra, amely elsődlegesen arra törekszik, hogy – továbbra is biztosítva a területi lefedést – elégséges működésben tartsa a nagy gépezetet.⁴¹ Ez azonban nem fedheti el a tényt, hogy ma sincs kevésbé érvényben az a kimondatlan elv, amivel mindig is tisztában volt egyházunk: nem minden pap alkalmas plébánosnak. És ez nem személyi hiba vagy fogyatéék, hanem pusztán annak felismerése,

---

⁴⁰ Nagyon nagy haszonnal járna a papság életének nyomon követése. A csökkenő összlétszám tükrében egyre nagyobb az aránya a papi életútban beálló töréseknek és a hivatás elhagyásának. Ahhoz, hogy rendszerszintű válaszokat adjunk ezekre a jelenségekre, pontosan ismernünk kellene az okokat (személyeseket és strukturálisokat), a működésbe lépő mechanizmusokat stb. Enélkül mindannyian csak a megérzéseinkre és szubjektív értékeléseinkre támaszkodhatunk, ám ezek alapján objektív és hiteles elemzést nyújtani nem lehet. Még kevésbé alkalmasak az ilyen meggyőződéseink arra, hogy megtaláljuk a megoldás felé vezető utat.

⁴¹ Az már más kérdés, hogy nem vagyunk-e már most 20-30 évvel az után a szint után, amikor kijelenthettük volna: ez a gépezet tovább már nem működtethető. Ha a papság létszáma eleve töredéke az egyházmegye területén található települések számának, s ha elfogadjuk az elvet, miszerint a klérusnak csak egy része alkalmas plébánosi szolgálatra, akkor ebből egyenesen következik, hogy egyházmegyéink zöme területi értelemben nem lefedhető. Ennek a kijelentésnek azonban megvannak a maga folyományai, amelyeket kimondani (s az amelyekkel összhangban lévő döntéseket meghozni) nem az én tisztem.

hogy az objektív megbízatásnak összhangban kell lennie a szubjektív adottságokkal ahhoz, hogy az emberi természet a lehető legnagyobb mértékben együtt tudjon működni az isteni kegyelemmel, s ily módon a lehetséges legtöbb gyümölcsöt hozza egyházi szolgálatunk.⁴²

Ebben a helyzetben elképesztően fontossá vált az egyházmegyei koncepció és a plébániai stratégia kérdése. A létszámhiány ugyanis energiafogyatkozást is jelent, s ezért elengedhetetlen a súlypontok beazonosítása. Ahhoz, hogy ez ne okozzon plébániáról plébániára eltérő prioritási listákat, ily módon pedig egyházmegyei szinten pasztorális káoszt, szükséges a közösen magunkévá tett elvek-tervek szerinti előrehaladás.

Ez a rendezettség azt is elősegítheti, hogy a plébános ne aprózódjon el, s a papi szolgálat meg tudja őrizni a szükséges fókuszpontokat. Kimondhatjuk világosan: nem lehet mindenhol mindenkinek mindent nyújtani; van, amit előtérbe állítunk, és van, amiről lemondunk. Ez utóbbi (a lemondás, az elengedés) lehet fájdalmas, szomorú, ám csakis ez áll összhangban életünk és korunk valóságával. Van, aki „tervezett visszavonulásról” beszél, ám talán érdekesebb a pozitív vetületet meglátni mindebben: a Gondviselés olyan korba helyezett bennünket, ahol áldozatok révén, de mégis az „idők jelei” által ösztönözve újra felfedezhetjük az igazi középpontot, s ez alkalmat kínál arra is, hogy lehántsunk magunkról sok olyan történelmileg-hagyományosan felvállalt funkciót, ami valójában nem tartozik hozzá a küldetésünk lényegéhez. Ezzel elősegíthetjük:

– *egyéni szinten*: a plébános „egész-ségét”, mégpedig a szép magyar szónak minden értelmében;

---

⁴² Ahogyan egy magyarországi püspök fogalmazott: „Ha kevés a pap, az azt jelenti, hogy nem a feladathoz kell megtalálni a személyt, hanem a személyhez a feladatot.”

– *közösségi szinten*: a plébánia (és az egyházmegye) szinergiáját, a kezdeményezések harmóniáját, a szűkülő erőforrásaink értelmes felhasználását.

A jelen kor nem engedi meg, hogy akár egyénileg, akár közösségileg olyan vállalkozásokra pazaroljuk az időt, az emberi energiát, a figyelmet (de akár az anyagiakat), amelyeknek nincsen távlata. Csak pár konkrét példa: Újítsunk-e fel egy plébánosi lakást ott, ahol öt év múlva biztosan nem él majd önálló lelkipásztor? Építsünk-e közösségi házat ott, ahol tíz-húsz éves távlatban gondolkodva nem lesz pasztorációs központ? Beindítsunk-e olyan lelkiségi mozgalmat, kezdeményezést, ami csak egy konkrétan adott papi személy karakterével életképes, ám nem biztosított a huzamos tovább élése? Feláldozunk-e papi életeteket (szolgálati éveket) olyan „őrállások” megőrzésére, amelyekről tudjuk, nem lesz folytatásuk? Hogyan alakítsuk ki a lemondás és elengedés lelkiségét? Hogyan őrizzük meg a mentális egészségünket olyan helyzetekben, ahol tudjuk: mi vagyunk az utolsók, s utánunk már nem érkezik ide senki? Miként oltalmazzuk meg a reményünket, örömeinket olyan helyzetekben, amikor a ránk nehezedő valóság nehezzé teszi ezt?

A jó stratégia kialakításához alapelvekre van szükség. Hogy melyek ezek, azt valóban a ferenci kettős: a szinodalitás (közös úton levés) és a parrhészia (nyílt, őszinte beszéd) mentén tudjuk meghatározni – könnyen lehet, hogy egyházmegyéről egyházmegyére mást emelve ki. Az alábbiakban néhány olyan lehetőséget vetünk fel, ami fontossággal bírhat:

– *Minél közelebb az oltárhoz?* A klasszikus, fentiekben már röviden leírt plébániai elv értelmében a szentségi szolgálat a plébánia létének a szíve. Ez azonban azt is jelenti, hogy minél szakrálisabb egy adott tevékenység, annál papibb (és annál fontosabb). Akárhogy is vélekedjünk, az napjainkban is bizonyos: a liturgia végzése és a homília kiemelt terep. Ezt sajátosan igazolta

a pandémiával kapcsolatos megannyi lezárás és az ezekből fakadó alternatív megoldások: az emberek figyelmét vonzotta az igényes szentmise és a „jó” prédikáció (bármennyire is nehéz ennek a „jóságnak” a pontos meghatározása, hisz egyáltalán nem biztos, hogy performansszerűségről van itt szó, sokkal inkább a pap személyes hitelességének átütő erejéről). Eközben azonban érdemes ellenállni a klerikalizmus kísértéseinek: nemcsak evangelizálunk, de evangelizálódunk is.⁴³ A liturgia nem a papé, hanem: *meum ac vestrum*.

– *A zsengek módszertana?* Egyes szerzők Szent Pál kapcsán alkalmazzák ezt a kifejezést, s arra utalnak vele, hogy a nemzetek Tanítója csak éppen addig maradt egy helyen, amíg össze nem gyűjtött egy 5–15 fős „magot”, amely aztán (immár az apostol távollétében, levelei által segítve) kibontakoztatta a helyi egyházi életet. A cél tehát nem egy tökéletes rendszer kiépítése, hanem egy megfelelő aktív, kreatív mag (a „zsenge”) létrehozása. Ehhez szükséges, hogy a plébánia „fix tömegén” belül beazonosítsuk a potenciális társakat, s szubjektív (karakter, adottságok) és objektív (egyházi) szempontok mentén találjuk meg (és ki?) a szolgálatokat. Ferenc pápa elve – elsőbbséget adni az időnek a tér fölött⁴⁴ – mentén haladva kimondhatjuk: nem kell mindent előre megtervezni, nem szabad csak akkor lépni, amikor mindent előre látunk. Olykor elég egy folyamatot elindítani, amelyet majd az idő elrendez és kibont.

– *A „kapuk” és a „bevezetés” fontossága?* A plébániatemplom ősi súlypontja a beavató szentségek kiszolgáltatása volt.⁴⁵ Ez azt is magával hozza, hogy a plébániai lét egyik fő hangsúlya a ke-

---

⁴³ ENE 518.

⁴⁴ EG 222–225.

⁴⁵ A központi plébániatemplom gondolatának egyik őst az *ecclesia baptisimalis* fogalmában lehetjük fel.

resztény iniciáció.⁴⁶ Ennek ki kell terjednie minden életkorra és életállapotra. Ezen megfontolás azonban rávilágít a zárt és nyitott közösségek problematikájára, ahol mind hangsúlyosabbá válik az elvárás: a plébánia legyen a vendégszeretet, a párbeszéd s a kommunikáció-közösség helyévé.⁴⁷

– *A perifériák szeretete?* Egy napjainkban felerősödött meglátás szerint az evangélium a határokon „történik”. Ez megfigyelhető Jézus magatartásában a tisztátalanok, bűnösök, vámosok, utcanők stb. irányában. Ily módon elköteleződünk a kifelé való megnyílás mellett, s ebben segítségünkre lehet a papi identitás emberhalász-motívuma. Ferenc pápa különös ösztönzést ad ebben az értelemben, amikor meghirdeti a „kilépő egyház” programját.⁴⁸ Egy ilyen látásmód egyébiránt felszabadító is tud lenni, különösen amikor olyan nehézségeinkkel kell szembenézünk, mint a teljes területi lefedés mind lehetetlenebbnek tűnő kihívása.

– *A valóság szeretete?* Szükség van a plébániáink szociológiai, kulturális felmérésére, ismeretére, hiszen a tények a legfőbb stratégiaképző igazságok, és hitünk szerint a jelek általi isteni kommunikáció eszközei, lévén hogy a megélt valóság mint az „idők jele” számunkra itt és most. A kultúra, a társadalmi valóság ismerete nélkül nem lehet evangelizálni, a tanítás örökségéhez való hűség mellett szükség van a megszólítani kívánt ember(iség)hez valós hűségre is.⁴⁹

A fentiekben csak néhány lehetséges alapelvet vázoltam fel. Nem szükséges ezek elfogadása – de elengedhetetlen valamiféle, az egyházmegye papsága által osztott princípiumkeret magun-

---

⁴⁶ EIF 733.

⁴⁷ ENE 1116.

⁴⁸ EG 20–24.

⁴⁹ Ld. VI. Pál, *Evangelii nuntiandi*, nr. 4.

kévé tétele, hogy ne magányos farkasként, partizán módjára harcoljunk, hanem az egész test részeként szolgáljunk.

4.3. A plébániai papság és a világi hívek közötti viszony átformálódása

A már sokat emlegetett átalakulások nyomán ideje van annak, hogy újragondoljuk a plébános és világiak viszonyát, amelyre – mint láttuk – a történelem során nagyon eltérő modellek születtek. E téren kettős kihívással kell szembenéznünk:

- paphiány,
- az egyre sokrétűbbé, komplexebbé váló feladatok tapasztalata (adminisztráció, kormányzás stb.), ezzel együtt pedig az „egyedi esetek” számának látványos gyarapodása.⁵⁰

Az egyházban él a meggyőződés, hogy az újrafogalmazott plébániai lét kulcs lehet a megoldás felé, amennyiben meg tudja alkotni az apostolság új formáit.⁵¹ A megoldás kettős iránya mutatkozik meg előttünk:

- „Plébánossegédek” bevonása. A káplánok „eltűnésével” párhuzamosan mind nagyobb a jelentősége a plébániai munkatársaknak, alkalmazottaknak, a felavatott vagy megbízásuk erejében eljáró egyházi szolgálattevőknek. E téren a legújabb fejlemény Ferenc pápa döntése: 2021. január 10-én kelt *Spiritus Domini* kezdetű motu proprio-jával – átírva a CIC 230. kán. 1. §-t – lehetővé tette nők lektorrá és akolitussá avatását.

– Az általános papság gondolatának teológiai megérlelt befogadása. Ennek alapja a keresztség és a bérmálás sajátos hangsúlya a plébániai közösség életében. Adott esetben ez azt is jelentheti, hogy „szétterítünk” lényeges funkciókat, kiemelve:

⁵⁰ Erre például a családszinódusok s a nyomukban született *Amoris laetitia* kezdetű buzdítás is rávilágított.

⁵¹ ENE 558.

a plébánia mindannyiunk közös ügye. Csakis így válik lehetségessé olyan misszió, amely eljut a valóság, az élet minden szegletébe, és amelynek dinamikájában minden megkeresztelt „aktív alanyként” jelenik meg.⁵² Ekként újraszöhetjük a „kereszténység szövetét”, amelynek igen mély újraépítésre van szüksége.⁵³

Ez kéz a kézben jár egy új stílus kialakításának igényével. A kizárólag vagy túlzóan piramidális-hierarchikus vezetés helyett a kooperatív vezetési modellek feltérképezése áll előttünk feladatként, amihez elengedhetetlen a spirituális, szociális és kommunikációs kompetenciák feltérképezése, fejlesztése. Az így nyert felismeréseknek s az ebből fakadó személyi döntéseknek, választásoknak egyházi szolgálatokba kell rendeződniük, amelyeknek fókusza a plébánia.⁵⁴ Ez azért is szükséges, mert a plébánia csak így válhat az új evangelizáció motorjává.⁵⁵

Ha kortárs szakmai nyelven beszélünk, akkor annyit tesz mindez, hogy ki kell munkálnunk a megfelelő skilleket, meg kell határozni a szükséges kvalifikációkat a vezetésre és a „menedzsmentre” – mindvégig tudva, hogy nem pusztán emberi,

---

⁵² Ferenc pápa tanítóhivatala jelentős ösztönzést ad a keresztéséből fakadó általános papság és a hitérzék elmélyültebb elemzéséhez és megértéséhez. Ennek az alapgondolatnak a keretében helyezkedik el a minden megkereszteltre kiterjedő evangelizációs küldetés: „Minden megkeresztelt emberben, az elsőtől az utolsóig, hat a Lélek megszentelő ereje, mely evangelizálásra készítet” (EG 119). „A keresztés erejében Isten népének minden tagja miszionárius tanítvány lett (vö. Mt 28,19). Minden megkeresztelt ember, akár milyen egyházi funkciója vagy hitismeretekben való jártassága legyen is, az evangelizáció aktív alanya. Helytelen volna egy olyan elképzelésre gondolnunk, miszerint szakképzett munkások viszik előre az evangelizációt, miközben a nép többi tagja egyszerűen csak befogadja cselekedeteiket. Az új evangelizációnak magában kell hordoznia minden egyes megkeresztelt új-fajta aktív szereplővé válását” (EG 120).

⁵³ ENE 455.

⁵⁴ ENE 674.

⁵⁵ ENE 596, 854.

de kegyelmi valósággal van dolgunk. A szakmaiság nem lehet a lelkiség és teológia ellenpólusa, sokkal inkább annak komplementer párjává kell válnia. Ugyanakkor semmiféle lelkiség, semmilyen kegyelmi valóság nem lesz képes egyedül, nélkülünk áthidalni az emberi késedelmes szívűségünk, keménységünk, változásra képtelenségünk kiváltotta hiányokat.

5. Zárszó gyanánt

Hosszú történelmi út vezetett el az első keresztények jövővény-egzisztenciájától a mai, társadalmilag és kulturálisan etablirozott plébániai létig. Eközben voltak látványos átformálódások és lassú, alig észrevehető alakulások. Ám minden korszakban újra bebizonyosodott: nem csak az egyház hat a világra, a világ is formálja az egyházat. Vannak hívők, akik a külső hatásokban döntően támadást, a hagyományos alakzatok érvényének aláásását látják. De helyesebb az idők jeleiként tekinteni ezekre, amelyek révén Isten maga kommunikál szüntelenül az ő népével.

Valószínűleg minden nemzedék úgy érezte, prófétai időket élünk. J. H. Newman szerint pedig minden generáció úgy vélte, a saját korának a nehézségei a legsúlyosabbak, üldöztetései a legádázabbak. Azért van ez így, mert nekünk épp ezt a kort kell megélnünk, ez a mi egyetlen életünk – nem őseink emléke és nem is utódaink reménye, hanem a lét, ami mindenestül a miénk.

A plébánia mint élő szövet, mint egyszerre hittani és társadalmi valóság, ebben a mi korunkban küzd és keresi az útját. Hogy korunk valóban prófétai lesz-e, az nagyban múlik rajtunk: elfogadjuk-e a kihívást? Szembenézünk-e az elodázhatatlan változással? Ha nem, akkor csak a régi leépülésének a tanúi (és munkásai) lehetünk. Így elszalasztanánk azt a nagy esélyt, hogy az újnak a bábáivá legyünk.

Úgy vélem, a παροικία-lét bibliai gyökerének feltárása, az abból nyert gondolatok, képek szembesítése mindazzal, amit megélnünk adatik, hasznunkra válik. Elkezdhetünk más keretben gondolkodni, más logikával érvelni, felszított elevenséggel és kreativitással körbetekinteni a világban. Ehhez inspirációul szolgálhat Ferenc pápa igen intenzív megfogalmazása:

„A plébánia az adott területen az Egyház jelenléte: a szó hallgatásának, a keresztény élet növekedésének, a párbeszédnek, az igehirdetésnek, a nagylelkű szeretetnek, az imáadásnak és az ünneplésnek a tere. Minden tevékenységével arra bátorítja és neve-li tagjait, hogy az evangelizálás aktív szereplői legyenek. Közös-ségek közössége, szentély, ahová a szomszédok inni járnak, hogy folytathassák útjukat, a folytonos missziós küldés központja.” (EG 28)

Furcsa helyzetben vagyunk: egyfelől már léteznek a plébáni-aink – másfelől még nem léteznek *úgy*, ahogyan az egyház sze-retné. Saját feladatunk van ezen a téren: a kísérletezés, a félelem-mentes kezdeményezés, a kudarcot is felvállaló próbálkozás rö-gös útja, ahol a biztonságunk nem más, mint a „sátor otthonos-sága”. Egy építészmérnök végzettségű paptestvérrel beszélgetve erről a képről, érdekes visszacsatolást kaptam. Mint mondta, számára szimpatikus ez a hasonlat, mivel egy sátorban – épp a lapok szövetének, a rögzítő kötéletnek az anyagszerkezete, sza-bad játéka miatt – nem lépnek fel azok a feszítőerők, amelyek egy kő- vagy betonépületben megannyi gondot okozhatnak a tervezésnél. Igen, egy, a kortárs adottságokra érzékeny, megnyí-ló-kilépő, aktívan kísérletező sátor-plébánia lehet, hogy kevésbé tűnik stabilnak és szilárdnak, de jóval feszültségmentesebb. És van még egy hatalmas előnye: a Lélek szele szabadon fú benne – „hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön, és hová megy. Így van mindenkivel, aki a Lélektől született” (Jn 3,8).

TÖRŐ ANDRÁS

Debrecen-Nyíregyházi Püspöki Hivatal
Debrecen, Magyarország
toroandras@gmail.com

A propedeutikus év tapasztalatai a világegyházban

Abstract: The *Optatam Totius* had already outlined a sort of blueprint for the preparatory year of studies (propaedeuticum), which was implemented in several countries. In 1992, the post-synodal apostolic exhortation entitled “*Pastores dabo vobis*” also presented this training as an opportunity to enrich the priestly formation. These trainings can be divided into three groups: *autonomous, integrated in the seminary curriculum, or bound to the pastoral care (of students)*. At the international level, the preparatory years are organized either by Episcopal Conferences or by dioceses. This study presents the experiences acquired from the practice of propaedeuticum in different countries.

Key words: priestly formation, propaedeutic stage, preparatory years, experiences

Az *Optatam Totius* zsinati dekrétum megjelenése után,¹ mely felveti egy előkészítő év szükségességét, több kezdeményezés is született. A dokumentum nem rögzíti, hogy milyen formában kell létrehozni az előkészítő időszakot.²

---

¹ Cf. Cf. *Decree on the Training of Priests (Optatam Totius)*, V. n. 14.

² Vö. *OT*, n. 14. „Hogy a növendéknek e látásmódot mindjárt az oktatás kezdetén meg lehessen tanítani, az egyházi tanulmányokat megfelelő ideig tartó bevezető kurzussal kell kezdeni; s úgy kell előadni az üdvösség misztériumát, hogy a növendékek az egyházi tanulmányok értelmét, rendjét és lelkipásztori célját fölfogják, ugyanakkor kapjanak segítséget, hogy egész életüket a hitre tudják építeni és szellemével át tudják hatni, s hivatásukat személyes önátadással és örvendező lélekkel tudják vállalni.”

A Nevelési Kongregáció *Propedeutikum* (*Il periodo propedeutico*) címmel jelentetett meg egy átfogó tanulmányt, mely a propedeutikus évek tapasztalatairól számol be.³ Sajnos azóta átfogó tanulmányt nem készített a Szentszék erről a képzési formáról. A rendelkezésre álló dokumentum alapján három különböző csoportot különböztethetünk meg a propedeutikus képzésben.

1.1. Autonóm intézmények

Az intézmények strukturális felépítettségét vizsgálva a kongregáció dokumentuma alapján elmondható, hogy a legtöbb intézmény autonóm, ami azt jelenti, hogy önállóan működik, nincs hozzákapcsolva a nagyszemináriumhoz. Természetesen kapcsolattartás van a szemináriummal, szemináriumokkal, de nem intézményegysége azoknak.

A legelső intézményt Mexikóban hozták létre a II. vatikáni zsinat után. Tapasztalatokat találunk több dél-amerikai országból: Kolumbia, Venezuela, Guatemala, Buenos Aires, Argentína, Brazília, Bolívia, Chile, Costa Rica, Ecuador, Paraguay, Peru.

Legtöbb esetben ezek az intézmények egyházmegyei vagy egyházmegyei szinten működtek. A 80-as évek végén a legtöbb országban egységesítették a képzéseket és országos intézményeket hoztak létre. Ezeknek az alapelveit a helyi Ratio Nationalisokban fektették le. Mi is a propedeutikus év? Egy híd a civil élet és a szeminárium között, ahogyan a chilei Ratio Nationalis fogalmaz.⁴

³ Vö. EV S3, n. 865–940.

⁴ Vö. Conferenza Episcopale Cilena, Lettera alla Congregazione per l’Educazione Cattolica circa l’*Informe de la Conferencia Episcopal de Chile acerca de El Curso Propedeutico en los seminarios de Chile*, Santiago de Chile 1992, p. 2.

Európa-szerte is találunk propedeutikumkezdeményezéseket. Ezek közül kiemelkedőnek tekinthető a francia példa. Ennek az előkészítő évnek az alapvető tartalma a következő: bevezetés Krisztus misztériumába, spirituális és kateketikai felkészítés, az első hivatásdöntés meghozatala. A képzés ideje egy év, ami el különül a többitől. 1984-ben Maison Saint-Augustinban indult el ez a fajta képzés. Célként megfogalmazódott: a hivatás befogadása, az első hivatásdöntés és az új papnövendékjelöltek első nevelése. Ehhez szükségesnek tartják a szilárd spirituális alapokat, illetve a kapcsolat kialakítását és megerősítését kezdetektől a püspökkel és az egyházmegyei papsággal, az egyházhoz, egyházmegyéhez való tartozás tudatának a megerősítésére. 1996-tól a Párizsi Nagyszeminárium része, de külön helyen folyik a képzés. A formációs program hangsúlyozza továbbra is: a bevezetést a Szentírás elmélyült olvasásába és a liturgiába, Krisztus-misztérium, a zsinati dokumentumok közös olvasása, magyarázata, a papság doktrínájának bemutatása, a személyes imaélet kialakítása, heti találkozás a spirituálissal, gyónás, betegek látogatása, egyházmegyei papokkal történő találkozások rendszeresítése.⁵

Hasonló felépítésű intézményeket találunk: Ausztriában, Olaszországban, Csehországban, Luxemburgban, Spanyolországban, Svájcban, Németországban és Lengyelországban.

Németországban különböző intézmények találhatóak egyházmegyei szervezésekben. Nagy hangsúlyt fektetnek az intellektuális képzésre. Három területet különböztet meg: a regensburgi propedeutikus év: a hitnek, az életnek és a nyelveknek az iskolája ez az év.⁶

⁵ Conférence des évêques de France, *La formation des futurs prêtres. Ratio institutionis sacerdotalis. Ratio studiorum* (1998), I, n. 211.1; II, n. 2.

⁶ Vö.: <http://www.priesterseminar-regensburg.de/unser-haus/personen/seminaristen/propaedeutika/>

Afrika területén is igen korán elindultak az előkészítő évfolyamok. Legkorábban 1976-ban Gabia, Libéria és Sierra Leone közös területi püspöki konferenciája indította el ezt a fajta képzési rendszert, mely a Szent Kisito Spirituális Év elnevezést kapta. Alapvető hiányossága volt a papságra jelentkezőknek, hogy sok fiatal iszlám családból érkezett, akik ugyan találkoztak a katolikus hittel, de mélységeiben nem ismerték azt. A hitismeret és a Szentírás mélyebb megismerése itt létfontosságú feladat volt ahhoz, hogy egyfajta első hivatásdöntés meg tudjon születni. Hasonló szükség vezette Csádban és Ruandában is a helyi püspöki konferenciákat, ahol kétéves előkészítő időszakot határoztak meg az elmaradt szükségletek pótlása végett.⁷

A Közel-Keleten, Libanonban a melkita és a maronita nagyszeminárium is szervezett előkészítő évfolyamokat a helyi specialitásokat figyelembe véve. Itt a liturgia és a nyelvek elsajátítása mellett fontos tényező volt, hogy megismerjék az ország aktuális politikai helyzetét, melyben a későbbiekben papként helyt kell állniuk.

Összességében erről a formáról elmondható, hogy a képzés időtartama a legtöbb esetben egy év. Az év célja, hogy bevezesse a fiatalat a papnevelés alapvető aspektusaiba. Elégséges szintet elérni az emberi, kulturális és vallási felkészültségükben; segíteni az elmélyülést a hivatásdöntés meghozatalában, megkülönböztetni, felismerni az igazi hivatását; felkészíteni a nagyszemináriumi életre. Ezek azok a kulcsfogalmak, amelyek megjelennek a különböző országok gyakorlatának bemutatásakor. A propedeutikum a közösségbe való bekerülés és az egyházba való integrációnak a helye kell hogy legyen. Az év folya-

---

⁷ Vö. Conference Episcopale du Rwanda, *Nouveau programme de formation é la Propédeutique de Rutongo et au Philosophicum de Kabgayi*, 1991. december 12.

mán az előjáróknak tájékoztatniuk kell a nagyszeminárium előjáróit a jelöltek fejlődéséről, majd közösen kell dönteniük, hogy alkalmas-e a jelölt a nagyszemináriumba lépésre. Tehát a propedeutikum ideje alatt nem szeminarista státuszban vannak, hanem jelöltek.

Ezekben az intézményekben szeretnék elérni a jelöltek emberi és érzelmi érettségét, illetve megtalálni gyenge pontjaikat, hogy mely területen igényelnek segítséget, és ebben kulcsszerepe van a spirituálisnak és az előjárók által kijelölt pszichológusnak.

Hangsúlyos minden területen a közösségi élet fontossága, az egyház családjához való tartozás érzésének az elsajátítása. Ebben az esztendőben lehetőséget kell biztosítani, hogy a jelöltek találkozzanak papokkal, papi élethelyzetekkel, megismerjék, hogyan él a pap, milyen a hétköznapi élete.

1.2. Nagy- vagy kisszemináriumhoz integrált intézmények

Ezek azok az intézménytípusok, melyek nem önállóan működnek. Változó mértékben, de alá vannak rendelve a szeminárium intézményi formájának. Legtöbb esetben ez a függési viszony a közös élettérben, közös előjárói csapat meglétében mutatkozik meg.

Ez a képzési forma leginkább Európára volt jellemző az elmúlt években. Ezek közül kiemelkedő rendszereket találunk Belgiumban. A *L'année de propédeutique* 1995. Lovanióban, a XXIII. János szeminárium részeként kezdte meg működését. Egy előkészítő év, mely megelőzi a filozófiai képzést. Célja elmélyíteni a hitet és az imádságos életet, illetve egyfajta kulturális előkészítést nyújtani. Továbbá világossá kívánja tenni a papság fogalmát és a hivatás felismerését. Az aspiránsok kapcsolatban vannak az egyetemistákkal is. Közösen étkeznek és vesznek

részt a szertartásokon a nagyszeminaristákkal. Ezt a kurzust a flamand nyelvűeknek hozták létre.⁸

Hasonló rendszert látunk Franciaországban is. 1970-ben Paray-Le-Monial az Autun Egyházmegyében indul útjára. A képzés egyik kiemelkedő momentumja, hogy a vasárnapjukat a plébániákon töltik a jelöltek. Ebben az évben az aspiránsoknak nincsenek vizsgáik, ahogyan az előjárók fogalmazzak: érzik az indokolatlan szeretetet.⁹ A hivatás megszületésének az időszaka ez, melyben a jelölt tisztázni tudja önmagát. A képzés rendszeréről elmondható, hogy kiemelkedő jelentőséggel bír a karitatív munka végzése és a lelki élet elmélyítése. A lelki életük elmélyítése céljából színes programokon vesznek részt: imádkozni és kontemplálni tanulnak három hétig a Notre-Dame de Vie falai között, majd Bretagne régiójában olvassák a Szentírást. A kezdetektől kapcsolatban vannak a Lérins ciszterci apátsággal is. Látható, hogy a helyek megválasztása kapcsán is arra törekszenek, hogy élményt kapjanak a papságra készülésük útján.

A Belley-Ars Egyházmegyében 1989-től létezik ilyen szeminárium. Más egyházmegyék növendékei is bekapcsolódnak ebbe a képzésbe, ami a nagyszemináriumban történik. Ez a hároméves filozófiai képzésnek az első éve. Szentmise, szentségimádás, szegénység, bűnbánat, az élet megszentelése. Spirituális túlsúly van. Tanulmányok: a hiszekegy katekézise, filozófiai témák (szabadság, megbocsátás, szenvedés), különböző hivatások az egyházban a II. vatikáni zsinat fényében. Továbbá hangsúlyos a Biblia megismerése, a lectio divina, az imádság különféle módjai, Viennai Szent János élete, munkássága, lelkiségének beható tanulmányozása.

---

⁸ Vö. Conférence épiscopale de Belgique, *La formation au ministère presbytéral* (1998), n. 311.1.

⁹ Vö. <https://seminairears.org/en/propaedeutic/>

Kiemelkedő tapasztalattal bír Olaszországban a Római Nagyszeminárium képzési rendszere.¹⁰ A propedeutikus év kötelező minden jelentkezőnek. Feladata a hivatásdöntés megerősítése, a döntés meghozatala és elmélyülés a papság titkáiban. Novemberben kezdődik és májusig tart. Keddtől péntekig a szemináriumban élnek, a többi napokon a papokkal a plébániákon. Hat fontos lépés emelhető ki a képzésben:

1. Megérkezni az Úrhoz: az Eukarisztia ünneplésében, a személyes és közösségi imádságban, a szentségimádságban és a lectio divinában.
2. Emberi növekedés a tudatosságban és az önmagam ismeretében. Bevezetés az imaéletbe.
3. Intellektuális nevelés: antik nyelvi alapok elsajátítása, bevezető kurzusok filozófiából, az Egyház Katekizmusával való ismerkedés.
4. Karitatív tapasztalatok gyűjtése.
5. Közösségi élet a szemináriumban.
6. A plébániai életről és a papság életéről szerzett tapasztalatok.¹¹

1.3. Hivatáspasztorációval összekapcsolt propedeutikum

Viszonylag kevés számban találhatóak meg ezek az intézményformák.

Olaszországban az ún. Anno Zero, azoknak a jelentkezőknek, akik nem jártak kisszemináriumba. Ezek az aspiránsok havi rendszerességgel találkoznak hivatásreferens papokkal.

¹⁰ Vö. <http://www.seminarioromano.it/vocazioni/propedeutico>

¹¹ Vö.: <http://www.seminariodigenova.it/home/images/Ratio.pdf>

Angliában személyes lelkivezetést ajánlanak keresőknek. Az aktuális életkörülményeikhez szabnak programot, mely segít a hivatás felismerésében, elmélyítésében.

Az Antillákon egyfajta előszemináriumról beszélnek. Nagyon nagy távolságok vannak, elég nehéz bármit is közösen megvalósítani. Minden egyházmegye létrehozott egy Pre-Formation Centert. Egy programot dolgoztak ki, mely igyekszik segíteni a kereső fiatalok életét. Alapvetései: mindennapi szentmise, rendszeres gyónás, lelkivezetés, felnőtté érés a feladatok teljesítésében és azok iránti felelősségtudatban. Két évig tart, de ezalatt mindenki végzi a korábbi világi foglalkozását.

Ausztráliában a Vianney College: a Wagga-Wagga Egyházmegye az új belépőknek a szemináriumban ajánl egy spirituális képzést, amely felkészíti a növendékeket a majdani szemináriumi életre. A hivatásreferens végzi a feladatot laikusokkal együtt. Ezek között van pszichológus is. Célja az első döntés meghozatala és kísérés. Lelkivezetést ajánlanak fel a keresőknek. Egyfajta külső közösséget hoznak létre, amelynek lehetősége van arra, hogy a szeminárium vezetőségével élő kapcsolatot tartson fenn.

2. Egyéni kutatások

A fenti ismertetés mellett sikerült néhány propedeutikumnak a képzési rendszerét megismernem. Érdemi információkat a következő szemináriumok adtak: Ausztria – Propädeutikum Einrichtung der österreichischen Bischofskonferenz, Linz; Ausztrália – Vianney College, Wagga Wagga Egyházmegye; Lengyelország – Katowice; Németország – Padernborn; Málta – The Archbishop's Seminary; Olaszország – L'anno propedeutico, Puglia; Kongó – Joaquim Gaspard, Cœur de Jésus en RDC région de Kinshasa. Részleges adatokat sikerült begyűjteni Horvátországról, Szlovákiáról és Brazíliáról a propedeutikummal

kapcsolatosan. Minden érintett szemináriumi vezetőségnek a következő kérdéseket tettem fel. Az általuk adott válaszok a dolgozat függelékében eredeti nyelven megtalálhatóak.

1. Milyen formában működik önöknél az előkészítő év?
2. Milyen eredményeket látnak?
3. Hogyan lehetne továbbfejleszteni?
4. Hogyan kapcsolódik be a nagyszemináriumi képzésbe?
5. Egyéb megjegyzések

A megkeresések célja az volt, hogy aktuális, ma működő rendszerek képét mutathassam meg.

A Pastores Dabo Vobis apostoli buzdítás után elmondható, hogy azokon a helyeken is, ahol a zsinatot követő években nem indítottak el propedeutikus képzéseket, megindult az előkészítő évnek a bevezetése. Ezek sok esetben útkeresések voltak.

A bevezetés okai. Nehézséget jelentett a beszámolók szerint, hogy nem volt világosan lefektetve, milyen céllal hívták létre az intézményt. Az alapítás jellemző okai között gyakran szerepelt Róma kérése, melyet egy-egy ad limina látogatás alkalmával megfogalmazott a Szentatya.¹² Európa határain kitekintve megállapítható, hogy Afrikában és Dél-Amerikában a fő cél az volt, hogy egyfajta egységes hitismeretre kerüljenek az aspiránsok, illetve elsajátítsanak egy olyan világnyelvet, amin később képesek lesznek teológiát tanulni. Például Kongóban több törzsi nyelvet is beszélnek, viszont a közös oktatás nyelve a francia. Emiatt az intellektuális nevelés leghangsúlyosabb pontja ennek a nyelvnek az elsajátítása. Tehát több helyen is egyfajta hiányosságot igyekezett pótolni a lelki nevelés mellett ez az időszak. Fontos azt is

---

¹² Vö.: XVI. Benedek emeritus pápa 2006. november 10-én a Német Püspöki Konferencia tagjaihoz intézett beszédében hívja fel a figyelmet az előkészítő év fontosságára. Ezt követően Passauban és Bambergben indult propedeutikus év.

látni, hogy ahol ezen hiányosságok pótlására hoztak létre kifejezetten ilyen típusú intézményeket, azok a helyi közoktatás fejlődésével sok esetben elveszítették a funkciójukat. Értve ezt azokra a helyzetekre, ahol elsődleges célkitűzés volt egy idegen nyelv elsajátítása. Viszont azon intézmények, melyek karizmája a lelki felkészülést tűzte ki célul, nagyjából megmaradtak.

Az érvényben lévő Ratio igyekszik pontosabb meghatározást adni, ami a formátorok szerint nagy előrelépést jelent a képzés kialakításában, hiszen most behatárolt helyet kapott a papnevelésben az előkészítő év.

Intézménytípusok – Fentebb láttuk, hogy az *Il periodo propedeutico* dokumentum három típusú intézményformát különböztet meg a kongregációhoz érkezett beszámolók alapján: autonóm, szemináriumhoz integrált, pasztorációhoz kötött.¹³ Az általam feltett kérdésekre adott válaszokat vizsgálva, melyekben mindhárom intézménytípus megjelenik, elmondható, hogy a működő intézmények napjainkra kialakították egyéni strukturális rendszerüket, bizonyos mértékű keveredések tapasztalhatók. Fontos látni, hogy az intézménytípusok elhatárolása is egyfajta kezdeményezés volt, mely a fent nevezett dokumentumban jelenik meg először. Az eltelt időszak arra mutat rá, mely megjelenik a Ratio szellemiségében is, hogy az intézménytípusok összeolvadnak, illetve az autonóm rendszer irányába mozdulnak el. Ezáltal is egységesebb formát ölt a rendszer.

Ez megmutatkozik abban is, hogy a válaszadó intézmények többsége autonóm intézményként működik, több egyházmegyének, akár egész országnak a növendékeit gyűjti egybe erre az időszakra. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy kapcsolatban vannak a többi szemináriummal, de önálló vezetőség irányítja a ház életét.

---

¹³ EV, S3, Bologna, 2005, 865–940.

Példa a típusváltásra – A központi intézmények irányába való elmozdulás megfigyelhető Ausztráliában, a Wagga Wagga Egyházmegyében is. Itt a korábbi pasztorációhoz kötött előkészítő képzést felváltotta a nagyszeminárium mellett működő propedeutikum. Az előjárók azt tapasztalták, a helyi sajátosságokat is figyelembe véve, hogy ebben a formában hatékonyabb tud lenni a nevelési folyamat, sokkal inkább hatással vannak a fiatalok alakulására, ha közösségben vannak, mint ha távoli plébánián élnének. Itt megfigyelhető egyfajta módosulás, fejlődés az előkészítő év céljában, miszerint nem pasztorációs tapasztalatra van szüksége a jelentkezőnek, hanem segítségre abban, hogy felismerje Isten hívását, a saját útját, döntést tudjon hozni, megismerje önmagát. Itt a sajátosságok miatt a további képzést a nagyszemináriummal közösen valósítják meg.

Autonóm intézménytípus – A rendelkezésre álló tapasztalatok azt mutatják, hogy szükség van egyfajta távolságra a nagyszemináriumtól. Ez a távolság adja meg az alapstruktúrát, hiszen a legtöbb rendszerben az aspiránsokat nem kispapokként kezelik, hanem olyan fiatalokként, akik döntés előtt állnak a tekintetben, hogy belépjenek-e a szemináriumba vagy sem. Ez fontos különbségtétel, mely megadja az előkészítő év karakterisztikáját, ami nem más, mint az első döntés meghozása, ami a nagyszemináriumba való belépést készíti elő. Azokon a helyeken, ahol ez a távolság nincs meg, mint például Máltán, ott tulajdonképpen nem világos, hogy miért is van ez az időszak, hiszen a nagyszemináriumban élnek, a programok jó része közösen történik, ugyanaz az előjáróság vezeti őket, annyi különbséggel, hogy nulladik évesekként vannak számontartva.

Működő intézmények – Jól működő rendszert látunk ebből a szempontból **Katowicé**ben, ahol a szeminaristák Brennában, 80 km-re a központi épülettől működő házban kezdik meg a formáció folyamatát. Egyedi kialakításnak tekinthető, hogy bár

fizikailag távol vannak a központi intézményegységtől, de az előjárói csoport azonos. Az előkészítő időszaknak van külön rektora és spirituálisa, akik önállóan vezetik a házat, de folytonos kapcsolatot ápolnak a nagyszemináriummal. Viszont a továbbhaladás szempontjából különleges, hogy az előkészítő év spirituálisa megy tovább a propedeutikumon lévő csoporttal, tehát a nagyszemináriumban is ugyanaz a személy lesz az évfolyam spirituálisa. Ez annyiban könnyíti meg a lelki formációt, hogy a belső fórumon feltárt ügyeket, elinduló folyamatokat, amelyeket nem lehet átadni úgy, mint a fegyelmi ügyeket, az a felelős személy tudja továbbvinni, aki elkezdte a lelkivezetést. Ehhez jelentős létszámú seminaristára és alkalmas előjáró-közösségre van szükség. A lengyel modell egyik nagy erényének tekinthető, hogy a világtól távolságot véve az imádságnak és az elmélyülésnek tudják szentelni magukat a jelöltek, ami a hely sajátosságaiból is adódik. A képzés módszere és stílusa nagyban hasonlít a nagyszeminárium rendszeréhez, az átadandó anyag mennyiségében lehet különbséget találni. Viszont a tananyag csökkenése azt eredményezi, hogy több időt tudnak szentelni az imádság különféle formáinak az elsajátítására, illetve magára a lelkivezetés folyamatára is. Ez az időszak sokkal zártabb a világtól, mint a nagyszeminárium képzési rendszere.

A beszámoló alapján **Linz**ben működik Ausztria egyetlen propedeutikuma. Közös megegyezés alapján jelenleg minden egyházmegye ide küldi a növendékeit. Habár az intézmény közösen működik a nagyszemináriummal, de sikerül szeparálni a növendékeket egymástól, illetve nem is a szeminárium falai között töltik az egész évet a jelöltek. Az osztrák mintába jobban vegyült a pasztorációhoz kötött képzési modell, hiszen az intézményen kívül zajlik a nevelés és a különböző gyakorlatok, képzések egy része. Hasonlóan eredményes munka figyelhető meg **Padernorn**ban is.

A német nyelvterület struktúrái – A beérkezett tapasztalatokat és eredményeket vizsgálva a legkidolgozottabb struktúrával Padernbornban és Linzben találkozunk. A képzési rendszerük fő súlypontja nem az oktatási anyagmennyiség nagyságán van, hanem sokkal inkább a személy spirituális képzésén, mely az emberi és a lelki formációban mutatkozik meg elsősorban. Ennek fényében rendezkedett be mindkét rendszer. Ez abban mutatkozik meg, hogy nincs meg a klasszikus szeminárium akadémiai képzési rendje, hanem inkább blokk-kurzus szisztéma szerint folyik az oktatás.

Az osztrák rendszer négy plusz egy részre oszlik a következő rend alapján:

1. **Szeptember–december: „Jöjj és láss!”** – Ebben az időszakban Linzben hitismereti, szentírástudományi és a keresztény tradíció megismerésére fókuszáló kurzusokon vesznek részt a növendékek. Hangsúlyt fektetnek arra, hogy a keresztény emberképet mindjobban megismerjék.
2. **„Jézus követésében”** – Ebben a részben tisztázzák a hivatásmotivációkat, a személyiségképet, és megismerik a cölibátuskultúrát. Ebben a fázisban az aspiráns személyes kísérés alatt áll. Ennek a képzési fázisnak a végét a karácsonyi ünnep jelenti, amikor hazamennek a szemináriumból.
3. **Január–február: „Jézus lelkével a szolgálatban”** – hat hetes szociális gyakorlat Linzben. Kórházban, ápolási otthonokban vagy egyéb szociális területen. Az időszak végét lelki gyakorlat zárja.
4. **Március–május: „Jézus nyomában”** – Felkészülés a Biblia-iskolára, hivatástisztázás. Húsvéttól mennybemenetel ünnepéig Izraelbe Biblia-iskolában vesznek részt.
5. **Május – június: Zárókurzusok, évértékelés.**

Mindkét német nyelvterületi tapasztalat beszámol arról, hogy a szociális gyakorlaton való részvétel nagy hatást gyakorolt a jelöltekre, ugyanis az időszak sajátossága, hogy kiszakadva az adott szemináriumi közegből és szerepből, más területen kell a helytállásukat bemutatni. Az előljárók folyamatosan kapcsolatban vannak a növendékekkel és a gyakorlati helyek vezetőivel, de alapvetően egyedül, kedvezmények nélkül kell eltölteni ezt az időszakot. A szociális praktikumon való részvétel a jezsuita novíciusképzésnek is a részét képezi, ahonnan a német területek átvették. Ez az időszak – az érintett formátorok szerint – a jelölt emberi aspektusait mutatja meg leginkább. A legtöbb jelentkező ebben az időszakban hagyja ott a képzési időszakot.

A fentebb vizsgált ausztrál Vianney College növendékei is részt vesznek szociális gyakorlatokon, de ezek javarészt a plébániai közösséghez kötődnek, ahol hétvégeente szolgálatot teljesítenek, tehát nincsenek olyannyira kihívás elé helyezve, mint a német nyelvterületen lévő jelöltek, kevésbé szervezett formát ölt, ezek pedig az eredményességet is befolyásolják.

Megjegyzendő, hogy a többi propedeutikus közösség nem említette a szociális praktikum végzését, amely az érvényben lévő Ratióban is szerepet kap.

Tanulmányok – A tanulmányi rendeket vizsgálva közel hasonló tárgyakkal találkozunk, amelyek megegyeznek a Ratio által előírt bevezető kurzusokkal. Ilyen módon kivétel nélkül tanulnak mindenhol bevezető szentírástudományt, Krisztus-misztériumot, katekizmusismeretet, bevezetést a liturgiába, spiritualitást, latint és más élő idegen nyelvet. Különbséget csak a tanítási idő elosztásában, illetve az oktatás színvonalában lehet felfedezni.

Minden válaszadó kiemelte, hogy bármilyen formában is folyik a képzés, a növendékek és a diákok örömmel vesznek részt rajta. A formációban részt vevők szempontjából hasznos, hogy

csak egy évfolyam van, akik közel hasonló szintű szemináriumi tapasztalattal rendelkeznek, és nincs elvárás vagy nyomás a jelölteken. Ugyanis ha nem papnövendékként vesznek részt a képzésben, akkor a döntésnek nagyobb a szabadsága, a rendszer adta megkötöttségek nem lépnek fel. Ezáltal természetes módon lehetnek aspiránsok, akik befejezik a felkészülésüket, de az évnek tulajdonképpeni lényege abban áll, hogy felfedezik azt, hogy az Isten mire hívja meg őket. A növendékek részéről szintén ezek azok az aspektusok, melyekre értékként tekintenek. A családi-as légkör, a közös kezdés és úton levés tapasztalata megerősíti bennük a keresztény elkötelezettséget. Ezáltal az egyház minden esetben gazdagodik, akkor is, ha a papi hivatást választja, és akkor is, ha a civil életben elkötelezett keresztényként halad tovább.

LINCZENBOLD LEVENTE

Egri Hittudományi Főiskola
Eger, Magyarország
hivatal@eghf.hu

Az egyház *communio* jellege és a pasztorális tanács

Abstract: The Second Vatican Council and subsequent documents, in view of the pastoral challenges, strongly recommend the establishment of a pastoral council in the dioceses, in which mainly the laity should be involved. The task of the council is to raise and discuss issues concerning pastoral work and to reach practical conclusions. In the interpretation of the Church as *communio*, the juridical figure of the pastoral council is an important institution, since based on the theological structure of the *communio*, its members can assist the bishop in the pastoral care of the diocese with their opinions and remarks by virtue of their universal mission received in baptism. The notion that the mission stemming from the general priesthood would imply such representative character which would signify the exercise of ecclesiastical power is erroneous. The reference to the individual or collective interests of advisory bodies is the real expression of the Church's *communio* insofar as it serves the common good of the Church. Otherwise, we are dealing only with a misunderstood conception of "democracy" that interprets communion in the Church merely on a humanistic, anthropological level, and considers the decentralization of power to be its fundamental task. With regard to the pastoral council, the principle of synodality is closely linked to the *communio* nature of the Church, as issues concerning pastoral care must be thoroughly discussed together, and decision-making mechanisms must be well prepared, which serves as basis for the diocesan bishop to be able to make the desired decision.

Keywords: *pastoral council, pastoral plan, communio, synodality, representation*

Bevezetés

Az egyház – mint Isten népe a Szentlélek irányítása alatt – már a kezdetektől fogva, folytonosan keresi a megfelelő válaszokat a világ kihívásaira, s ezt a célt szolgálja a lelkipásztori terv készítése is. Az Apostolok Cselekedeteiben olvassuk, hogy az ősegyházban mennyire fontos volt az özvegyek és árvák támogatása, gondozása (6,1–6), milyen nagy igény volt arra, hogy az antióchiai híveket oktassák (11,19–26), s leírták azt is, hogy a mózesi törvények előírásainak miként kell vonatkozniuk a pogányságból megtértekre (15,1–35). Ugyanez az igény – a tervezés, előrelátás, a problémák megoldásának kérdése – végigvonul az egyház egész történelmén. Az egyházi vezetők mindig is keresték azt a megoldást, hogy mi módon feleljenek meg a lehető legjobban a hívek pasztorális igényeinek. A pasztorális kihívásokkal való szembenézésre, azok megoldására szükség van az egész egyházmegyét átfogó pasztorális tervre.

Mivel a II. vatikáni zsinat és az Egyházi Törvénykönyv az egyházat elsősorban *communiónak*, közösségnek fogja fel,¹ valamint a krisztushívők egyetemes papságát hangsúlyozza, ez az értelmezésmód a püspököt segítő pasztorális szervek képviseleti jellegének kidomborítását vonta maga után. A zsinat által használt *communio* kifejezés jelentésskálája a zsinati szövegekben rendkívül széles és az egyháztani összefüggésben is több jelentést hordoz.² A vizsgált intézménnyel kapcsolatban kitűnik majd, hogy a *communio* értelmezésében és használatában elsősorban a részese-
sedésen, nem pedig a társasági jellegen van a hangsúly.³

¹ Vö. ERDŐ P., *Az egyházjog teológiája*, Budapest 1995, 148–171; ТОМКА F., *Lelkipásztori teológia és újevangelizáció Ferenc pápa szellemében*, Budapest 2015, 69–79.

² Vö. ERDŐ P., *Az egyházjog teológiája*, 150.

³ *Ibid.* 148.

Az egyházmegyei szinten működő és tanácsadói feladatukkal a püspök segítségére álló testületek az ún. tanácsadói testületek, amelyek különböznek a szakbizottságoktól vagy olyan tanácsoktól, melyek nem rendelkeznek képviseleti jelleggel.

A zsinati⁴ és a zsinat utáni⁵ dokumentumok „nagyon ajánlják” a pasztorális tanács létrehozását, melynek feladata egy szisztematikus lelkipásztori terv elkészítése. A pasztorális tanács az egyházmegyében a lelkipásztori tevékenységet mérlegeli és gyakorlati útmutatásokat, azaz lelkipásztori tervet készít. Elősegíti, hogy Isten népének élete és munkája mindinkább összhangban legyen az Evangéliummal. A világiak részvétele – sajátos küldetésüknek megfelelően – oly módon történik, hogy bizonyos kérdésekben adott tanácsaikkal a kormányzati hatalom gyakorlását teszik szükségessé.⁶

A pasztorális tanács mint a püspök és a világiak együttműködését szolgáló testületének vizsgálata felveti azt a kérdést, hogy vajon az egyház *communio*-értelmezésében miként jelenik meg a pasztorális tanács jogi struktúrája? Van-e a zsinat által megfogalmazott teológiai alapja? A hívők egyetemes papságából fakadó sajátos küldetésük milyen hatással van a képviseleti jelleg kidomborítására, és ez kellően kifejeződik-e a tanácsra vonatkozó jogszabályi környezetben? A püspök és a tanács tagjai közötti

---

⁴ *Christus Dominus* n. 27; *Ad gentes* n. 30; *Presbyterorum ordinis* n. 7, *Apostolicam actuositatem* n. 26. in *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai* (szerk. Diós, I.), Szent István Kézikönyvek 2, Budapest 2007², 296–297, 549, 581, 476.

⁵ SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Directorium Ecclesia imago*, (22.2.1973), in ERMINIO L. *Enchiridion Vaticanum*, 4, 1971–1973 (ed. Erminio, L.), Bologna 1991, 1461–1463; SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Litterae Omnes Christifideles*, in *Enchiridion Vaticanum*, 4 (1971–1973) Bologna 1991, 1196–1211.

⁶ AYMANS, W.– MÖRSDORF, K., *Kanonisches Recht I.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991, 400.

viszony kérdését a hatalom centralizálása vagy decentralizálása alapján kell-e vizsgálnunk, vagy inkább a *communio* teológiai struktúrájának valóságából kell-e kiindulnunk?

1. A pasztorális tanács teológiai jelentősége a zsinati és az azt követő megnyilatkozásokban

A pasztorális vagy lelkipásztori tanács fogalma újdonság a hatályos Kódexben, ennek forrásai a II. vatikáni zsinat dokumentumában lelhetők fel.⁷

A *Christus Dominus* határozat szerint „nagyon kívánatos”, hogy minden egyházmegyében létesüljön külön lelkipásztori tanács; feladatának pedig azt jelöli meg, hogy „felvesse és megtárgyalja a lelkipásztori munkát érintő kérdéseket, és gyakorlati következtetésekre jusson” (27). Az *Ad Gentes* határozat azt emeli ki, hogy a püspök a „nagyobb összhang érdekében lehetőleg állítson fel” lelkipásztori tanácsot, amelyben papok, szerzetesek és világiak mint küldöttek képviselik a krisztushívőket (30). Az *Ad Gentes* dokumentum kijelentéseit – Arrieta neves egyházjogász szerint – nagyobb összefüggésben kell elemezni, hiszen azok elősorban az egyetemes egyház missziójáról szólnak. Az egyházmegyében pedig ezzel a missziós feladattal, valamint a missziós célok koordinálásával a püspök van megbízva, nem pedig a pasztorális tanácsa, ahogyan arra hivatkozni szoktak.⁸

Az *Apostolicam actuositatem* határozat bár közvetetten utal a pasztorális tanácsra, azt kéri, hogy a klerikusok, szerzetesek és a világiak „együttműködésével” szervezzék meg minden egy-

⁷ DENIS, J., *L'Église diocésaine et la lumière de Vatican II, Le Conseil du presbyterium et le Conseil diocésain de pastorale*, in *Studia Canonica* 1 (1967), 185.

⁸ Vö. ARRIETA, J.I., *El régimen jurídico de los Consejos Presbiteral y Pastoral*, in *Ius Canonicum* 21 (1981), 594.

házmegyében azokat a tanácsokat, amelyek segítik az egyház apostoli tevékenységét. „E tanácsok a világiak különféle társulatainak és kezdeményezéseik összehangolására is szolgálnak, meghagyván mindegyiknek sajátos jellegét és autonómiáját” (26). A *Presbyterorum Ordinis* határozat 7. pontjához fűzött magyarázat pedig világosan megkülönbözteti a pasztorális tanácsot a papi tanácstól, illetve a szenátustól, mely utóbbinak az a feladata, hogy tanácsaival a püspököt – a szükségletek szerint – „az egyházmegye kormányzásában támogassa” (7). A lelkipásztori tanács „feladata csupán a lelkipásztori problémák szemmel tartása” (7). Ennek megalakítása fakultatív jellegű.

A zsinat utáni dokumentumok⁹ közül az *Ecclesiae Sanctae* kezdetű *motu proprio* sürgeti leginkább zsinat gondolatainak gyakorlati alkalmazását.¹⁰

Az 1971-es püspöki szinódus *A szolgálati papság* című dokumentumában a pasztorális tanácscsal kapcsolatban kifejti a papok és a világiak kapcsolatát: „Minél inkább fokozódik napjainkban (mindenekelőtt a papi szenátusok révén) a püspökök és papok közös felelőssége,¹¹ annál kívánatosabb, hogy az egyes egyházmegyékben létrehozzák a pasztorális tanácsokat.”¹²

A kléruskongregáció *Omnes Christifideles* című, 1973. január 25-én kiadott levelében is az áll, ha a megyés püspök a püspökari konferenciával és a saját presbitériumával folytatott közös megbeszélés után úgy dönt, hogy az adott feltételek megvannak,

⁹ Vö. ERDŐ P., *Tanácsok, bizottságok és más pasztorális szervek a zsinat utáni egyházjogban*, in *Teológia* 16 (1982), 244–246.

¹⁰ PAULUS PP. VI., *M.P.*, *Ecclesiae Sanctae*, 6.8.1966. in ERMINIO L. (ed.), *Enchiridion Vaticanum*, 2. (1963–1967) Bologna 1981, 696–769.

¹¹ Vö. GAUDEMET, J., *Sur la co-responsabilité*, in *AnCan* 17 (1973), 533–541.

¹² SYNODUS EPISCOPORUM, I., *Documentum Ultimis temporibus de sacerdotio ministeriali*, (30.11.1971), in *Enchiridion Vaticanum*, 4, (1971–1973) Bologna 1991, 1232.

állítsa fel a pasztorális tanácsot, és alkossa meg annak szabályzatát. A tagokat (akik klerikusok, szerzetesek, kiváltképp világiak) úgy válasszák meg, hogy az egész egyházmegye területe képviselve legyen, figyelembe véve az egyes vidékek különbözőségét, a társadalmi viszonyokat és foglalkozásokat, valamint az apostoli munkában való részvételt.¹³ A pasztorális tanácsnak tanácsadói természete van. A tanács jogkörébe tartozik az egyházmegyében folyó lelkipásztori munkát érintő kérdések elemzése, hiszen a kormányzásban nyújtott tanácsadási illetékesség a papi szenátusra tartozik, amint ezt a levél is kihangsúlyozza.¹⁴ Széküresedéskor, jóllehet a tanács megszűnik létezni, mégis, az, aki ellátja az ordinárius feladatát, ha jónak látja, összehívhatja tanácsadásra a pasztorális tanácsot.¹⁵ Végül a körlevél azt is megfogalmazza, hogy „az egyházmegyében lévő tanácsoknak, legyen az plébániai vagy kerületi szintű, ugyanaz a természetük”.¹⁶ Ez a körlevél az egyetlen olyan zsinat utáni dokumentum, amely kifejezetten foglalkozik a pasztorális tanáccsal, valamint ez az első, amely megemlíti a plébániai pasztorális tanácsot is.

1973. február 22-én a Püspöki Kongregáció által kiadott, a püspökök lelkipásztori szolgálatáról szóló *Ecclesiae Imago* direktóriumuma gyakorlatilag megismétli a *Christus Dominus* és az *Ecclesiae Sanctae* dokumentumok tanítását a pasztorális tanáccsal kapcsolatban. A direktórium kifejti, hogy amennyiben a püspök a lelkipásztori munka érdekében hasznosnak ítéli, minden plébánián alakítsanak pasztorális tanácsot a már létező, más apostoli munkát végző központok mellett, és ezeket az egyházmegyei pasztorális tanács koordinálja. Mindezek a ta-

---

¹³ SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Litterae Omnes Christifideles* n. 7.

¹⁴ *Ibid.* 8.

¹⁵ *Ibid.* 11.

¹⁶ *Ibid.* 12.

nácsok jobban előmozdítják a hívők részvételét a lelkipásztori munkában, képviselőik által pedig megtapasztalják, mit jelent együttműködni a püspökkel az egyházmegye szolgálatára.¹⁷ A tanács egyházmegyei szintű koordináló szerepe itt már újdonságként szerepel. A koordinálás tekintetében nem az egyházmegye jogi struktúrájához tartozó tanácsadó szervezetről – amint a papi szenátus esetében ez egyértelmű –, hanem inkább az egyház anyai gondoskodó szerepéről van szó, amikor a különböző csoportok közötti harmóniát akarja szabályozni.¹⁸ Ez a dokumentum hatályát veszítette a 2004-ben életbe lépett *Apostolorum Successores* elnevezésű direktóriummal, és a korábban felmerült bizonytalanságokat gyakorlatilag tisztázta.¹⁹

A szinodalitás kérdése – bár viszonylag új kifejezés az egyházi nyelvezetben – különösen is nagy hangsúlyt kapott 2015-ben, amikor Ferenc pápa a püspöki szinódus intézményének 50. évfordulóján méltatta a II. vatikáni zsinattól egészen napjainkig bejárt „közös út” szükségességét és szépségét,²⁰ később pedig a Nemzetközi Teológiai Bizottság dokumentuma kellőképpen kifejti azt, hogy az egyház életében kezdettől fogva lényegi elemként jelen van a szinodalitás.²¹ Mivel a pasztorális tanács tanácsadó szerepének jelentőségét gyakran a szinodalitás teológiájára

¹⁷ SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Directorium Ecclesia imago* n. 204.

¹⁸ vö. ARRIETA, J.I., *El régimen jurídico de los Consejos Presbiteral y Pastoral*, 594.

¹⁹ SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Directorium Apostolorum Successores*, (22.02.2004), n. 184.

²⁰ http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2015/october/documents/papa-francesco_20151017_50-anniversario-sinodo.html (A kutatás ideje: 2021. január 20.)

²¹ COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE, *La sinodalità nella vita e nella missione della Chiesa*, 2018. március 2., Città del Vaticano 2018, n. 120.

vezetik vissza,²² ezért fontos arra is reflektálni, hogy a személyek csoportja vagy tanácsadó szervek egyéni vagy közösségi érdekeire való hivatkozás vajon az egyház *communió*jának a valóságos kifejeződése-e, vagy csak egy rosszul értelmezett „demokrácia”-felfogás áll a viták háttérében.

2. A pasztorális tanács jogi jelentősége a hatályos Kódexben

2.1. Létesítése és illetékessége

Az 511. kánon szerint a tanács létesítése (*constituatur*) kötelező, ha azt a lelkipásztori körülmények indokolják. Természetesen a püspök saját belátására van bízva, hogy a körülmények ezt indokolják-e vagy sem.²³

A tanács illetékessége, bár általánosan van megfogalmazva, mégis világos, hogy a tanácsnak nem feladata a lelkipásztori tevékenységek megvalósítása.²⁴ Mivel csak a lelkipásztori munkát „érintő” kérdésekkel foglalkozhat, ebből kifolyólag hármas funkciója van: vizsgálni (*investigare*), mérlegelni (*perpendere*) és gyakorlati következtetéseket előterjeszteni (*proponere*). A tanács illetékességének a papi szenátustól való megkülönböztetésére általában azt az érvet szokták felhozni, hogy a papi szenátusnak csak papok lehetnek a tagjai, míg a pasztorális tanácsnak lai-

---

²² Vö. ERDŐ P., *A presbiteri testület lelke, adalékok a „szinodalitás” eszméjének fejelemi és hittani előzményeihez*, in ERDŐ P., *Az egyházjog lelke*, Budapest 2021, 273–286.

²³ A Kléruskongregáció 1973-as *Omnes Christifideles* körlevele arra hívja a püspököket, hogy az adott kérdést a püspöki konferencia előtt, valamint az egyes püspökök saját presbitériumokkal megtárgyalva döntsenek afelől, hogy fennállnak-e ezek a lelkipásztori körülmények (vö. n. 6.).

²⁴ DENIS, J., *L'Église diocésaine et la lumière de Vatican II, Le Conseil du presbyterium et le Conseil diocésain de pastorale*, 187.

kusok is.²⁵ A pasztorális tanács a lelkipásztori tevékenységekkel kapcsolatos kérdésekben adhat tanácsokat, a papi szenátus pedig olyan jogcselekményekre vonatkozóan, amelyek a kormányzói hatalmat²⁶ is érintik. Mivel „e hatalom gyakorlásában a világi krisztushívők a jog előírásai szerint közreműködhetnek” (129. k. 2. §.), ezért a pasztorális tanács laikus tagjai is közreműködhetnek olyan kérdésekben adott tanácsaikkal, amelyek a kormányzati hatalom gyakorlását teszik szükségessé.²⁷

A pasztorális tanácsnak nincs illetékessége bármit is kijelenteni, ami a hit és az ortodoxiát érintő általános kérdéseket, a morális elveket vagy az egyetemes egyház jogát érinti, hiszen az egyházmegyében a legfőbb tanító a püspök. A pasztorális tevékenységeknek a gyakorlatban pedig a papi szenátus a tanácsadó szerve. Természetesen azokban a kérdésekben, amelyek az

---

²⁵ VILELA, A., *Réflexion Théologique sur les Conseils Presbytéraux*, in *NRTh* 94 (1972), 600.

²⁶ A szent hatalom (*potestas sacra*) jelenti a tanítói, papi és kormányzói hatalmat. A kormányzói hatalom pedig magában foglalja a törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalmat. A kérdésről bővebben: KISS, G., *A világi krisztushívők közreműködése a krisztusi hármasküldetésben és a kormányzati hatalom gyakorlásában*, Budapest 2020, 30–41. A kormányzati hatalommal kapcsolatban vö. BEYER, J., *La nouvelle définition de la „Potestas Regiminis”* in *AnCan*, 24 (1980), 53–67.; MCDONOUGH, E., *Laity and the Inner Working of the Church*, in *The Jurist* 47 (1987), 231–234.; FELIX, G., *Canon 129: The participation of christ’s-lay-faithful in „potestas regiminis”*, 1993, 24–26.; PROVOST, J., *The Participation of the Laity in the Governance of the Church*, in *Studia Canonica* 18 (1983), 417–448. különösen 423–430.

²⁷ Például a társas bíróság tagjai közül az egyik lehet világi (1421. kán. 2. §.); A kérdésről bővebben: KISS, G., *Világi krisztushívők az egyházi bíróságon a Mitis Iudex Dominus Iesus után*, in KISS, G. (szerk.), *Fiatel Kutatók és Doktoranduszok VII. Nemzetközi Teológuskonferenciájának Tanulmánykötete*, Pécs 2017, 349–357. Vö. BORRAS, A., *Petite grammaire canonique des nouveaux ministères*, in *NRTh* 117 (1995) 240–261; GIANNINI, F., *IL consiglio pastorale diocesano*, in *OP* 31 (1983), 80–85; Vö. AYMANS, W.–MÖRSORF, K., *Kanonisches Recht I*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991, 400.

egyházmegyében folyó missziós, katechetikai és apostoli munkát érintik, valamint amelyek a hívők szentségi és hitéletével kapcsolatosak, a pasztorális tanács előterjeszhet véleményt. Ezen kívül a tanács segítségére lehet a papoknak az egyházmegye különböző társadalmi és szociális területeinek lelkipásztori ellátásában, valamint az egyház közéleti tevékenységében is.²⁸

Az illetékesség kapcsán meg kell jegyeznünk: A pasztorális tanács tanácsadási jogköre csak az egyházmegye területére szól.

2.2. Összetétele

Az 512. kánon három fontos kérdésre ad választ a tanácsot illetően: 1. kik alkotják; 2. kiket képvisel; 3. és milyen tulajdonsággal kell rendelkezniük a tagoknak.²⁹

a) Tagjai

„A katolikus egyházzal teljes közösségben lévő krisztushívők” lehetnek a tagjai. Ez a kritérium nem jelenti azt, hogy a tanács elzárkózik az ökumenizmus gondolatától, hiszen a lelkipásztori munkát érintő kérdések nem elhanyagolandó részét – főleg napjainkban – éppen a más egyházakkal, egyházi közösségekkel³⁰ folytatott dialógus képezi. Ezt az egyetemes jog is előírja, amikor a megyéspüspök pásztori feladatait fogalmazza meg.³¹

²⁸ Vö. SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Litterae Omnes Christifideles* n. 9.

²⁹ CAPELLINI, E., *Il consiglio pastorale diocesano*, 42.

³⁰ vö. KRÁNITZ M., *Keresztény egység*, Budapest 2019, 160–169; DOLHAI L., *Bevezetés az ökumenizmusba*, Budapest 2002, 77–91; vö. ERDŐ P., *Az ökumenikus előrehaladás intézményes lehetőségei az egyházi törvénykönyvben, különös tekintettel a katolikus–ortodox dialógusra*, in *Jog az egyház hagyományában és életében*, Budapest 2016, 131–145.

³¹ 383. kán. 3. §.: A katolikus egyházzal teljes közösségben nem lévő testvérekkel szemben viseltessék emberséggel és szeretettel, és támogassa az ökumenizmust úgy, ahogyan az egyház értelmezi.

Mivel a kánon kifejezetten nem beszél a más rítusú katolikus testvéreinkről sem, ezért vélelmeznünk kell, hogy az ő részvételük, tagságuk nyilvánvaló.³² Természetesen a püspök saját belátása szerint ítélni meg ennek fontosságát.

A tanács tagjainak első kategóriájába a klerikusok tartoznak. Klerikusok alatt a Kódex a „szent szolgálatot teljesítő személyeket” érti (207. kán. 1. §.).³³ Ezek közé tartozik a püspök, a pap és a diakónus. A második csoportot a megszentelt élet intézményeinek tagjai képezik. A megszentelt élet intézménye a szerzetes és a világi intézményeket foglalja magában (573. kán.),³⁴ Fernando Loza szerint a hasonlóság miatt idetartoznak még az apostoli élet társaságai is.³⁵ A harmadik csoportot pedig „főként” a világiak alkotják. A világiak fogalmát a Kódex szentségtani és dogmatikai alapokon határozza meg: azokat a krisztushívőket nevezi világiaknak, akik nem részesültek az egyházi rend szentségében

---

³² PAULUS PP. VI., *M.P., Ecclesiae Sanctae*, 16, 5. §.: „Ott, ahol ugyanazon területen különböző rítusok hierarchiái vannak, nagyon ajánlott, amennyiben ez lehetséges, hogy a pasztorális tanács rítusközi karakterű legyen, azaz különböző rítusú klerikusok, szerzetesek és világiak alkossák.”

³³ „A szent szolgálat nem csupán a helyettesíthetetlenül papi funkciókat jelöli, melyeket még szükség esetén sem végezhet érvényesen olyan személy, aki nem nyerte el az egyházi rend megfelelő fokozatát, hanem azokat is, melyek szintén a felszentelt személyek sajátos küldetéséhez tartoznak, de amelyek szükség esetén kiegészítés jelleggel, vagy akár hasznos együttműködés gyanánt – kellő megbízással – világiak is elláthatnak. Ezért nevezik a diakónusi funkciókat is (vö. 232–233. kán.; CCEO 323. kán. 1. §, 331. kán. 1. §.).” ERDŐ, P., *A világiak munkája a plébánián*, in *Távlatok* 12–13 (1993), 635–636.

³⁴ LOZA, F., *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, 1247.

A szerzetes intézmények tagjai azok a szerzetesek, akik nyilvános fogadalommal vállalják az evangéliumi tanácsokat (vö. 607. kán.), a világi intézmények tagjai pedig azok a személyek, akik vállalják az evangéliumi tanácsokat, de nem nyilvánosan, azaz fogadalmakkal (vö. 710. kán.).

³⁵ Az apostoli élet társaságainak tagjai közösségi életet élnek, szerzetesi fogadalmak nélkül követik sajátos apostoli céljaikat, és a szeretet tökéletességére törekszenek (vö. 731. kán.).

(vö. 207. kán.). A zsinati dokumentum ellenben a világiak fogalmát pasztorális, gyakorlati szempontból közelíti meg, amikor azt állítja róluk, hogy a „sajátos és megkülönböztető vonásuk a világba tartozás”, valamint „sajátos hivatásuk (...) hogy az evilági dolgokat, amelyekben élnek, mindenestől úgy világítsák meg és úgy rendezzék, hogy e dolgok mindig Krisztus szerint menjenek végbe s fejlődjenek, és váljanak a Teremtő és Megváltó dicsőségére” (LG 31). Tehát a krisztushívók az egyházban betöltött életállapotuknak megfelelően – pasztorális szempontból – három csoportba sorolandók: klerikusok, szerzetesek és világiak.³⁶

A tagok kinevezése a püspök szabad döntésén alapul. Hasonlóan a papi szenátushoz – bár a két tanács természetének és identitásának lényegi különbségét hangsúlyozva –, a tagokat egyrészt választják, másrészt hivatalból nyerik el a tagságot, s végül egyeseket a püspök szabadon nevez ki. Fontos kiemelni, bármilyen módon is történik a tagok kinevezése, nem beszélhetünk szoros értelemben kánoni választásról (vö. 164–179. kán.). A kánon latin szóhasználata sokatmondó: *designantur*, *deputantur*, *seligantur*, *ne deputentur*, a törvényhozó kifejezetten kerüli a választás (*electio*) terminológiát, amely egyfajta reprezentációt jelentene.³⁷ A tagok létszámáról nem szól a kánon, de nyilvánvaló, hogy a püspök által kinevezett tagoknak, a papi szenátushoz hasonlóan, meg kell felelniük vagy az illetékesség, vagy a reprezentativitás kritériumainak.³⁸

³⁶ ERDŐ P., *A világiak munkája a plébánián*, 633. Vö. LONGHITANO A.; *Laico, persona, fedele cristiano. Quale categoria fondamentale per i battezzati?*, in LONGHITANO A. (cur.), *Il fedele cristiano. Il Codice del Vaticano II*, Bologna 1989, 48–52.

³⁷ LOZA, F., *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, 1248.

³⁸ BONICELLI, C., *Note per una riqualificazione del consiglio pastorale diocesano*, in OP 34 (1986), 26.

b) Reprezentativitás

A krisztushívőket tehát úgy kell kiválasztani, „hogy teljességében és valóban tükrözzék Isten népének az illető egyházmegyét alkotó részét” (2. §.). A pasztorális tanács nem más, mint az egyházmegye híveinek a püspök köré gyűlt közössége. Méltóságban és cselekvésben ugyan egyek, mégis a rájuk bízott szolgálatuknak megfelelően különböznek egymástól. Ugyanabban a küldetésben részesülnek, csak ki-ki a maga módján gyakorolja. E közös küldetés minél hatékonyabb megvalósításában részt vesznek a klerikusok, a szerzetesek és a világiak. Így a pasztorális tanács – jegyzi meg *Pagé Roch* – a részegyházban Isten népe tevékenységének minden elemét magában foglaló, kollektív felelősségvállaló szervezetté válik.³⁹ Ez nem azt jelenti, hogy szervezeti felépítésében Isten népének jogi képviselőjére a pasztorális tanács jogosult lenne. Ehhez a kánoni választás speciális eljárására (164. kán., 179. kán.) lenne szükség. A kánont előkészítő szövegtervezetből kitűnik, hogy nem tulajdonítható a pasztorális tanácsnak az egyházmegye összes krisztushívőjének a képviselője, hiszen a tagokat nem a többi krisztushívő választja. Ezért a tanács tagjainak nincs képviselői joguk, a saját nevükben és személyes ismérveik alapján cselekszenek.⁴⁰ A tanácsba küldött tagoknak tükrözniük kell Isten népének egyházmegyei részét, figyelembe véve az egyházmegye egyes vidékeit, a társadalmi viszonyokat és foglalkozásokat, valamint az apostoli munkában való egyéni, illetve közösségi részvételt.

³⁹ PAGÉ, R., *Les Églises particulières. Leurs structures de gouvernement selon le Code de Droit Canonique de 1983*, Montréal 1985, 191.

⁴⁰ LOZA, F., *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, 1249.

c) Megkívánt tulajdonságok

A pasztorális tanács tagjaitól megkívánt, hogy teljes közösségben⁴¹ legyenek a katolikus egyházzal (512. kán. 1. §.). Tehát nem lehetnek tagjai olyanok, akik a katolikus egyházzal nem teljes közösségben lévő csoportosuláshoz tartoznak, vagy az egyház ellen ténylegesen mesterkedő társulások tagjai.⁴² Pozitív megfogalmazásban ez azt jelenti, hogy a tanácsba „csak olyan krisztushívőket küldjenek, akik kitűnnek biztos hitükkel, jó erkölcsükkel és okosságukkal” (512. kán. 3. §.). A megyéspüspökre tartozik annak eldöntése, hogy ezek a feltételek (tudás, józanság, tisztesség, biztos hit, jó erkölcs, okosság) megvalósulnak-e, vagy kell-e még a megkívánt tulajdonságokat pontosítani.

2.3. Felállításának időtartama

A pasztorális tanács mint jogi intézmény a klasszikus értelemben nem állandó, hiszen egy bizonyos időtartamra létesítik. A kánonban megfogalmazott „ad tempus” szavakat nem úgy kell értelmezni, hogy a tanács megbízást kap valamilyen feladat be-

⁴¹ Vö. ERDŐ P., *Az Egyházjog Teológiája intézménytörténeti megközelítésben*, Budapest 1996, 114–119.; GEROSA, L., *La scomunica e una pena? Saggio per una fondazione teologica del diritto penale canonico*, Fribourg 1984, 264–296; BORRAS, A., *Appartenance à l'Église, communion ecclésiale et excommunication*, in *NRTh* 110 (1988) 808–814; DE PAOLIS, V., *Communio et excommunicatio*, in *Per* 70 (1981), 271–302.

⁴² Az 1374. kánon egyházi tilalommal bünteti azokat a katolikusokat, akik ilyen társulásoknak a tagjai, vagy ilyen társulásokat előmozdítanak vagy vezetnek. Akik szabadkőműves társulás tagjai, azok súlyos bűnben vannak, és nem járulhatnak szentáldozáshoz. vö. TOCANEL, P., *Adnotationes*, in *Apol* 54 (1981), 30–38. Ugyanakkor a katolikus egyházzal teljes közösségben lévő ember is el lehet tiltva a szentáldozástól, amikor például halálos bűnben van. Vö. ERDŐ P., *Egyházjog*, 352; ARTNER P., *A kánoni büntetések alkalmazását megelőző fegyelmi intézkedések* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae IV/9), Budapest 2013, 176.

töltésére, és miután azt ellátta, megszűnik, hanem úgy, hogy a tagsági viszony időtartamát kell a szabályzatnak előírnia.⁴³ Ami a tagok működésének időtartamát illeti, a jelen kánon szövegeit előkészítő bizottság is a Kódex előírását hangsúlyozta, mégpedig: a pasztorális tanács egy meghatározott időtartamra való létesítését.⁴⁴ A tagokat nem egy életre választják, hanem csak egy bizonyos időtartamra.

A kánon szerint a pasztorális tanácsot a püspök létesíti. Jóllehet a szöveg a káptalanhoz hasonlóan nem említi a „megyéspüspök által jóváhagyott szabályzatot” (506. kán.), mégis egyértelmű, hogy a tanács által megalkotott szabályzat⁴⁵ csak a megyéspüspök jóváhagyásával emelkedik jogerőre. A tanácsnak mint jogi valóságnak a létesítését, valamint szabályzatának jóváhagyását a 474. kánon szerint írásban kell rögzíteni.⁴⁶ Fontos itt megjegyezni, hogy a tanács tagjainak a hivatala pasztorális tanácsadói jellegű, éppen ezért nem képezik részét az egyházmegyei hivatalnak (469. kán.).⁴⁷

Mivel a pasztorális tanács a püspök tanácsadó testülete, valamint létesítése és megszüntetése is a püspök illetékességébe tartozik, ezért teljesen nyilvánvaló, hogy széküresedéskor a ta-

---

⁴³ CORIDEN, J. A. – GREEN, Th. J. – HEINTSCHEL, D. E., *The Code of Canon Law. A text and commentary*. New York–Mahwah 1985, 412.

⁴⁴ *Communicationes* 5 (1973), 231.

⁴⁵ 91. kán. 1. §. „A szabályzatok sajátos értelemben olyan előírások, amelyeket a jog előírása szerint, személyek vagy dolgok valamilyen csoportjára hoznak, és amelyekben azok célját, felépítését, irányítását és működési elveit határozzák meg.”

⁴⁶ 474. kán. „A hivatalnak azokat az iratait, amelyek jogi hatás elérésére hivatottak, alá kell írnia a kibocsátó ordináriusnak, mégpedig érvénytelenség terhe alatt, továbbá az irodaigazgatónak vagy a jegyzőnek is; az irodaigazgató pedig köteles a hivatalvezetőt az iratokról tájékoztatni.”

⁴⁷ Vö. ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban*, Budapest 2003, 45–81, különösen 78–81.

nács megszűnik. A tagok elveszítik hivatalukat és mindazokat a jogokat és köteleességeket is, amelyek a szabályzatban nyertek megfogalmazást. Az újonnan kinevezett püspök, hivatalának birtokbavétele után, saját belátása szerint, az 511. kánon figyelembevételével újrალétesítheti a pasztorális tanácsot.⁴⁸

2.4. A megyéspüspök helye a pasztorális tanácsban

Az 514. kánon az összehívás, az elnöklés, valamint a tárgyalatok közrebocsátásának jogát is a püspök illetékességének körébe sorolja. A tanács természetéből és céljából következik, hogy az összehívás joga a megyéspüspökre tartozik, ami azt jelenti, hogy minden olyan összehívás, amely a püspök beleegyezése nélkül történik, érvénytelen. A püspök az „apostoli munka szükségleteinek megfelelően” (514. kán. 1. §.) hívja össze a tanácsot. Azonban ez nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy maguk a tanács tagjai indítványozzák az összehívást, ha azt a lelkipásztori munkát érintő kérdések vizsgálata szükségessé teszi.

A megyéspüspököt illeti továbbá az elnöklés joga is. Mivel a kormányzati hatalmánál fogva a püspök a tanács élén áll, ezért nem köteles rajta mindig megjeleni, mégis a püspök személyes jelenléte nagyban elősegíti a meghallgatást, a gyakorlati következtetések előterjesztését, a tanácsadást és annak elfogadását.⁴⁹

A pasztorális tanács tanácsadási joga teljesen fakultatív. A jog sehol sem írja elő, hogy a püspök valamilyen jogcselekmény megkezdése előtt köteles kikérni vagy meghallgatni a tanács véleményét, természetesen ezt megteheti, de semmi esetre sem az érvényesség vagy a megengedettség terhe alatt.⁵⁰

⁴⁸ CORIDEN, J. A., *The Code of Canon Law. A text and commentary*, 412.

⁴⁹ LOZA, F., *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, 1251.

⁵⁰ WITSCH, N., *Synodalität auf Ebene der Diözese. Die Bestimmungen des universalkirchlichen Rechts der Lateinischen Kirche*, Padenborg–München–Wien–Zürich 2004, 386–391.

A kánon a tárgyaltak közrebocsátását egyedül a püspök jogának (*unice spectat*) tartja fenn, így a tanács tagjaira egyfajta kötelező titoktartást ró ki. Az ülésen elhangzott vélemények, viták, megegyezések, végső következtetések nem kerülhetnek nyilvánosságra, csak akkor, ha azokat a püspök közrebocsátja. Még akkor sem, ha ezeket a püspök elfogadta és jóváhagyta.⁵¹

Végül a pasztorális tanács összehívását a Kódex úgy határozza meg, hogy évente legalább egyszer történjék meg. Az egyetemes jogban nem találunk olyan eseteket, amelyek szükségessé tennék a pasztorális tanács gyakoribb összehívását. Ellenben mondhatjuk azt, hogy a törvényhozó szerint ez a szükséges minimum arra vonatkozik, hogy a pasztorális tanács érdemben tudja megvizsgálni, mérlegelni – a gyakorlati kérdéseket betervezve – a lelkipásztori munkát érintő kérdéseket.⁵²

Összefoglalás

A pasztorális tanács összetételét, felépítését és jogkörét először a zsinati dokumentumok határozzák meg. A dokumentumok szerint a tanács feladata, „hogy fölvesse és megtárgyalja a lelkipásztori munkát érintő kérdéseket és gyakorlati következtetésekre jusson” (PO 27). A tanács felállítása „nagyon kívánatos”. A zsinati dokumentumokban nincsen szó a plébániai pasztorális tanácsról.

A zsinat utáni dokumentumok a megadott irányelvek gyakorlati megvalósítását sürgetik, a pasztorális tanács felállítása ezekben a szövegekben már „nagyon ajánlott”-ként szerepel. Feladata változatlan. A lelkipásztori munkát érintő gyakorlati következtetések előterjesztése azt a célt szolgálja, hogy Isten

⁵¹ LOZA, F., *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, 1252.

⁵² CAPPELLINI, E., *Il Consiglio pastorale diocesano*, 46.

népének élete és munkája mindinkább összhangban legyen az Evangéliummal. Míg a zsinati rendelkezésekben a pasztorális tanács tagjai papok, szerzetesek és világiak lehetnek, addig a zsinat utáni jogszabályalkotás pontosabban fogalmaz. A papok helyett a klerikusok kifejezést használja. Hiszen érdemesült püspökök, valamint diakónusok is lehetnek e tanács tagjai.

A dokumentumok elősegítik a papi szenátus és a pasztorális tanács illetékességéből adódó vitás helyzetek tisztázását. Gyakorlati eligazítást adnak arra vonatkozólag, hogy milyen kérdésekkel foglalkozzon a pasztorális tanács, valamint bizonyos esetekben milyen javaslatokat és irányelveket terjeszthet elő. Felhívják ugyan a figyelmet arra, hogy a pasztorális tanács különbözik a papi szenátustól, de az eltérés tisztázása nem mindig egyértelmű. A tanácsok természetével kapcsolatban plébániai vagy regionális szinten azonosítást találunk. A plébániai pasztorális tanácsra nézve ezekben a dokumentumokban már kifejezett utalások vannak.

A pasztorális tanácsnak nincs a zsinat által megalapozott teológiai alapvetése. A papi szenátus és a pasztorális tanács, alapjait és küldetését tekintve annyiban különböznek egymástól, mint amennyiben az általános és a szolgálati papság különbözik egymástól.⁵³

Ha a zsinati dokumentumokat összehasonlítjuk az azután következő megnyilatkozásokkal, akkor világosan látszik az a torzított kép, amelyet a zsinat nem akart kirajzolni. Különösen is igaz ez a spanyol püspöki konferencia ajánlására, amely szerint a papi szenátus, valamint a pasztorális tanács szabályzatát egyesíteni kellene (hivatkozva az ES I.17-re), hiszen közös a tanácsadásra vonatkozó terület vizsgálata. Ennek az lett a követ-

---

⁵³ Vö. ARRIETA, J.I., *El régimen jurídico de los Consejos Presbiteral y Pastoral*, 591.

kezménye, hogy pasztorális tanácsnak egyre inkább a lelkipásztori munkát irányító, koordináló szerepet tulajdonítottak, amely közvetlenül érintette az egyházmegye kormányzói hatalmát.⁵⁴ A zsinati, de leginkább a zsinat utáni megnyilatkozások félreérthető megfogalmazásaiból kirajzolódik az a téves felfogás, miszerint az általános papságból fakadó küldetés olyan képviseleti jelleget vonna maga után, amely az egyházkormányzati hatalom gyakorlását jelentené. Ezért fontos megnyilatkozás a 2004-ben kiadott *Apostolorum Successores* elnevezésű direktórium, amely az időközben felmerült vitás kérdéseket gyakorlatilag tisztázta.⁵⁵

A hatályos jog a tanács létesítését a *constituatur* szóval határozta meg, ami közvetetten, a körülményektől függően írja elő annak felállítását.

A pasztorális tanács illetékessége általánosan megfogalmazott. Nem a lelkipásztori munkával foglalkozik, hanem az ezt „érintő” kérdésekkel. A tanács tanácsadói jogkörét tágan kell értelmezni, hiszen a tanács nem olyan testület, amely az egyházmegye kormányzati feladatában részt vesz. Erre már léteznek a jogban előírt testületek (vö. papi szenátus 495. kán., tanácsosok testülete 500. kán. 2.§. 502. kán.). A tagok véleményei, tanácsai, javaslatai, gyakorlati következtetései, amelyeket az ülések végén formális szavazattal hoznak, csupán a többség véleményét tükrözik, anélkül, hogy a püspökre bármilyen kötelezettséget rónának. Itt nincs szó olyan szavazati jogról, amely kötelező érvényű lenne bárkire nézve. A püspök megítélésére és értékelésére tartozik, hogy mekkora súlyt ad a megfogalmazott véleményeknek.⁵⁶

---

⁵⁴ Ibid. 592.

⁵⁵ SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Directorium Apostolorum Successores*, (22.02.2004), n. 184.

⁵⁶ Vö. LOZA, F., *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, 1252.

Természetesen ezek a tanácsadások csak az egyházmegye területére korlátozódnak.

A tanács összetételével kapcsolatban a kánonban meghatározottakon kívül még jelen lehetnek – a helyi körülményekre való tekintettel – különböző vallások és felekezetek képviselői, keresztények vagy nem keresztények, akik az ökumenikus tanács tagjai. Annak ellenére, hogy a Kódex nem említi, más rítusú katolikus testvéreink részvétele és tagsága nyilvánvaló. A tagok kinevezése a püspökre tartozik.

A reprezentativitás tekintetében az *Apostolorum Successores* direktórium azt fogalmazza meg, hogy jóllehet szoros értelemben a tanács nem képviseli a hívőket, de Isten népe részének egy „hűséges képe” (*immagine fedele*) kell hogy legyen.⁵⁷ A jogi képviseletére tehát a pasztorális tanács nem jogosult, hiszen a tagokat nem a többi krisztushívő választja meg a kánoni választás speciális eljárásával (164. kán.–179. kán.). Ezért a tanács tagjainak nincs képviseleti joguk, a saját nevükben és személyes kondícióik alapján cselekszenek.

A II. vatikáni zsinat és az azt követő megnyilatkozások teológiaiul bár helyesen, de nem mindig egyértelműen fogalmazták meg – a lelkipásztori kihívásokra való tekintettel – a pasztorális tanács felállításának szükségességét, amelyben főként világiak kell hogy szerepet kapjanak. Az egyházi törvénykönyv a jog területén kellően és világosan szabályozta a zsinati elveket e tekintetben. Az idők folyamán – az egyházmegyék lelkipásztori nehézségei miatt – e szerv tanácsadó természete és képviseleti jellege néha nagyobb hangsúlyt kapott a kelleténél. A tanács jelentőségének felértékelése abból adódott, hogy a lelkipásztori körülmények sokszor felülírták azokat a teológiai és jogi elveket,

---

⁵⁷ SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Directorium Apostolorum Successores*, (22.02.2004), n. 184.

amelyek e tanácsot kezdetektől fogva meghatározták. A rosszul értelmezett – szoros értelemben vett – tanácsadási jog, a világiak sajátos küldetése, a képviseleti jelleg, a testületiség azt a benyomást keltették, mintha a tanács nem a püspökkel való együttműködésre, hanem annak kormányzati hatalmában való részvételre lenne hivatott.

Míg a papi szenátus szavazati jogával, közös döntéseivel, tagjainak a szentelésben kapott küldetése révén szorosan kapcsolódik a püspökhöz, addig a pasztorális tanácsa tagjai és az ordinárius között nincs meg ez a szoros kötelék, ezért a teológia és a jog területén csak technikai értelemben vett tanácsadó szerepről és szervezetről beszélhetünk.⁵⁸

A *communio* egyházkép értelmezésében a pasztorális tanács jogi alakzata azért fontos intézmény, mivel a *communio* teológiai struktúrájának valóságából kiindulva a tagok keresztségükben kapott egyetemes küldetésük alapján, véleményeikkel, észrevételeikkel valóban segíthetik a püspököt az egyházmegye lelkipásztori ellátásában. Téves az a felfogás, miszerint a pasztorális tanács létesítése, feladata és célja a hatalom decentralizálásra irányul. A pasztorális és a fegyelmi területen ugyan érvényesülhet a szubszidiaritás elvének klasszikus formája, viszont a hit és az erkölcsről szóló tanítás tekintetében megfordulnak a viszonyok. A megyéspüspök az, aki rendelkezik azzal a kormányzói hatalommal, amely szükséges az egyházmegye vezetéséhez.⁵⁹ Bár a tanács nem rendelkezik a zsinat által megfogalmazott teológiai alapvetéssel, mégis a hívők egyetemes papságából fakadó, sajátos küldetésének köszönhetően kellően kidomborodik az a képvisel-

---

⁵⁸ Vö. ARRIETA, J.I., *El régimen jurídico de los Consejos Presbiteral y Pastoral*, in *Ius Canonicum* 21 (1981), 562–605, különösen 570., 598–599.

⁵⁹ Vö. ERDŐ P., *Az egyházjog teológiája*, 164.

leti jelleg, amelyet tágan kell értelmezni a rá vonatkozó jogszabályi környezetben.

A tanácsadó szervek egyéni vagy közösségi érdekeire való hivatkozás az egyház *communió*jának a valóságos kifejeződése, abban az esetben, ha az egyházi közjót szolgálják. Ellenkező esetben csak egy rosszul értelmezett „demokrácia”-felfogással van dolgunk, amely a közösséget csupán humanisztikus, antropológiai síkon értelmezi az egyházban.⁶⁰ Végül a pasztorális tanácsot illetően, az egyház *communio*-jellegéhez szorosan hozzátartozik a szinodalitás elve is, hiszen a lelkipásztorkodást érintő kérdéseket közösen alaposan meg kell tárgyalni, jól elő kell készíteni a döntési mechanizmusokat, melyek alapján megyéspüspök képes meghozni a kívánt döntést.

Mindazonáltal, ha a megyéspüspök helyesen alkalmazza a tanácsra vonatkozó előírásokat, akkor a pasztorális tanács teológiai és jogi jelentősége vitathatatlanul megmarad, és a lelkipásztori kérdéseket érintő ügyekben továbbra is nagy segítséget fog neki nyújtani.

---

⁶⁰ Ibid. 152.

MARTOS LEVENTE BALÁZS

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Budapest, Magyarország
martoslb@gmail.com

„Gyertek, nézzétek meg!”

Jézus motiváló ereje, különös tekintettel Szent János evangéliumára

Abstract: The concept of motivation is related to the encouraging effect on others on the one hand and the reasons for our own actions on the other. Motivation always reflects a specific set of values and tools, as well as behavior. In our short study, some of the fundamental values characteristic of the Bible will be presented, and then we observe the motivating presence of Jesus for his disciples in the narration of the fourth gospel, the Gospel of John.

Keywords: motivation; value; invitation; desire; Gospel of John

A bibliai történetek szereplői többnyire jól motivált emberek. A bibliai elbeszélések és parancsolatok sokasága nyilvánvalónak látja Isten akaratát és az általa teremtett világ értékeit, amelyek magukban hordozzák a jót, amely vonz. Ábrahám és utódai útra kelnek az ígélet reményében. Izrael hittapasztalata nem utolsó sorban a várakozás és remény tapasztalata, ahol a várakozásra és úton létre szabadság, megtalálás és megérkezés felel. Főként a prófétai szövegek azonban azt is mutatják, hogy az értékek motiváló ereje mellett személyes megszólításra és felszólításra is szükség van, sőt, Isten maga lép közbe, hogy népét vigasztalja.

Rövid tanulmányomban ezt a bibliai háttérrel vázolom, majd főként Szent János evangéliumában követem nyomon, hogyan hívott és biztatott Jézus, hogyan ébresztette fel az örök élet remé-

nyét, hogyan adott belőle kóstolót, és hogyan ígérte meg, hogy a Vigasztaló Lélek elvezet minket a teljes igazságra. Jézust szemlélve arra törekszünk, hogy benne saját igyekezetünk is irányt és módszert kapjon.

1. Mi a motiváció?

Fejtegetésemet nagyon alapvető kérdéssel kezdem: Voltaképpen mi az, hogy motiváció? Mivel a motiváció modern kifejezés, nem egyértelmű, mit is keresünk, amikor ennek bibliai hátterére vagyunk kíváncsiak.

A motiváció alapvetően kettős arculatú. Jelenti egy cselekvés mozgatórugóját, egyfajta belső mechanizmust, amely a személyt cselekvésre ösztönzi.¹ De motivációról beszélek akkor is, ha egy másik személyt akarok cselekvésre ösztönözni. Miért csinálod ezt? – kérdezem az első esetben, és valamiféle célzatosságot sejtetek meg minden cselekvésben. Hogyan tudnálak meggyőzni, cselekvésre indítani, hogyan tudnék számodra új horizontokat feltárni? – kérdezném a második értelemben. A két szempont természetesen összefügg, de nem azonos egymással.² Általában olyan emberek tudnak másokat motiválni, lelkesíteni, valami újra vezetni, akik

---

¹ A motiváció szóban a latin „movere” igét ismerem fel, amelynek a jelentése mozogni, mozdítani, mozgásba hozni. Magyarul talán leginkább az „indíték”, illetve „indíttatás” szavunk felelne meg jelentése visszaadására.

² Úgy tűnik, hogy ez a két szempont, amelyeket belső és külső motivációnak, vagy motiváltságnak és motiváló folyamatnak is tekinthetünk, az emberi cselekvés belső struktúrájával függ össze. Az ember kapcsolatban van a saját tetteivel, nem azonos velük. Felismeri cselekedeteinek mozgatórugóit, és ebben a tapasztalatban képes másokkal osztozni is. Ebből fakad, hogy másokat is tudatosan motivál. Minden cselekedetében különféle indítékokat tapasztal meg, egyeseket erősít és bátorít önmagában, másokat elhallgat, esetenként le is tagad, máskor pusztán megenged.

maguk is jól motiváltak, több-kevesebb tudatossággal, de mélyről fakadóan nyitottak egy nagyobb jó irányában.

Ha az előbbi két kérdést a Bibliára vetítem, valahogy így hangzanak, immár inkább kérdéscsoportok formájában. Először: Miért cselekszenek a bibliai szereplők? Melyek a legfőbb mozgatórugói cselekedeteiknek? Milyen okokat helyezel és bátorít a Biblia, milyeneket nem? Másodszer pedig, vannak-e nyilvánvaló módszerek, eljárásmodok, hozzáállások, amelyekkel jellemzően pozitív irányba motiválhatók az emberek a Biblia szerint? Végül is milyen párhuzamokat, képes megfogalmazásokat vagy történeteket találunk a Bibliában, amelyek minket motiválhatnak és saját „motiváló” gyakorlatunkban segíthetnek?

Ezek a kérdések természetesen rendkívül sokrétűek. Csak néhány példára szorítkozhatunk, alapvető megfigyelésekre, amelyekről mégis úgy sejtjük, valóban „alapvetőek”, és ezért talán „megrendítőek” is. Néhány ószövetségi példán a bibliai érték-skálát figyeljük meg, majd János evangéliumát vesszük szemügyre, mint egyfajta motivációs vázlatot.

2. Bibliai alapértékek

A bibliai elbeszélések valójában kezdettől fogva beavatnak bennünket egyfajta értékrendbe. A Biblia egészét tekinthetjük azon nagy elbeszélések, nagy narratívák egyikének, amelyek egy rendkívül tágas vallási hagyomány meghatározó tanújaként kezdettől fogva valami jóra, értékre irányulnak. A bibliai történetek emberi szereplői nem mindig élnek példaszerű életet, de még a kétes és kettős élethelyzetek is tanúsággal szolgálhatnak, mert az értékrend egészében véve világos és kötelező.

A bibliai történetet általában tanúságtévő irodalomnak tekinthetjük: keletkezésében is volt valamiféle tanító szándék, motiváló akarat, és a történelem folyamán leggyakrabban így is

tekintettek rá. Hivatkozhatunk a benne foglalt értékekre, gyakran felszólításként ismételhetjük passzusait. Máskor viszont elég tudatosítanunk, hogy örökösei vagyunk annak a párbeszédnek, amelyet a Biblia tanúsít Isten és ember, hívő ember és történelem között.

A teremtésben

Az úgynevezett „őstörténetet” ma általában bölcsességi jellegű szövegnek tartják, amely Isten és az ember kapcsolatáról, az embernek a világban elfoglalt helyéről tanít. A történet, mint céloztunk rá, beavat egyfajta értékrendbe, megmutatja, mi a jó és a rossz, és mi lesz a jóból, mi lesz a rosszból. A Biblia egészét tekintve azonban mintegy megismertet a dráma szereplőivel is: milyen az Isten? Milyen az ember? Milyen a világ?

„Isten látta, hogy jó.” „Isten látta, hogy nagyon jó, amit alkotott” – olvassuk a Teremtés könyve első fejezetében a világról, benne különösen is az emberről. A Biblia kezdetben nem mondja ki, miért teremt az Isten, de rámutat, hogy Isten örömmel, egyfajta csodálattal, meglelédéssel szemléli művét. Ráadásul, a 2. fejezet tanúsága szerint, Isten az embert beavatja ennek a „jó-ságnak” az őrzésébe és művelésébe.

Isten kezdettől fogva felszólító módban beszél, de felszólításai valójában az élet irányát szabják meg. Ahogy a fák gyümölcsöt hoznak, ahogy a fű magot terem, ahogy az állatok betöltik a levegőt, a vizeket és a szárazföldet, ahogy a nap, a hold és a csillagok uralkodnak nappal és éjszaka, az ember úgy hivatott Isten képmásának lenni, képmásként, szelíden uralkodni, gondoskodni, művelni. Isten kezdetben csak azzal motivál, hogy irányt ad az életnek. Minden szavának életadó és életet meghatározó jelentősége van, ilyen erős szavai vannak.

A teremtés után az első meghatározó kép a kerté. A kert körülkerítést, védett helyet, az élettelen pusztától és pusztulástól

védett helyet jelöl. Hamarosan megtudjuk, hogy az ember élete is ilyen „védeni való kert” – mert ha eszik annak a bizonyos fának a gyümölcséből, „bizony meghal” (vö. Ter 2,17). A kert és minden gyümölcse „jó”, az embernek mindentől ennie kell. De el kell ismernie határait is, és továbbra is fel kell ismernie, hogy Isten szavában élet van a számára.³

A történet folytatását, amelyet általában a bűnbeesés, első vagy eredeti bűn történeteként szoktunk érteni, mindannyian ismerjük. A bibliai elbeszélés szerint Isten keményen szembesíti az embert tetteinek következményeivel. A verejtékes munka, a fájdalmas szülés, a férfi és nő egymás közti versengése és egymás feletti uralomvágya mindennapi tapasztalat és kísértés. Az elbeszélés főszereplője ugyanakkor továbbra is az életadó Isten, aki kissé visszavonulni látszik, de nem teljesen megközelíthetetlen, aki újra meg újra megismétli felszólításait, amelyek az ember kezdeti tapasztalata szerint az életre vezetnek, az élet kibontakozásának szabnak irányt és adnak helyt. Isten védi az embert embertársa gonoszságától (Káin és Ábel), védi a világot az ember gonoszságától (Noé és a vízözön), védi a kicsit és egyedül a hatalmas mindent összefogó, globalizáló erejétől (bábéli torony). Jelen van, őrzí az ember szabadságát és értékeit.

Milyen fő értékek, milyen fő motívumok váltak itt nyilvánvalóvá? A jó, az élet.⁴ És mindennek mélyén: Isten jelenléte. Érde-

---

³ A tiltott gyümölcs előtt egyébként már a „megfelelő segítség” is olyasmit jelölt, ami nélkül az ember halálra van ítélve. Az *ézer szó* Istennek ilyen nélkülözhetetlen, életmentő segítségét jelenti a bibliai szövegekben. Lásd ehhez: André Wénin, *Da Adamo ad abramo o l'errare dell'uomo. Lettura narrativa e antropologica della Genesi. I. Gen 1,1 – 12,4* (Bologna 2008) 51. Az élet és halál kettőse mint különleges motiváló erő, mint olyasmi, amivel szembesülve az ember ösztönösen az életet választja, a Második Törvénykönyv életet és halált, áldást és átkot kilátásba helyező zárlataiban is megjelent.

⁴ A jóról és az életről beszélünk, de nem szeretnénk naivak lenni: a Biblia nem ringat el a jó ígéretével, inkább éles kontrasztot teremt jó és rossz, élet és halál között.

mes Istenre hagyatkozni, érdemes Isten akaratát tenni, érdemes Istennel kapcsolatban lenni.

A pátriárkák és Izrael történetében

Istennek ez a közelsége a továbbiakban az Izraelnek adott „áldásban” valósul meg. Az életre hívó és életet meghatározó Isten Ábrahámnak ígéretet ad, földet és utódokat ígér.

A pátriárkák, illetve nyomukban Izrael további nagyjai, Mózes vagy Dávid, nem büntelen emberek. Van azonban az életükben Istennek egy olyan közvetlen jelenléte, az ő parancsainak, az általa diktált értékrendnek olyan nyilvánvaló ismerete, amely nélkül az életük értelmetlen lenne. Ők és a Biblia megannyi szereplője ki vannak téve érzelmeik és vágyaik, olykor szenvedélyeik belső kényszerének, korlátozza és részben meghatározza őket környezetük, a többé-kevésbé kulturált világ, amelynek polgárai. Mégis „jól motiváltak”, mert útra kelnek egy másik hazába, mert hisznek Istenben, aki elevenné teszi a holtat, és létbe hívja a nem létezőt, tudják, hogy vétkeznek, mégis hiszik Isten irgalmát.

A bibliai elbeszélések nem kendőzik el a rosszat, sőt, olykor még csak le sem leplezik azonnal, hogy valamit igazán jónak vagy rossznak ítélnék-e. „Isten mindig nagyobb”, olykor ki is kell mondanunk, amikor az erőszak megannyi formájáról, nemzeti gőgről, a vallásos tapasztalat korhoz kötött formáiról olvasunk a szent iratokban. Izrael törvényt kapott, amely édesebb, mint a lépes méz (vö. Zsolt 19), mert eligazít a világ dolgaiban, de szembesülnie kell a világ kétértelműségével, a megkülönböztetés és éberség állandó parancsával is.⁵ Mégis megmarad az Isten iránti

---

⁵ Sajátos módon reflektál erre a bölcsességi irodalom. Jób könyve vagy a Prédikátor könyve olyan élethelyzetekkel szembesíti a bibliai olvasót, amelyek valószínűleg hitét is próbára teszik. Az ember Isten próbatételeiről beszél, amikor hitében éri megpróbáltatás.

feltétlen engedelmesség bizalma, hite. Áldást kap, aki hisz az ígéletben, földet, utódot, az élet teljességét.

Ábrahám és utódai útra kelnek az ígélet reményében. Izrael hittapasztalata nem utolsósorban a várakozás és remény tapasztalata, ahol a várakozásra és úton létre szabadság, megtalálás és megérkezés felel. A bibliai kinyilatkoztatás egésze olyan mértékben pozitív istenképpel áll elénk, hogy esetenként még Isten csendjét is sikerül további motiváció forrásaként értelmezni, mint ami pl. bűnbánatra int.⁶ Bár a törvénynek negatív, gúzsba kötő szemléletét is ismerjük, egészében mégis úgy jelenik meg, mint az élet értékének megfogalmazása, konkrét nyelvre lefordítása, Isten ajándéka (vö. Zsolt 19). Aki megtartja a törvényt, élni fog általa, visszhangzik az Ószövetségben. A törvény megtartása vagy meg nem tartása a Második Törvénykönyvben megfogalmazottak szerint élet vagy halál forrása a nép és minden tagja számára. Ez is sajátos bibliai motiváció: beleállítani az embert az élet és halál feszültségébe, ráébreszteni, hogy milyen nagy értékről kell döntenie, ráébreszteni a felelősségére.

Főként a prófétai szövegek azonban azt is mutatják, hogy az értékek motiváló ereje mellett személyes megszólításra és felszólításra is szükség van, sőt, Isten maga lép közbe, hogy népét fenyegetse, illetve vigasztalja. Második Izajás prófétai mondásai közül elég csak a Szolga énekeinek néhány részletét említeni, amelyek fordított logikával, az elrettentő cselekvéseket tagadva tárják fel a jót („a pislákoló mécsbelet nem oltja ki, a megroppant nádat nem töri el” – akkor vajon mit tesz?; „szava sem hallatszik az utcákon” – de akkor hol és kinek beszél? – vö. Iz 42). Az egész

---

⁶ A zsoltárok gyakran Isten haragjaként, Isten elrejtőzéseként értelmezik azokat a fájdalmas pillanatokot, amelyekben mintha késne Isten segítése (lásd pl. Zsolt 6,4; 90,13). A pátriárkák történetei közül pl. Ábrahám áldozatára (Izsák megkötözésének történetére – Ter 22,1–19) gondolhatunk, amelyben Isten próbára tesz.

DtIz egy óriási motivációs kincs, biztató szöveg! Izajás felszólítását is érdemes idézni: „A lankadt kezeket erősítsétek meg, szilárdítsátok meg a tántorgó térdeket...!” (vö. Iz 35,3) Úgy tűnik, a prófétai szövegek ismerik Isten megbízását is, hogy az ember maga legyen társának segítőtjévé, „örzőjévé”. Isten „motiválja” pl. Ezekiel prófétát, hogy legyen őrálló Izrael számára (vö. Ez 3,17; 33,7). Itt is életről vagy halálról van szó.

A Biblia egészének összefüggésében igaznak látszik a tétel, hogy a jó ugyan vonz, de az embert a rossz elnehezíti. Szüksége van arra, hogy az igazság újra megszólítsa, felkeltse, felébresztesse. A próféták hol fenyegetéssel, hol a teljesebb élet ígéretével igyekeznek motiválni Izrael népét. A szépség, mint motiváló erő, nemcsak az elbeszélések sajátja, hanem azé a világé is, amelyet a Biblia Isten segítségével tart elérhetőnek – gondoljunk akár a prófétai jövendölések ígéreteire, akár a Jelenések könyve látomásaira, amelyekben az élet és halál újra kontrasztosan, de az élet feltétlen győzelmével jelenik meg.

3. János evangéliuma: a kíváncsiság, vágy és szeretet vonzása

Bizonyos értelemben Jézus egész működése is erre irányul: megkeresni és hazahozni Izrael házának elveszett juhait, visszavezetni Izraelt és rajta keresztül minden embert az Istennel való bensőséges közösségbe. Az evangéliumok olyan iratok, amelyekben feltárul Jézus kilétének titka. Ez azonban újra egy történet elmondásával történik: Jézus történetét ismerjük meg, mégpedig a tanítványok szemszögéből. Jézus beavatja követőit az ő személyes titkába, életformájába, arra indítja, motiválja őket, hogy útra keljenek vele és kövessék őt.

A maga módján mind a négy evangélista közli, hogy miért írja meg evangéliumát.⁷ A legvilágosabb ezzel kapcsolatban talán Lukács és János, ám János még kettejük közül is kiemelkedik azzal, hogy ő nem pusztán valamilyen igazságot határoz meg, hanem egy belőle fakadó ajándékot, egy neki megfelelő cselekvést is.

János evangéliumának a szándéka a szöveg végén (első zárlatában) jelenik meg. A 20. fejezet végén ezt olvassuk:

³⁰Jézus még sok egyéb csodajeleket is művelt tanítványai szeme láttára, amelyek nincsenek megírva ebben a könyvben.³¹ Ezeket pedig azért írták le, hogy higgyétek, hogy Jézus a Krisztus, az Isten Fia, és e hit által az ő nevében életetek legyen.

Jézus személyének titka, amelyet hinni kell, és az általa, benne elnyerhető élet összekapcsolódik. Hinni Jézusban, általa élni. Ez az a két momentum, amely a szerzőt írásra indította. Úgy véli, most már elárulhatja, most már feltárhatja, mi az eredője, az összegzése mindannak, amit húsz fejezeten át fejtegetett.

Mind a négy evangéliumra igaz, hogy tanúságtevő iratok, és legalább részben kateketikai szempontok vezérelték a szerzőiket, szerkesztőiket.⁸ Most mégis a János evangéliumát választjuk részletesebb olvasás tárgyául. Egyfelől azért, mert az imént említett szándéka, motivációja is rendkívül világos. Másfelől azért,

---

⁷ Márk felirata (Mk 1,1) tételmondat, amelyet ki kell fejteni, amelyhez el kell érkezni (vö. Mk 8,29; 15,39), és amelynek utat kell készíteni (Mk 1,2–3). Máté a leszármazás felől közelíti meg Jézus titkát, és a választott műfajjal, egy genealógia elmondásával mondja ki, hogy arra készül, a beteljesedés és új kezdet történetét írja meg. A lukácsi bevezetés szerint az igazság vágya hajtja: annak „bizonyosságát” keresi, amire oktatták. Talán kételkedett, talán kívülről kérdőjelezték meg a tudását. Lukács a dolgok rendjét kutató és feltáró íróként mutatkozik meg.

⁸ Még akkor is, ha a „katekézisre” mint oktatásra való utalás csak Lukács bevezetőjében jelenik meg (vö. Lk 1,4).

mert kezdettől fogva úgy mutatja be Jézust, mint aki eleven és közvetlen kapcsolatban van Istennel, az Atyával.⁹ Emberi arca mellett isteni ereje és jelentősége is a leghatározottabban megnyilvánul. Ha tehát az egész Bibliát akarjuk szem előtt tartani, talán hasznos, ha a „köztünk járó Isten” evangéliumát vesszük alapul.

Tehát hogyan vezeti el olvasóját János a már idézett kijelentésig? Egy sor olyan részletet találunk, amelyek a motiváció szempontjából érdekesek lehetnek.

Az Ige-himnusz: Jn 1,1–18. Egyetemes horizont

Az evangélium előszava, a híres „Ige-himnusz” a kezdethez, minden dolgok eredetéhez visz vissza, ennyire tágítja a most kezdődő történet látóterét. A teremtés után egy új teremtés, a megváltás és megtestesülés horizontját nyitja meg, egyben azt ígéri az olvasónak, hogy Jézusban olyasvalakit ismerhet majd meg, aki látta Istent, és aki „kinyilatkoztatja” őt.

Az első tanítványok: Jn 1,35–51. Kíváncsiság

Figyelemre méltónak találom, hogy az Ige első tényleges mondata az evangéliumban egy kérdő mondat: „Mit kerestek?” – szólítja meg János két tanítványát, akik János szavára nyomába szegődnek. A kérdést persze úgy is lehetne fordítani, „Mit akartok”, „Mit szeretnétek?” „Mester, hol laksz?” – kérdezik kis-sé esetlenül, vagy talán az ő Istennél lakását, Istennel való kapcsolata tudakolva. „Gyertek, nézzétek meg!” Válaszol a Mester. (Jn 1,38–39). Itt meg szó szerint azt olvassuk: „Gyertek, és majd látjátok.” Jézus olyasvalaki, aki nem mond el előre mindent, aki épít a tanítványok kíváncsiságára, tágabb értelemben, épít a ta-

---

⁹ A közösség Istennel, mint motiváló erő, egyébként a János evangéliumára nyilván utaló Első János-levél bevezetőjében is eleven (vö. 1Jn 1,1–4).

nítványok vágyára. Az ember valódi vágya Isten, a növekvő élet és állandóság egysége csak nála található meg. Jézus értett ahhoz, hogy ennek a vágnak formát, célt és beteljesedést adjon. Talán nem is csoda, ha a tanítványok elkezdik egymást hívni. Nem kötelességből teszik, hanem mert telve vannak a vágyott igazság örömeivel.

„Újjá kell születnetek” (Jn 3,5–8). A lehetetlen ígérete

Az evangélium 3. fejezetében Nikodémust ismerjük meg, a főtanács tagját, aki csak éjjel merte meglátogatni a galileai rabbit. Nikodémus lesz az első azok sorában, akik elképedve hallgatják, amit Jézus mond. A tanítványok tudatlanságának, értetlenségének motívumára gondolok. „Te Izrael tanítója vagy, és nem érted, amit mondok?” (Jn 3,10) Persze ez már hosszabb beszélgetés eredménye. Az első sokk így hangzott:

»Bizony, bizony mondom neked: ha valaki felülről nem születik, nem láthatja meg Isten országát.«⁴Nikodémus megkérdezte: »Hogyan születhet meg az ember, ha már vén? Csak nem mehet be ismét anyja méhébe, hogy megszülessék?«⁵Jézus azt válaszolta: »Bizony, bizony mondom neked: ha valaki nem születik vízből és Szentlélekből, nem mehet be Isten országába.⁶Ami a testből született, az test, és ami a Lélekből született, az lélek.⁷Ne csodálkozz, hogy azt mondtam neked: szükséges felülről megszületnetek.⁸A szél ott fúj, ahol akar. Hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön, és hová megy. Így van mindaz, aki a Lélektől született.«

Abban, ahogyan János ábrázolása szerint Jézus sasmadárként, magasan és fenséges emelkedettséggel szárnyal hallgatói felett, van valami megdöbbenő, egyben vonzó is. Az embert megigézi a lehetetlen, vagyis a lehetetlennek tűnő. Jézus olyan metaforákat használ, amelyek tartalma az első pillanatban megdöbbenő. Aki

rádöbbsen ezeknek a mondatoknak a paradox mivoltára, mégis útra kel, mint Péter, aki azt kérte Jézustól: „Uram, ha te vagy az, parancsold meg, hogy hozzád menjek a vízre!” (Vö. Mt 14,28)

„Ha ismernéd Isten ajándékát, és hogy ki az, aki azt mondja neked...” (Jn 4,10) – A mélységek feltárása

A szamaritánus asszonnyal való beszélgetés ismét a mély vágyak feltárásának története, legalábbis ez az egyik szempontja. A szomjúságtól és a mindennapi fáradozástól való megmenekülés vágyától Jézus a zűrös családi életre tett utalással elvezeti az asszonyt a mélyebb szomjúságig, ahol már valóban az „élő vizet” szomjazza, s a tudatlannak és egyszerűnek látszó asszony a valóság lényegéről, illetve zsidók és szamaritánusok nemzeti és vallási konfliktusáról kezd beszélni, sőt honfitársai számára is egyfajta apostollá válik.

A mélységek feltárása nélkül nincs igazi motiváció. Ha nem sikerül valóságosan találkozoznunk azokkal, akikkel összehoz a gondviselés, vagyis megérezni azt, ami a legmélyebben foglalkoztatja őket, nem tudjuk őket motiválni sem.

„Akarsz-e meggyógyulni?” (Jn 5,6) – Felébresztés

Jézus egy másik embernek, a 38 éves bénának is mélyére néz. Ez az ember csak panaszkodik neki, de az Úr őt is mintegy felébreszti kérdésével.

⁶Mikor Jézus meglátta őt, hogy ott fekszik, és megtudta, hogy már sok idő óta van így, megkérdezte tőle: »Akarsz-e meggyógyulni?« ⁷A beteg azt felelte: »Uram, nincs emberem, aki, amikor felkavarodik a víz, bevigyen engem a tóba. Mire pedig én odaérek, más megy be előttem.« ⁸Jézus azt mondta neki: »Kelj föl, vedd ágyadat, és járj!«

Akarsz-e meggyógyulni? Van-e hited, amellyel belém kapaszkodsz? Van-e hited, amellyel a többet, a nagyobbat még hiszed? Jézus az, aki Lázárt is felébreszti halálos álmából, ő a „feltámadás és az élet” (vö. Jn 11).

„Mert ettetek a kenyérből, és jóllaktatok...” „Ne olyan eledelért fáradozzatok, amely megromlik, hanem olyanért, amely megmarad az örök életre” (6,26–27) – Helyettesítés

A kenyérszaporítás történetében is előkerül a helyes motiváció kérdése. Az emberek mennek Jézus után, mert tetszik a bőség. Jézus elfogadja első indulatukat, de másikkal igyekszik helyettesíteni. Ezt tapasztaljuk másutt is. „Aki közületek első akar lenni, legyen mindenkinek a szolgája.” (Mk 10,44). Jézus tudja, mi lakik az emberben (vö. Jn 2,25), mégsem veti meg. Mindig van ereje, bátorsága felemelni, a jobb felé irányítani.

„Aki közületek büntelen, az vesse rá az első követ” (8,7) – Hamis motívumaink

A házasságtörő asszony története alapvetően Jézus okosságáról és irgalmasságáról szól. „Menj, de többé ne vétkezzél”, halljuk a felszabadító mondatot a történet végén. Istennek van joga ítélkezni, nem az embereknek. Jézus voltaképpen leleplezi azoknak az embereknek a hamis indítékát, akik másokat elítélve akarnak büntetlennek látszani. Vádolni akarták Jézust is. Még nem hitték, hogy valóban értük adja majd az életét.

„Sem ez nem vétkezett, sem a szülei...” (9,3) Miért a vakság, minek a látás?

A vakon született meggyógyításának története sok szempontból jelképes. A vakon született és most látó ember szinte elmagányosodik, még szülei is megtagadják vele a közösséget, a farizeusok és a zsidók közössége pedig kiveti. Ez a tanítvány sorsát

jelzi, a küldött útját, aki most lát. A látás jó, bár nehézségekkel jár. A történet azonban onnan indul, hogy a tanítványok azt kérdezik: „Mester, ki vétkezett, ez, vagy a szülei, hogy vakon született?” Később a világirodalom is átvette a toposzt, vajon érdemes-e látóvá lenni, érdemes-e a világot olyannak látni, amilyen. Az evangélium egyértelműen igennel válaszol. Érdemes Jézussal találkozni még akkor is, ha az egész világ ellenünk fordulna.

„Menjünk, haljunk meg mi is veled együtt.” (11,16) „Nézzétek, mennyire szerette...” (11,36) „Csak a körülálló népért mondtam, hogy higgyék, te küldtél engem” – Reménytelenségből és halálból a remény, a szeretet és az élet felé

János evangéliuma sokféle módon megszólaltatja a reménytelenséget, a tanítványok nehézkességét, értetlenségét. Lázár feltámasztása egészen közel van Jézus elítéltetéséhez, szenvedéséhez és halálához. Jézus mintha kezdetben nem is törődne még azzal sem, hogy legjobb barátai szenvednek, sírnak, halálos betegek. A legnagyobb csoda azonban az evangélium összegző motívumának fényében érthető: „hogy higgyék, te küldtél engem”.

„Mert szerette övéit, akik a világban voltak, mindvégig szerette őket.” A szeretett tanítvány Jézus keblére hajol – Jn 13

Az evangélium második felében jelenik meg a szeretett tanítvány. Valaki, aki, úgy tűnik, megfelelően tudja viszonzni Jézus szeretetét. Jézus mindvégig, a végsőkig szereti az Atyát és övéit is, ez a tanítvány pedig az, aki anyjával együtt kitart a kereszttel mellett is. János evangéliuma szerint Jézus nem egészen egyedül hal meg. A kereszten átadja a Lelket, a megígért Vigasztalót, és egymásra bízva anyját és szeretett tanítványát is. A negyedik evangélium a megőrzött közösség evangéliuma is.

Hogy megismerjenek téged... – 17

Jézus főpapi imája is mélységesen feltárja őt magát, az Atyával való kapcsolatát, övéi iránti szeretetét. „Értük szentelem magamat...” „Hogy egyik legyenek, amint te, Atyám, bennem és én tebenned, úgy legyenek ők is egyik mibennünk.” Olyan ismeretekről van szó, amelyek összekötnek, közösségbe vonnak. Ez persze minden valódi ismeret természete. Itt azonban a legmélyebb, személyes találkozásról és egységről van szó, amelynek az ára ugyanakkor Jézus teljes odaadása, földi értelemben véve megsemmisülése, önfeláldozása.

„Az Úr az!” (21,7) – A szeretet megismer

Utolsó motívumként – még mindig a szeretetre adott válaszok sorában – a Feltámadottal való találkozásokat említjük meg. Tamás a sebhelyeket akarja érinteni, mintha tudná, hogy a sebhelyekben, sebzettségekben ismerszik meg a szeretet, amelyel a másikat szerettük. A szeretett tanítvány ismeri fel először a parton álló idegent, és Péter az, aki ennek szavára azonnal vízbe veti magát.

4. Összegzés

Hogyan motivál tehát a Biblia, és nekünk hogyan kellene motiválnunk a bibliai történetekkel? Szeretném összefoglalni a legfontosabb tanúságokat.

- a) Isten titokzatosan kíséri a világ és benne az ember sorsát. Jézusban véglegesen kinyilatkoztatta és odaadta magát úgy, mint Emmanuel. Az ember valódi beteljesedése és legfőbb vágya ennek az ígéretnek az elérése.
- b) A bibliai történetek sohasem egysíkúak. A parancsok feltételezik Isten korábbi ajándékainak tapasztalatát, és gyakran ígéreteket is fűznek az elvárt cselekvésmódhoz. A bibliai tör-

ténetekben nem minden példaszerű és pozitív. Amikor ilyen történetekkel motiválunk, mindig szem előtt kell tartanunk a Biblia nagy távlatait. A bibliai történetek vágyat és félelmet keltenek, szépségük vonz, nehézségeik taszítanak. Bár viszonylag ritkán kísérik nyomon modern értelemben a szereplők sorsának és jellemének formálódását, mégis felvetnek olyan távlatokat, amelyekbe az olvasó bekapcsolódhat.

- c) A bibliai történetekben Isten feltárja önmagát, de mintegy tükörképként az embert is megmutatja. Istent olyannak látjuk, mint aki keresi az embert, közben benne ismerjük meg legmélyebb vágyunkat szeretet, értékesség, kapcsolat után. Amikor ezeket megsejtjük és beteljesedni látjuk, a szeretet legmeglepőbb energiái szabadulnak fel bennünk. Úgy tűnik, ilyenkor csoda történik. A megőrzött vagy pusztán megsejtett kapcsolat jegyében motiválni mindig csak arra tudunk igazán, amiben közösségben lehetünk. Inkább kell hívnunk egymást, mint küldenünk valakit valahová.
- d) A szeretet a legjobb istenérv – hihetővé teszi, hogy van Isten.

Ennek a bevezető, gyakorlati utakat kereső vagy inkább tapasztalatot értelmező gondolatsornak a végén hadd említsek két személyes példát.

Idős pap ismerősöm jegyezte meg: a kötelesség nagyon gyönge motiváció. Meglep ez a mondat, és próbálok a mélyére nézni. Sok minden bújhat meg a kötelességtudat mélyén. Gyakran valamilyen félelmet sejtek mögötte. Ugyanakkor azt is látnom kell, hogy ezt az esetleg gyönge, hiányos motivációt magamtól képtelen vagyok lecserélni, megnemesíteni. *Kötelességből* megszabadulni deficitesebb kötelességtudatomtól? De ha így nem, akkor hogyan? A bibliai elbeszélések azt állítják, hogy alapvetően Isten motivál. Ő motivál úgy, hogy értékeket ad elénk, amelyek vonzanak. Hogy szerető kapcsolatokat tesz lehetővé, amelyek segítenek

legalább elindulni, és valamelyest felülmúlni tunya önzésünket. Hogy többnyire szelíden kísér, és időt ad döntésekre, éérésre.

Ez a másik tapasztalat: egy papnövendékkal folytattam év végi beszélgetést. Hogyan van jelen Isten az életében, kérdeztem tőle, amikor nehézségeit mesélte. „Szerintem Isten most alapvetően vár. Várja, hogy mikor találom rá” – válaszolta, és ezzel jólesően meglepett. Isten tud várni. Még látszólag teljes csendje is ígéreteire, a tőle teremtett világ értelmességére, az ember sokszoros pozitív lehetőségeire emlékeztet. Mert Isten jó, és jót ad.

DOLHAI LAJOS

Hittudományi Főiskola
Eger, Magyarország
rektor@eghf.hu

Az eucharisztikus kenyér szimbolizmusa

Riassunto: La liturgia vuol insegnarci in tre diversi modi. Attraverso la parola di Dio che è un elemento costitutivo della liturgia. Possiamo riconoscere la dottrina della Chiesa nelle preghiere (*euchologia*) perché „*lex orandi lex credendi*”. Anche i segni e simboli sacramentali ed i riti della liturgia sono importanti nella catechesi sacramentale. Per questa ragione il *Sacrosanctum Concilium* ci raccomanda di comprendere i sacramenti „per mezzo dei riti e delle preghiere” (SC 48). Ciò significa che la comprensione delle parole e dei gesti della liturgia è legata ad una catechesi che partendo dal senso antropologico faccia comprendere il valore simbolico-salvifico che rivestono in rapporto ad eventi e parole della storia di Israele e della vita di Cristo. In questo saggio vedremo che il simbolismo del pane eucaristico ha una rilevanza teologica. Il pane eucaristico come „pane spezzato” è un nutrimento e segno dell’unità dei cristiani.

Parole chiave: per ritus et preces, simbolismo, ultima cena, „prese il pane e rese grazie, lo spezzò, lo diede ai suoi discepoli”, rendimento di grazie, il pane della vita, nutrimento, segno dell’unità, mezzo dell’unità, Sant’Agostino, Tommaso d’Aquino.

Az egyház háromféleképpen tanít a liturgiában. Tanít minde-
nekelőtt az Isten szava által, amely a liturgia konstitutív eleme.
Azután az imádságok (*euchológia*) is tanítanak, főként amióta
a nyugati egyházban is nemzeti nyelveken végezzük a liturgiát.
Az ősegyházi műsztagógikus katekézisek figyelmeztetnek arra,
hogy nemcsak az Isten igéje és az imádságok, hanem a liturgia-

ban használatos szimbólumok¹ is hitünk titkait rejtik és kinyilvánítják. Fontos tehát, hogy a liturgikus jelek és jelképek jelentését pontosan értsük, illetve kellőképpen megmagyarázzuk a szentségek felvevőjének. „Ez azt jelenti, hogy a liturgia szavainak és gesztusainak megértése a katekézishez kötődik, mely az antropológiai értelmezésből kiindulva érteti meg azt a szimbolikus-üdv történeti jelentőséget, melyet Izrael történetének és Krisztus életének eseményei és szavai kapcsán ezek [a szavak és gesztusok] magukra öltenek.”²

A II. vatikáni zsinat liturgikus konstitúciója újra azt ajánlja, hogy a hívek „a szertartásokon és imádságokon keresztül” (*per ritus et preces id bene intelligentes*) igyekezzenek megérteni a szentségek lényegét és célját (vö. SC 48). Nyilvánvaló, hogy a liturgia, a rituális cselekmény verbális és nonverbális összetevőivel együtt lesz a teológiai megértés és a szentségi élet forrása. Legutóbb XVI. Benedek pápa volt az, aki nyomatékosította ennek a módszernek a jelentőségét, kiemelve a *lex orandi* és a *lex credendi* közötti összefüggést, ugyanakkor hangsúlyozva a liturgikus cselekmények elsőbbségét is.³ Erre emlékeztet bennünket az 52. budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus alapdokumentuma (*testo base*) is, amely egy külön fejezetben (5. fejezet) magyarázza a szentmise részeit és szimbólumait.⁴

---

¹ A szimbólumok liturgikus összefüggéséről lásd: DIÓSI D.: *A szimbólum hitelesítő kritériuma: a szép*, in: Vallástudományi Szemle 8 (2012/3), 47–55; DIÓSI D.: *A szimbólum lelke: a szép avagy A szép mint sakramentális valóság*, in: Studia Theologica Transsylvaniaensia 14 (2011), 211–218.

² MARINI, P., *A II. Vatikáni Zsinat és a Sacrosanctum Concilium*, in: Teológia 51 (2017/3–4), 129.

³ Vö. *Sacramentum Caritatis*, 34.

⁴ Vö. *Minden forrásom belőled fakad. Az Eucharisztia a keresztény élet és az Egyház küldetésének forrása. Teológiai és lelkipásztori megfontolások az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra készülve (szerk. NEK TEOLÓGIAI BIZOTTSÁGA, Szent István Társulat, Budapest 2019, 7–11.*

Az Eucharisztia alapítása a zsidók húsvéti pászkavacsorájának a keretében történt. Ezért az utolsó vacsorán – az ünnepi alkalom miatt bőséges választékban – többféle étel és ital is lehetett az asztalon (pészah bárány, keserű saláták stb.), azonban az evangéliumok csak a kenyeret és a bort említik meg. Nyilvánvalóan azért, mert Jézus szándéka szerint az utolsó vacsorán a kenyérnek és a bornak és az ezekhez kapcsolódó szavaknak, gesztusoknak különleges jelentőségük lett a megváltás művében és a megváltottak életében.⁵ „Krisztus eljövetele átváltoztat. Az evés és az ivás nem marad pusztá étkezés, hanem az Úr vacsorája lesz; a kenyér és a bor nem marad csupán élelmiszer, hanem az Ő jelenlétének és önátadásának reálszimbóluma lesz: Krisztus teste és vére, hogy az egybegyűltek egy test legyenek, részesüljenek az Ő önátadásában is.”⁶

A megtört kenyér

Az első keresztények kenyértörésnek (*fractio panis*) nevezték az Eucharisziát (ApCsel 2,42; 20,7.11; 1Kor 10,16). Ez az elnevezés első pillanatra felszínesnek tűnik, pedig nem az, mert igen lényeges elemet fejez ki az Eucharisziával kapcsolatban. Az elnevezés magának Jézusnak a cselekedetére megy vissza, és arra utal, hogy az utolsó vacsora kenyértörésének különleges jelentősége volt.

Az átváltoztatás szavai előtt halljuk, hogy az utolsó vacsorán, amikor Jézus kezébe vette a kenyeret, „hálát adva áldást mondott, megtörte, majd tanítványainak adta” (Lk 22,19; Mt 26,26; Mk 14,22; 1Kor 11,23). A kenyértörés rítusát minden – a keleti és

⁵ Vö. SÖDING, Th., *Kenyer és bor*, in Praeconia XV (2020/1), 58–68.

⁶ *A dogmatika kézikönyve*, 2. köt. (szerk. Schneider, Th.), Vigília, Budapest 1997, 311.

a nyugati – liturgia megtartotta. A miséző pap megtöri a kenyeret; úgy, ahogyan az utolsó vacsorán Jézus megtöri a kenyeret. Olyan liturgikus cselekménnyel van dolgunk, ami nagyon egyszerű, hétköznapi mozdulatnak tűnik; ugyanakkor szimbólumként rendkívül sokatmondó. Már az egyházatyák is szimbolikus jelentőséget tulajdonítottak ennek a gesztusnak.⁷ Mindenekelőtt arra emlékeztet bennünket, hogy a szentmisében Jézus értünk megtörtetett, feláldozott testét és kiontott vérét vesszük magunkhoz. Jézus nem egyszerűen a „testét” kívánta látható színek alatt jelenvalóvá tenni közöttünk, hanem értünk odaadott testét. Jézus „megtört kenyérré” teszi önmagát; értünk, emberekért. A megtört kenyér maga Jézus az Ő életének odaadásában. Vagyis testével együtt nekünk ajándékozza az odaadásnak azt a gesztusát is, amellyel igent mondott az Atya akaratára. Jézus a kenyér és bor adományában adja magát oda tanítványainak, „a halál lelki beteljesülésében”.⁸

Az evangéliumi leírások a maguk módján tanúsítják, hogy Jézus a teljes hála és a végső önátadásra kész áldozat lelkületével alapította meg az új és örök szövetség szentségét, az Eucharisziát.⁹ Szavai és gesztusai egyaránt az Atya iránti mélyes hálából és az irántunk való mindvégig tartó (Jn 13,1), a végső önátadásig elmenő szeretetből fakadtak. A kenyértörésben jelképesen megtörténik Jézus „szeretet-odaadása”. Az Eucharisztia nemcsak Jézus valóságos jelenléte számunkra, hanem a megtört és nekünk ajándékozott kenyér, az önátadás szimbóluma is. „Az önátadás ezen aktusát Jézus maradóan jelenvalóvá tette ezzel, hogy megalapította az Eucharisziát az utolsó vacsorán [...]”

⁷ Vö. MARÓTI, G., *Liturgika*, Győr 2004, 189–190.

⁸ Vö. RATZINGER, J., *Isten közel van hozzánk. Eucharisztia: az élet középontja*, Szent István Társulat, Budapest 2015, 31–32.

⁹ Jusztinosz szavai szerint az Eucharisztia „az Ő hálaadó imájával megáldott táplálék”. (*I. Apológia* 66,2)

Az Eucharisztia egyesít bennünket Jézus önátadásának aktusával. Mi nemcsak statikusan fogadjuk be a megtestesült Logoszt, hanem részeseivé válunk önátadása dinamikájának.¹⁰ Azért részesülünk az Ő szeretet-áldozatában, az Eucharishtiában, hogy mi magunk is szeretet-áldozattá váljunk. Amit Ő tett értünk az „első” nagycsütörtökön és nagypénteken, és tesz minden egyes szentmisében; tegyük mi is életünk minden napján. Pál apostol is erre figyelmeztet bennünket: „Testvérek, Isten irgalmára kérek titeket: Adjátok testeteket élő, szent, Istennek tetsző áldozatul. Ez legyen a ti ézszerű hódolatotok” (Róm 12,1).

A szentmise liturgikus szövege, a „hálát adva áldást mondott” fordulatban összekapcsolja az utolsó vacsorát elbeszélő újszövetségi hagyományok szóhasználatát. *Máté és Márk* szerint Jézus a kenyércselekmény előtt „áldást mondott” (*eulogészasz*: Mt 26,26; Mk 14,22); a kehelycselekmény előtt hálát (*eukharisztészasz*: Mt 26,27; Mk 14,23) adott. Lukács (Lk 22,17.19) és *Pál* (1Kor 11,24) arról tudósít, hogy Jézus mind a kenyér, mind a kehelycselekmény előtt hálát (*eukharisztészasz*) adott. Krisztus azonban új tartalommal is megtölti az ilyenkor szokásos áldásmondást és a hálaadást. Nemcsak a teremtés javaiért és a múltbeli megmentő és szabadító isteni tettekért, hanem az Ő önátadásában most végbemenő üdvözítő cselekvésért, a megváltás művéért is köszönetet mond az Atyának. Jézusnak az utolsó vacsorán mondott búcsúbeszéde (Jn 13,33–16,33) és a főpapi imája (17,1–26) tárja fel teljes mélységében az Atya iránti fiúi háláját: köszönetet a tanítványokért, az Atya nevének kinyilatkoztatásáért, az Atya megdicsőítéséért és a küldetés teljesítéséért. Mélységes hálájából és a végsőig elmenő szeretetéből fakad Jézus teljes önátadásra való készsége, az áldozatvállalása. A kenyér megtörése és kiosztása, majd a kehely átnyújtása már önmagában is

¹⁰ XVI. BENEDEK, *Deus est caritas*, 13.

a megvalósítandó áldozati önátadás jele. Ugyanezt az áldozati magatartást fejezik ki, s elővételezve valósítják meg a kenyérhez és a borhoz fűzött jézusi szavak, melyek testének odaadásáról és vérének kiontatásáról szólnak. Az Eucharisztia lényege tehát nemcsak Jézus valóságos, szakramentális jelenléte, hanem az is, hogy a megváltó Jézus „a Szentlélek által önmagát ajándékozza a kenyérben és a borban, a résztvevőket részesíti életének odaadásában, és az ünneplést a beteljesedés előjelévé teszi”.¹¹

A kenyér megtörése és kiosztása, majd a kehely átnyújtása már önmagában is a megvalósítandó áldozati önátadás jele. Ugyanezt az áldozati magatartást fejezik ki, s elővételezve valósítják meg a kenyérhez és a borhoz fűzött jézusi szavak, melyek testének odaadásáról és vérének kiontatásáról szólnak. Jézus gesztusa és szavai emlékeztetnek és figyelmeztetnek: nekünk is arra kell törekednünk, hogy mások javára kiosztható ajándék legyen az életünk; szüntelenül emlékezve Jézus szavaira. „Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét adja barátaiért” (Jn 15,13). Mindezekre tekintettel azt kell mondanunk, hogy keresztény személyiségünk is „kenyérjellegű”.¹² A kenyér lényegéhez tartozik, hogy ehető, éltető és tápláló. Ebből következik, hogy a Krisztust követő keresztény életünk akkor lesz teljes, ha egyben „ehető” is, vagyis a másik ember élni tud belőle, számára is az életet jelenti. Akkor válunk teljes mértékben Krisztus követőivé, ha másokért élünk, ha hiszünk az önfeláldozó és ajándékozó szeretet értelmében. A csodálatos kenyérszaporítás után Jézus erre biztat bennünket: „Ti adjatok nekik enni!” (Mt 14.16) A kereszténynek azt, amije van és mindazt, amit kapott, szét kell osztania, meg kell osztania másokkal. Az a hivatásunk és küldetésünk, hogy Jézussal együtt megtört kenyér legyünk a világ

¹¹ *A dogmatika kézikönyve*, 307.

¹² GÖRBE J., *Az Eucharisztia*, Kairosz, Budapest 1997, 76–80.

életéért. Éppen ezért minden szentmisében imádkozunk azért, hogy „akik az egy kenyérből és egy kehelyből részesülnek (...), Krisztusban élő áldozattá váljanak” (IV. eucharisztikus ima).

A kenyér mint táplálék

Nem véletlenül adta magát nekünk Jézus eledel formájában. Minden élőlény alapigénye az életének óvása és fenntartása, ehhez kapcsolódóan a táplálkozás. Figyelemre méltó, hogy Jézus az Eucharisziáról, az Élet kenyéréről először a csodálatos kenyérszaporítás után beszélt, és akkor hangzott el a nagy ígélet. „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, bennem marad és én őbenne” (Jn 6,56).

Jézus a kafarnaumi beszédében (Jn 6,22–40) táplálékként beszél magáról, és mindez először egy egyszerre szimbolikus, ámde nagyon is valóságos étkezés, a zsidók húsvéti pászkája keretében történik. Hittel valljuk, hogy az Eucharisziában Jézus eledelül adja önmagát mindazoknak, akik a hit és a keresztség által hozzá kapcsolták az életüket. Pál nemcsak az utolsó vacsora résztvevőiről mondja, hanem a korinthusi Euchariszián jelen lévő keresztényekről is, hogy az Úr asztaláról részesednek (1Kor 11,20); ahol „eszünk” és „iszunk” (1Kor 11,28) „az Úr asztalának részeiként” (1Kor 10,21). Csodálatos táplálkozásról van szó, melyről *Szent Ágoston* így tanít: „Én az erősek eledele vagyok, növekedj és eszel majd belőlem. Nem te változtatsz azonban engem magadba, mint tested eledelét, hanem te változol majd belém.”¹³

Jézus szeretetének végső jelét, a saját testének és vérenek ételként és italként való ajándékozását főként János evangéliumában találhatjuk meg. A kafarnaumi beszéd első részének (6,32–6,51) a végén, a 6,51-ben egy döntő fordulatot látunk: a tanítványok

¹³ SZENT ÁGOSTON, *Vallomások*, VII. 10,16.

hallgatják Jézust, többségében megértik, hogy az Ő személye és tanítása az élet kenyere, aminek/akinek a részesei lehetünk a hit által (Jn 6,23), azonban a hallgatóság egy része mindezt nem érti. A második rész az első soroktól kezdődően azt hangsúlyozza, hogy nem elég az, ha csak hallgatjuk Jézust, ha csak az Ő tanítása által teremtünk Vele kapcsolatot. Az is nélkülözhetetlenül szükséges, hogy az Ő testét és véréát együk és igyuk. „Ha nem eszitek az Emberfia testét és nem isszátok az Ő véréát, nem lesz élet bennetek” (Jn 6,53). Vagyis Őt magát kell befogadnunk, hogy Ő legyen bennünk, ne csak a tanításában gyönyörködünk. Egész lényünkkel kell befogadnunk Őt; ez történik meg egyre tökéletesebben az Eucharisztia vételében. Ez azt jelenti, hogy a Krisztus életében való részesedésünkhöz nem elegendő csupán a hit (Jn 1,13), szükségünk van a szentségekre is: a keresztségre, amelyben a hit és a Szentlélek által újjászületünk (Jn 3,1–20), és egy újfajta élet részesei leszünk. Az Eucharisziára mint a Krisztus által nekünk ajándékozott élet (nem *biosz*, hanem *zoé!*) táplálékára van szükségünk. Amint a hit és a keresztség (Jn 6,3,5.18), éppúgy az Eucharisztia is szükséges ahhoz, hogy Jézust követve, az evangélium szerint tudjuk élni. „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, az bennem marad, én meg ő benne ... aki engem eszik, élni fog általam” (6,56–57). Ezért a keresztyén valójában „általa” él, nemcsak mivel tőle kapja az életet (a kegyelmi életet), hanem mivel egész létezése is tőle függ. Az étel és ital a biológiai értelemben vett életet táplálja. A Krisztus testévé és vérévé átváltoztatott kenyér és bor táplálék lesz a legnemesebb értelemben, mert nemcsak testi életünket, hanem az Isten és ember közötti szeretetközösségünket – örök életünket, ami Krisztusban van – táplálja. „Én vagyok a mennyből alászállott élő kenyér. Aki e kenyérből eszik, örökké él” (Jn 6,51).

A kafarnaumi beszéd az Eucharisztia egyéb hatásaira is utal. Az első és legfontosabb hatás az, hogy az Eucharisztia annak a

víz és a Szentlélek által újjászületett életnek (Jn 3,5) a tápláléka, amely a keresztségben megkezdődött bennünk. „Ha nem eszitek az Emberfia testét és nem isszátok véréát, nem lesz élet bennetek” (Jn 6,53). Nemcsak János apostol, hanem Szent Pál is hangsúlyozza, hogy a szentáldozás, a szent test és vér vétele különleges kapcsolatot, közösséget (*koinonia-communio*) teremt a feltámadt Úrral (1Kor 10,16).¹⁴ A szentmise tehát „természete szerint” arra a bensőséges egyesülésre irányul, a Belőle való részesedés révén, amely Krisztus és a Benne hívők között jön létre a szentáldozásban. Ugyanis Jézus az Eucharishtiában nem „valamit ad”, hanem önmagát ajándékozza nekünk.¹⁵ Jézus azért jött, hogy bennünk éljen és önmagához hasonlóvá tegyen minket. Tehát itt nem az evés és ivás az, ami önmagában fontos, hanem inkább az a különleges személyes kapcsolat, amely az Eucharisztia által megvalósul ember és ember, Isten és ember között. Az a célja, hogy általa Jézusban legyünk és Ő mibennünk. János evangélista – rá jellemző módon – ezt „egymásban levésnek” nevezi.¹⁶ Arra utal, hogy ahogyan a Szentháromság személyei egymásban vannak, úgy a keresztyének is Őbennük válnak eggyé (Jn 17,21). A tanítványok úgy vannak Őbenne, mint a szőlővesszők a szőlőtőn, s ezért hoznak termést (Jn 15,5).

Ebben a beszédben állítja szembe Jézus az Ő Kenyerét a mannával. „Ez a mennyből alászállott kenyér nem olyan, mint az, amelyet atyáitok ettek, és mégis meghaltak. Aki ezt a kenyeret eszi, örökké él” (Jn 6,58). Ezért az Eucharishtiát az örök élet zálogának mondhatjuk, mert nemcsak biztosra ígéri, de szentségileg máris jelenbe hozza, „most”-tá teszi a feltámadást és a mennyei

¹⁴ Vö. DOLHAI, L., *Az Eucharisztia teológiája*, Szent István Társulat, Budapest 2018, 3738.

¹⁵ Vö. II. JÁNOS PÁL, *Ecclesia de Eucharistia*, 16.

¹⁶ GÁL, F. *János evangéliuma*, Szent István Társulat, Budapest 1987, 139.

örök boldogságot. Az Eucharisztia az eljövendő dicsőség¹⁷ vacsorájának, „a Bárány menyegzői lakomájának” (Jel 19,9) elővételezése. Erre emlékeztet bennünket a miséző pap a latin rítusú szentmisében, amikor az áldozásra hív.¹⁸ „A földi liturgiában mi előre megízlelve, részesei leszünk annak a mennyei liturgiának, amelyet az égi Jeruzsálem szent városában ünneplünk, amely felé, mint a Földön zárandoklók törekszünk, és ahol Krisztus ül az Atya jobbján, mint a szentélynek és az igaz szövetség-sátornak szolgája” (SC 8).

Racionális érvekkel is belátjuk, hogy szükségünk van az Oltáriszentségre, mint a kegyelmi életünk táplálékára. A teremtett világban a teremtmények különböző minőségű létfokozatokban (szervetlen, szerves, érzékelő lények, emberi lét) léteznek. A keresztyén ember a keresztség által egy új létsík részese lesz: a kegyelem által az isteni természetben részesedik. Az Eucharisztia nyilvánvalóan ennek a természetfeletti létsíknak a táplálója. A hétköznapi tápláléknak életújító hatása is van, erőt és energiát ad. „A szentáldozás is új emberré tesz, mindig teljesebben, szentpáli értelemben. Átala egyre jobban hasonlítunk az új Ádámmra, mindinkább az Ő életét éljük, és állandóan megújulunk.”¹⁹

---

¹⁷ Vö. DIÓSI D.: *Húsvét misztériuma. Ars moriendi et resurgendi*, in: *Vigília* 82 (2017), 253–258; DIÓSI D.: „*Láttuk dicsőségét...*” (Jn 1,14). *Isten dicsőségének megérkezése a liturgiába*, in: *Isten dicsősége – a teremtés szépsége. Teológiai tanulmányok* (szerk. Puskás A. – Perendy L.), (Varia Theologica 11), Szent István Társulat, Budapest 2019, 238–248.

¹⁸ Vö. KEK 1130 és 1402.

¹⁹ DÖRNYEI, I. – GERGYE, Gy. – CSÓGL, J., *Szentmiseáldozat és Oltáriszentség*, Szent István Társulat, Budapest 1971, 167.

A kenyér, az egység jele

A keresztségben Krisztushoz csatlakozunk az egyház közösségében. A szentáldozásban Jézus testét magunkhoz véve egymással is egyesülünk. „Mi ugyanis sokan egy kenyér, egy test vagyunk, mivel mindnyájan egy kenyérből részesülünk” (1Kor 10,17). Az egy kenyérben, vagyis az Eucharisziában való részesedés nemcsak jelzi, hanem létrehozza és erősíti a Krisztusban hívők lelki egységét. Megfigyelhetjük, hogy a levél 12. fejezetében a „test” szó nemcsak az eucharisztikus testet jelenti (16. vers), hanem az Egyházat mint Krisztus testét. „Ti Krisztusnak teste vagytok s egyenként tagjai” (1Kor 12,27). A kettő összefügg egymással: Krisztus eucharisztikus teste hozza létre és formálja a keresztyéneket „egy testté” az Egyházban, a Krisztusban hívők közösségében.²⁰ Ahol az Eucharisziát ünneplik, ott jelen van az Egyház, a Krisztusban hívők közössége (*ubi eucharistia, ibi ecclesia*). Ha az Egyház Krisztus testéből él, egyre jobban Krisztus teste (az egyház) lesz. Az Eucharisztia egyházat alkotó erőként áll előttünk a páli levelekben.

A kenyér természetéből adódóan a hitből fakadó lelki egység szimbóluma. Amint a sok búzaszemből egy kenyér lesz, úgy egyesülünk mindnyájan az egyház titkában, akik az egy kenyérből eszünk és az egy kehelyből iszunk. Az ősegyházban különösen is kedvelt kép volt a sok búzaszemből eggyé kevert, eggyé vált kenyérnek a gondolata. Már a *Didakhé*, ami betekintést ad az ősegyház liturgikus életébe, a következő buzdítást adja: „Aholyan e kenyértöredékek szét voltak szóródva a hegyeken és eggyé

---

²⁰ Vö. KOCsis, I., *Az Eucharisztia és az Egyház titka a páli levelekben*, in Uő., *Az üdvösség igéje. Újszövetségi tanulmányok*, Szent István Társulat, Budapest 2013, 148–157.

váltak összegyűjtve, úgy gyűljön össze egyházad a Te országodban a Föld határaitól!”²¹

Az Úr eucharisztikus testében való részesedés egyben Krisztus testében, vagyis az egyházban való részesülésnek is alapja. „A mi Urunk, Jézus Krisztus testét és vérének nekünk adta, általuk a sokféleségből egységet hozott létre.”²² Az eucharisztikus kenyér már önmagában is az egység jelképe, mivel sok-sok gabonaszemből tevődik össze. Amint az eucharisztikus kenyér egy, úgy azok is, akik ebben részesednek, egyetlen testet alkotnak, az egyházat, Krisztus titokzatos testét. Isten népének az Eucharishtiában megvalósult egységéből következik a Titokzatos Test egységéről szóló tanítás is (vö. 1Kor 12,12–28). Erre már a tridenti zsinat is rámutatott, amikor az Oltáriszentség alapítását tárgyalta. A zsinat szerint az Eucharisztia annak a testnek a szimbóluma, melynek feje Krisztus, tagjai pedig a hívek: „jelképe annak az egyetlen testnek, melynek Ő a feje (1Kor 11,3), s amelyhez mi, mintegy tagjaiként akarata szerint a hit, a remény és a szeretet legszorosabb kötelékével kapcsolódjunk” (DH 1638).

A II. vatikáni zsinat – főként a *Lumen Gentium* – ismételten beszél az Eucharisztia közösségi dimenziójáról és az eucharisztikus ekkleziológia fontosságáról. Már az elején azt olvassuk, hogy „az Eucharisztia kenyérének szakramentuma ábrázolja és meg is valósítja a hívők egységét, akik egy testet alkotnak Krisztusban” (LG 3). Ez a kijelentés is a Korinthusiakhoz írt levélre hivatkozik (1Kor 10,17), és pontosítja ennek az értelmét (LG 7): „Az eucharisztikus kenyér megtörésekor valóságosan részesedvén az Úr testéből fölemeltetünk a Vele és az egymással való kommunióra. „Mivel egy kenyér, egy test vagyunk mi mindnyájan, akik egy kenyérből részesülünk” (1Kor 10,17). Így mi valamennyien az Ő

²¹ *Didaché*, IX,4.

²² SZENT ÁGOSTON, *Tract. in Joh. ev.*, 26,17.

testének a tagjai leszünk (vö. 1Kor 12,27) – „egyenként pedig egymásnak tagjai” (Róm 12,5). A zsinat hangsúlyozza, hogy az Eucharisztia nemcsak jelöli az egyház egységét, hanem meg is valósítja azt. „Továbbá, akik Krisztus testével táplálkoznak a szentáldozásban, kézzelfogható módon mutatják meg Isten népének egységét, melyet ez a fölséges szentség jól jelez és csodálatosan meg is valósít” (LG 11). „A Szentlélek (...), amikor a keresztség fürdőjében új életre születnek azok, akik hisznek Krisztusban, egyúttal Isten népévé is egybegyűjti őket” (AG 15). Ez pedig nem valami járulékos elem, másodlagos valóság, hanem része Isten egyetemes üdvösségtervének. „Úgy tetszett Istennek, hogy ne külön-külön szentelje meg és üdvözítse az embereket, bárminő kölcsönös kapcsolatuktól függetlenül, hanem néppé tegye őket; néppé, amely Őt az igazságban elismeri és szentül szolgál neki” (LG 9).

Az Eucharisztia az egység szentsége, amely csodálatosan egyesíti mindazokat, akik a hit és keresztség által Jézus Krisztushoz kapcsolódtak az életüket. „Mivel egy kenyérben részesedünk, Krisztus egy testévé válunk, egy vérré, és Krisztusba épülve egymásnak tagjai leszünk.”²³ A szentmisén való rendszeres részvétel megújítja, megerősíti és elmélyíti kapcsolatunkat az a keresztyén közösséggel, amelyhez tartozunk. Az Eucharisztia ünneplése és vétele folyamatosan építi a helyi liturgikus közösség tagjaival, a püspök által kormányzott részegyházzal és a pápa által vezetett egyetemes egyházzal való egységünket. A vasárnap, az „Úr napja”; „éppen a szentmisén való részvétel által az egyház napjává is válik, s általa az egyház hatékonyan betöltheti az egység szentségének szerepét”.²⁴

²³ DAMASZKUSZI SZENT JÁNOS, *De fide orth.* 4,13.

²⁴ II. JÁNOS PÁL, *Novo millennio ineunte*, 36.

Nagyon pontos és mély értelmű *Aranyszájú Szent János* kommentárja. „Mert mi a kenyér? Krisztus teste. Mivé lesznek azok, akik magukhoz veszik? Krisztus testévé; de nem sok test lesz, hanem csak egy. Amint ugyanis a kenyér egy, bár sok búzaszemből lett, s e búzaszemek, bár nem látszanak, mégis benne vannak a kenyérben, úgyhogy különállásuk eltűnik tökéletes és kölcsönös egybeolvadásukban; ugyanígy mi is egyek vagyunk egymással és valamennyien egyek vagyunk Krisztussal.”²⁵

Az ilyen eucharisztikus ekkleziológia (egyháztan) témáját a görög és a latin egyházatyák is kidolgozták.²⁶ A nagy nyugati egyházatyák közül *Szent Ágoston* az, aki elsőként figyelmeztet arra, hogy az Eucharisztia nemcsak Krisztus valóságos testét jelenti, hanem *az Úr testével együtt az egyházat, illetve a keresztény közösséget is*. „Ő (Jézus) azt akarja, hogy ezt az ételt és italt úgy értsük, mint az Ő testének és tagjainak közösségét (*societatem*); ez a Szentegyház, mint az eleve elrendelteknek, meghívottaknak, megigazultaknak és megdicsőült szenteknek és híveknek közössége.”²⁷ Figyelmezteti a keresztényeket! „Ti vagyok Krisztus teste, és ha ti vagytok Krisztus teste, akkor a ti titkotok van az Úr asztalára helyezve.”²⁸ Pál apostol tanítása alapján (1Kor 12,27) tanítja, hogy ez a szentség „az egység jele” és „a szeretet köteléke”.²⁹ Ismételten hangsúlyozza, hogy az Eucharishtiában reálisan jelen lévő krisztusi testet kell magunkhoz vennünk, hogy Krisztus misztikus, titokzatos testének legyünk élő, eleven tagjai. „Ve-

²⁵ *Homiliák a Korinthusiakhoz írt első levélről*, 24,2 (PG 61, 200); Vö. még *Didakhé*, IX, 4 (Funk I, 22); Cyprián, *Epistula* LXIII, 13 (PL 4, 384).

²⁶ Vö. TILLARD, J., *Carne della Chiesa, carne di Cristo. Alle sorgenti dell'ecclesiologia di Comunione*, Magnano (BI) Quiqujon, 2006.

²⁷ SZENT ÁGOSTON, *Tract. in Joh. ev.*, 26,15.

²⁸ *Sermo*, 272 (PL 38,1247f).

²⁹ SZENT ÁGOSTON, *Tract. in Joh. ev.*, 26,13.

gyétek, amik vagytok, és legyetek azzá, amit vesztek: Krisztus teste!”³⁰

Az Eucharisztia ekkleziológiai vonatkozásait a középkori teológusok is hangsúlyozták. Aquinói Szent Tamás, amikor az Eucharisztia szentségi jelét magyarázza, rámutat arra, hogy az Eucharisztia „tárgya”, a „res” létezésének végső értelmében nem Jézus Krisztus valóságos jelenléte, sem pedig a lelkek egyesülése Jézus Krisztussal. Ez csupán a köztes valóság (*res et sacramentum*), míg a valódi „*res sacramenti*” végső értelme az egyház egysége.³¹ „Az Eucharisztia az egyházi egység szentsége, ami abban mutatkozik meg (*attenditur*), hogy sokan egyek lesznek Krisztusban.”³² „E szentség sajátos valósága, kegyelme pontosan a titokzatos test egysége, vagyis az egyházé.”³³ Ugyanezt tanítja a IV. lateráni és a tridenti zsinat³⁴ is, melyek az ágostoni meghatározásokból indulnak ki, amelyekben az Eucharisztia úgy áll előttünk, mint az „egység szentsége”. „Egykor a mi Üdvözítőnk az Ő egyházában ezt a szentséget úgy hagyta, mint az egységnek és a szeretetnek jelképét, amellyel összekötni és egyesíteni akarta az összes keresztényt” (DH 1635).

Az Eucharisztia egyesít bennünket a feltámadt Jézussal és általa a keresztény testvéreinkkel. A szentáldozásnak tehát nemcsak vertikális,³⁵ hanem horizontális vonatkozásai is vannak. „Az Eucharishtiában sohasem akarhatok Jézussal egyedülként kommunikálni. Ő egyetlen Testet adott nekünk. Aki Ővele kom-

³⁰ „*Estote quod videtis, et accipite quod estis*” (*Sermo*, 272).

³¹ Vö. *S. Th.* III, q. 73., a.6.

³² *S.Th.*, III, q. 82,2, a. 3.

³³ *S.Th.*, III, q. 73, a.3.

³⁴ Vö. IV. lateráni zsinat: DH 802; tridenti zsinat: DH 1635.

³⁵ Vö. DÍÓSI D.: *Az istentalálkozás „szentek szentje”: a liturgikus kommunikáció*, in: *Nők az egyházban – Identitás és kommunikáció* (Sapientia Füzetek 27), Vigilia Kiadó, Budapest 2015, 191–203.

munikál, szükségszerűen minden testvérével kapcsolatba lép, akik az egy Test tagjai lettek.”³⁶ „Krisztus teste.” – Kijelenti az áldoztató a szentáldozáskor. Mi pedig válaszoljuk, hogy „Ámen.” Ez az „Ámen” nemcsak azt jelenti, hogy hiszünk Jézus valóságos jelenlétében, hanem a többi jelenlévővel, a helyi egyház tagjaival való közösségvállalásunkat is. Nem kizárólag Krisztus eucharisztikus testére, az Oltáriszentségre mondunk igent, hanem az egyházra, Krisztus titokzatos testére is.³⁷

„A katolikus és ortodox tanítás szerint az Eucharisztia nem csupán a Jézussal való személyes egyesülésünk eszköze, hanem az egyház hitébe, szentségi felépítésébe, erkölcsi elvárásaiba való beépülésünk szentsége is.”³⁸ Ha egy protestáns keresztyén a szentmisén szentáldozáshoz járul(na), akkor ezzel nyilvánosan megvallja azt a hitet, ami a jelenlévőket összeköti a helyi püspökkel és azzal az egyházzal, melynek vezetője Péter apostol utóda, a római pápa. Többek között ezért nem engedi meg a katolikus egyház az intercommuniót. „Ha az Eucharisziát olyan személyek veszik magukhoz, akik között nincs meg a teljes egyházi közösség, az Eucharisztia nem fejezheti ki annak az egységnek teljességét, amelyet természete szerint jelöl, hisz éppen ez az egység az, ami a jelen esetben hiányzik.”³⁹

³⁶ RATZINGER, J., *A közép újra felfedezése*, Szent István Társulat, Budapest 2008, 227.

³⁷ Szent Ágoston megfogalmazása szerint: „Ha Krisztusnak és az Ő tagjainak teste vagy, akkor a saját misztériumod van az Úr asztalán, a saját misztériumodban részesülsz. »Áment« felelsz arra, ami vagy és válaszoddal elfogadod ezt az »Áment« . Légy hát Krisztus tagja, hogy »Ámened« igaz legyen!” (Sermo, 272).

³⁸ „Minden forrásom belőled fakad”, (szerk. NEK TEOLÓGIAI BIZOTTSÁGA), Budapest 2019, 76.

³⁹ *A Keresztyén Egységalkárság közleménye*, Róma 1973, 4. p., in *Ökumenikus Direktórium*, Szent István Társulat, Budapest 1983, 86.

Az Eucharisztia sajátos kegyelmi hatása – a Krisztussal való egység révén – az egyház tagjai között megvalósuló testvéri egység. Erre emlékeztet bennünket Pál apostol is. „Ti Krisztusnak teste vagytok s egyenként tagjai” (1Kor 12,27). „A test ugyan egy, de sok tagja van, a testnek ez a sok tagja azonban mégis egy test” (1Kor 12,3). Ez a hitből fakadó lelki egység Isten ajándéka, de együttal feladat is számunkra. A római liturgiában, az évközi idő 11. vasárnapján, az áldozás utáni könyörgésben ezért így imádkozunk: „Urunk, Istenünk, szent lakomádban való részese-désünk láthatóvá teszi a hívek Benned való egységét. Add, hogy ez a szentáldozás munkálja is hatékonyan ezt az egységet egyházadban!”

DIÓSI DÁVID

Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Római Katolikus Teológiai Kar
Pasztorálteológiai Intézet
Gyulafehérvár, Románia
david.diosi@ubbcluj.ro

Nagycsütörtök mint az árulás emléknapja (is) Júdás-portré a nagycsütörtöki liturgia „reflektorfényében”

II. Zsolozsma

Zusammenfassung: Gründonnerstag ist nicht nur der Gedenktag der Einsetzung des Abendmahls (*coena domini*). Zu ihm gehört „der Verrat des Judas und die Verhaftung Jesu wie auch die Verleugnung durch Petrus; die Anklage vor dem Hohen Rat und die Auslieferung an die Heiden, an Pilatus“ (Predigt von Papst Benedikt XVI., Abendmahlsmesse am Gründonnerstag, 5. April 2012, Lateranbasilika). Die folgende Studie befasst sich mit Judas Iskariot, dem Verräter Jesu, in der Liturgie des Gründonnerstags. Sein Porträt wird anhand liturgischer Texte dargestellt. Dazu werden die wichtigsten Textzeugen der Eucharistiefeier dieses Festes in der Liturgiegeschichte (z.B. die Judas-Präfation), sowie die einschlägigen Judas-Responsorien für die Matutin desselben Tages (*Officium tenebrarum*) vom *Breviarium Romanum* näher untersucht und ausgewertet.

Schlüsselbegriffe: Gründonnerstag; Judas Iskariot; Judas-Präfation (Sacramentarium Gelasianum Vetus); Quem in hac nocte inter sacras epulas; Judaskuss; Officium tenebrarum; Judas-Responsorien; Amicus meus; Judas mercator pessimus; Unus ex discipulis; Una hora non potuistis; O Juda qui dereliquisti; Degradation von Klerikern.

A ma érvényben lévő *Liturgia Horarum* (1971) nagycsüörtöki zsolozsmájában Júdásnak bottal üthetjük nyomát. A „ködbe vezett” *officium tenebrarum*¹ „kollaterális áldozata” lett. Ez annál is inkább különös – hogy ne mondjam furcsa –, mert a *Breviarium Romanum* nagycsüörtöki éjszakai-hajnali zsolozsmában fontos szerepet kapott Júdás alakja. Az *officium tenebrarum* (vagy egyszerűen csak *tenebrae*; = „sötétség officiuma”, „sötét/fekete zsolozsma”, népi szóhasználatban: „zörgő zsolozsma”²) három³ nocturnusra osztott matutínumának (mindegyikben három-három zsoltár antifónával, majd egy verzikulus után három-három olvasmány következik egy-egy rezponzóriummal) második nocturnusában mindegyik rezponzórium (olvasmányokat követő ének) Júdásról szól. Sőt mi több, még a harmadik nocturnus második rezponzóriumát is ideszámíthatjuk. Íme, a rezponzóriumok sorozata nagycsüörtök három nocturnusában (a *Júdás-rezponzóriumok*):

¹ Ma Magyarországon és Erdélyben helyenként – így a gyulafehérvári székesegyházban, ill. a főegyházmegye területén fekvő más plébániatemplomokban is – ebből a matutínumból csak a lamentáció (Jeremiás Siralmi) részét (a három nap első nocturnusának 3-3 olvasmánya) imádkozzák.

² Ez a megnevezés a szertartás befejezésére utalt, amikor ugyanis a pap vagy a kar vezetője zajkeltés gyanánt könyvére ütött (másutt becsapták vagy pedig a padlóra csapták azt), jelezve a kórusima befejeződését. Ez a mozzanat – a szimbolikus magyarázat értelmében – a Krisztus halálakor támadt földrengésre (vö. Mt 27,51) utal (vö. BARSÍ B. – DOBSZAY L.: „Íme, most földremegünk Jeruzsálemben”, Budapest 2001, 40).

³ A hármasság szimbolikus magyarázatához SZUNYOGH X. F. OSB (*A szent zsolozsma. Története, szerkezete, szelleme és magyarázata egyházi és világi hívők számára*, Budapest 1942, 242) a következőket írja: „Gondoljunk az Úr Krisztus virrasztására áldozata előtt, amikor a Getsemáne-kertben egymásután háromszor ment imádkozni és közben nézte tanítványait, de azok aludtak. Ne legyünk mi aluszékonyak, imádkozzuk mind a három nocturnumot Üdvözítőnk szívével, hogy legyen meg az Isten akarata.”

A nagycsütörtöki matutínium responsóriumai		
	Breviarium Romanum	Esztergomi zsolozsma
I. Nocturnus		
1.		In monte Oliveti
2.		Tristis est anima mea
3.		Ecce vidimus eum
II. Nocturnus		
1.	<i>Amicus meus</i>	<i>Unus ex discipulis</i>
2.	<i>Judas mercator pessimus</i>	Eram quasi agnus
3.	<i>Unus ex discipulis</i>	<i>Una hora non potuistis</i>
III. Nocturnus		
1.	Eram quasi agnus	Seniores populi
2.	<i>Una hora non potuistis</i>	Revelabunt caeli
3.	Seniores populi	<i>O Juda qui dereliquisti</i>

Az első Júdás-responzóriumban (*Amicus meus*; LU 643) Jézus és Júdás szólal meg egyes szám első személyben. Mégsem dialógus kettőjük szava. Míg Jézus ugyanis Júdást szólítja meg – *Barátom, csók jelével árultál el* (vö. Mt 26,50; Lk 22,48) –, addig Júdás szavai a Jézust elfogni érkező csapatnak szól: *Akit megcsókolok, ő az, fogjátok el* (Mt 26,48; Mk 14,44). Rögvest kitűnik, hogy ezen rész kulcsszavai a „jel” és a „csók”: *a jel a csók révén beteljesítette az emberölést (adimplevit homicidium)*. Végül Júdás, akit boldogtalanoknak, szerencsétlennek nevez énekünk (*infelix*), kötél-

Resp. 8.

A -mi- cus mé-us * óscu- li me trá-di-dit
 sí- gno: Quem oscu- lá-tus fú-e- ro, i-pse
 est, te-né- te é- um: hoc má- lum fé-cit
 sí- gnum, qui per óscu-lum ad-implé-vit ho- mi-cí-
 di- um. * Infé- lix praë-termi- sit pré-ti-
 um sângui- nis, et in fi- ne láque- o se sus-
 pén- dit. ¶. Bó-num é-rat é- i, si ná-tus non fu-
 ísset hó-mo il- le. * Infé- lix.

Resp. 2.

U-das * mercá-tor pés-simus óscu-lo pé-ti-
it Dómi-num: il-le ut á-gnus ínno-cens
non negá-vit Jú-dæ ós-cu-lum: * De-na-ri-ó-rum
núme-ro Chrístum Ju-dæ-is trá-di-dit.
¶ Mé-li-us il-li é-rat, si ná-tus non fu-ís-set.
* De-na-ri-ó-rum.

lel felakasztja magát, mire a verzus megjegyzi: *Jó lett volna neki, ha az az ember meg sem született volna* (vö. Mt 26,24; Mk 14,21).

A második responzórium (*Judas mercator pessimus*; LU 644; vö. Mt 26,15.24.48; Mk 14,21), amely Júdást a legrosszabb kereskedőnek (*mercator pessimus*) titulálja, úgy-

szintén a csók motívumát ragadja meg. Júdás *csókkal* közeledik az Úrhoz, aki *ártatlan* bárányként nem tagadja meg Júdás csókját. Pénzért (*demariorum numero*) elárulta a zsidóknak Krisztust. Majd a verzus majdhogynem szó szerint megismétli az első responzórium verzusát, azzal a lényeges különbséggel, hogy egy fokozást illeszt be: a „jó lett volna” helyett „jobb lett volna” (*bonum – melius*) *meg sem születnie*.

A harmadik (*Unus ex discipulis meis*; LU 645; vö. Mt 26,23–24) az előbbi két responzorium verzusát teszi főtémává, mégpedig oly módon, hogy az – akárcsak eredetileg a szentírásban – Jézus ajkáról fakad. Egyes szám első személyben tehát maga Jézus szól hoz-

Resp. 8.

U-nus * ex disci-pu-lis mé-is trá-det me
hó-di-e: Væ il-li per quem trá-dar
é-go: * Mé-li-us il-li é-rat, si ná-tus non
fu-ís-set. ¶ Qui intingit mé-cum mánum
in pa-rópsi-de, hic me tra-di-tú-rus est in mánum
pec-ca-tó-rum. * Mé-li-us. ¶ Unus.

zánk: *Egy a tanítványaim közül elárul ma engem, de jaj annak...* Érdemes felfigyelnünk arra, hogy az egyes szám első személyt kifejező szavak (*meis, me, ego*), valamint a „ma” kifejezés (*hodie*) milyen erőteljes hangsúlyt kapnak a dallamhordozásban.

A negyedik idevágó responzórium (*Una hora non potuistis; LU 650; vö. Mt 26,40*) valójában az alvó tanítványokat szólítja meg, hozzájuk szól. Júdás „csak” ebben az összefüggésben kerül szóba: *Még egy órát sem tudtok virrasztani velem ti, akik azzal dicsekedtek, hogy meghaltok értem? Vagy nem látjátok Júdást, ahogy nem alszik, hanem azon van, hogy eláruljon a*

zsidóknak? Az első kérdés első felét hajdanán Jézus tette fel tanítványainak a Getsemáne-kertben. Ismerjük a jelenetet. Jézus itt arra kéri őket, hogy virrasszanak vele (Mt 26,38). Felszólítása azonban süket fülekre talál. A tanítványok „nemtörődömséggel, a múltat feledve és teljes közönnyel vettek részt [Jézus] drámá[já]ban”.⁴ Itt, ebben az énekben most Krisztus az egyházhoz szól. Figyelmeztetni, felrázni kívánja álomba merülő egyházát: míg ti

Resp. 7.

U - na hó- ra * non po-tu- í- stis vi-
gi-lá- re mé- cum, qui exhortabá- mi- ni
mó-ri pro me? * Vel Jú- dam non vi-dé- tis,
quómo-do non dór- mit, sed festí- nat tráde-
re me Ju- dá- is? ¶. Quid dormí- tis? súrgi-
te, et o-rá- te, ne intré- tis in ten- ta- ti-
ó- nem. * Vel Jú- dam.

⁴ O. DA SPINETOLI: *Máté. Az egyház evangéliuma (ford. Turay A.; Scriptura 1)*, Szeged 1998, 717.

alszotok, addig a gonosz dolgozik. Júdás nem alszik, igaz, nem is virraszt, hanem a sötétség fátyla alatt a rosszban sántikál.

A rezponzórium lényegében az előtte lévő olvasmány visszhangja.⁵ A második nocturnus olvasmányai, amelyek mindegyikét egy-egy Júdás-rezponzórium követ, Szent Ágoston 55. (54.) zsoltárhoz írt magyarázatából vannak (vö. LU 643–645).⁶ E zsoltár sorai között is kirajzolódik az áruló Júdás alakja: *Ha csak ellenségem gyalázna, azt még elviselném. Ha csak az fordulna ellenem, aki gyűlöl, elbújnék előle. De te voltál az, aki társam vagy, te lettél ellenségem, akiben megbíztam, akivel az Isten házában bensőséges barátságra léptem* (Zsolt 55,13–15).

Az esztergomi zsolozsmaliturgiában ezen a napon három Júdás-matutinum-rezponzóriumot találunk. Ebből kettő meg-egyezik – noha más elhelyezéssel – az imént tárgyalt Breviarium Romanum rezponzóriumaival: az utoljára említett *Unus ex discipulis meis* kezdetű nem a második nocturnus harmadik, hanem ugyanazon nocturnus első rezponzóriumaként; az *Una hora non potuistis* kezdetű pedig nem a harmadik nocturnus második, hanem a második nocturnus harmadik rezponzóriumaként sze-

⁵ Vö. L. EISENHOFER: *Handbuch der katholischen Liturgik I: Allgemeine Liturgik*, Freiburg 1932, 516.

⁶ A három nagyheti nap háromnocturnusos matutinumában az első nocturnusban Jeremiás Siralmi, a másodikban Szent Ágoston püspök egyik zsoltárkommentárja, a harmadikban pedig egy-egy páli levélrészlet kerül sorra. A római hagyományban nagypénteken (LU 702–704) és nagyszombaton (LU 765–767) a második nocturnusban a 64. (63.) zsoltár magyarázatát hozza. Az esztergomi zsolozsma következetesen csak a 64. (63.) zsoltár kommentárját olvastatja (tehát nagycsütörtökön is), amely szokás valószínűleg egy összetévesztésen alapszik: mindkét zsoltár kezdősora (*Exaudi Deus orationem meam*) ugyanis azonos [vö. FÖLDVÁRY M. I.: *A magyarországi zsolozsma-lekcionárium temporáléjának jellegzetességei II*, in: Magyar Egyházzene 16 (2008/2009), 405–440, 418].

reper (lásd előző táblázat). Az esztergomi rítus harmadik Júdás-responzóriuma nem képezi a Breviarium Romanum részét. Ez a harmadik nocturnus harmadik olvasmánya után énekelt szép, szövegében is rendkívül értékes és mély gondolatokat tartalmazó Júdás-responzórium a következőképpen hangzik:

O Iuda, qui dereliquisti consilium
pacis
et cum Iudaeis consiliatus es,
triginta argenteis vendidisti
sanguinem iustum,
* et pacis osculum ferebas
quam in pectore non habeas.

V. Verax datur fallacibus
pium flagellat impius.

Ó, Júdás, ki elhagyta a békesség
gondolatát,
és megegyeztél a zsidókkal,
és harminc ezüstpénzért eladtad az
igaz vért,
* és ajkadon annak a békességnek
csókja van,
melyet szívedben nem bírsz.
V. Az igaz a hamisak kezébe esik,
az istenest ütlegetik az istentelenek.⁶¹

Majdhogynem ugyanezt a szöveget használták a középkorban egy klerikus *degradatió*jánál,⁸ vagyis azon a nyilvános szertartáson, amely révén a klerikust megfosztották hivatalától és minden külső méltóságától.⁹ A különbség annyi volt, hogy a *quod in pectore non habeas* után záradéku hozzáfűzték a következőket: *os tuum abundavit malitia, et lingua tua concinnavit dolos*. A *degradatio* rítusát maga a püspök végezte teljes ornátusban, aki előtt a degradálandó pap *portens calicem vacuum in manu sua* szintén teljes papi viseletben jelenik meg. Szövegünk rögtön a szertartás elején kerül elmondásra. Azt követően öt lépésben különböző szövegek

⁷ DOBSZAY L.: *Az esztergomi rítus*, Budapest 2004, 187.

⁸ J. CH. W. AUGUSTI: *Die heiligen Handlungen der Christen; archäologisch dargestellt VII: Die außerordentlichen heiligen Handlungen*, Leipzig 1829, 241–242.

⁹ Vö. F. X. SCHMID: *Liturgik des christkatholischen Religion II*, Passau 1832, 208–212.

kíséretében megfosztják a klerikust a kehelytől, vagyis a misézési hatalmától, és fokozatosan minden liturgikus öltözetétől: a kehely (1), a kazula (2), a stóla (3), az alba és a vállkendő elvétele után ráadják a karinget (*superpelliceum*), majd pedig a püspök ollóval megnyírja (4), legvégül pedig karingétől is megfosztva a papot (5) kijelenti a püspök: *Auctoritate Dei omnipotentis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ac nostra tibi auferimus habitum clericalem, et te deponimus, degradamus, spoliamus, ac exuimus te omni ordine, beneficio et privilegio clericali*. Érdekességként hadd említsük még meg, hogy *Tours-i Gergely* († 594) püspök és történetíró a *Historia Francorum* című monumentális művében, amikor egy klerikus *degradatio*-történetét ecseteli, említést tesz arról, hogy a szóban forgó klerikus feje fölött azt a 109. (108.) (átok)zsoltárt recitálják, amelyben megtalálhatóak az ún. *maledictiones Scarioticas*.¹⁰ A Júdás személyére való utalás tehát itt sem maradhatott el.

Befejezésül hadd említsünk meg még egy érdekes összefüggést. Bemutatásunk során láthattuk, hogy Júdás csókjának motívuma kiemelt szerepet kap a liturgikus szövegekben. A következőkben tekintsünk meg egynéhány – főleg liturgikus szempontból fontos – kéziratot, amelyek miniatúráin megjelenik Júdás alakja. Meglehető lehet számunkra, hogy több középkori kódex Jú-

¹⁰ „Ut aut tunica eius scinderetur, aut centesimus octavus Psalmus, qui maledictiones Scarioticas continet, super caput eius recitaretur aut certe iudicium contra eum scriberetur, ne in perpetuum communicaret” (Hist. Franc. V,19).

1. ábra

dás-ábrázolásán¹¹ is a csók-motívumával nemcsak direkt, hanem indirekt módon (háttéri magyarázatként) is találkozhatunk.

Érdekes a 316 miniatúrát tartalmazó, képekben leggazdagabb karoling kódex, a 820 és 830 között a Párizshoz közel fekvő Saint-Germain-des-Prés apátságban készült *Stuttgarter Psalter*¹² Júdás-ábrázolása (lásd 1. ábra¹³). Fontos megemlítenünk, hogy ebben a

¹¹ Vö. W. PORTE: *Judas Ischarioth in der bildenden Kunst*, Berlin 1833; H. JURSCH: *Judas Ischarioth in der Kunst*, in: WZ(J).GS 5 (1952), 101–105; H. JURSCH: *Das Bild des Judas Ischarioth im Wandel der Zeiten*, in: Akten des VII. Internationalen Kongresses für Christliche Archäologie, Trier 1965 (SAC 27), Rom 1969, 565–573; O. GOETZ: „Hie hencktt Judas“, in: H. Wentzel (Hrsg.): *Form und Inhalt. Kunstgeschichtliche Studien (FS Otto Schmitt)*, Stuttgart 1950, 105–137;

¹² Württembergische Landesbibliothek, Stuttgart, Cod. bibl. fol. 23; digitalizált formában: https://archive.org/details/StuttgarterPsalter_966/page/n17/mode/2up.

¹³ A grafikákat Bokor Johanna készítette, akinek ezúton is hálásan köszönöm közreműködését.

pszaltériumban a képek és a szöveg között „szinergetikus kölcsönhatás”¹⁴ tapasztalható. Az imakönyv illusztrációi az ábrázolandó szöveg, illetve szavak közvetlen közelében helyezkednek el. Ezek értelmét húzzák alá és erősítik meg.¹⁵ A miniátor nem a tulajdonképpeni szöveget magát festi meg, hanem a szöveg, illetve egy bizonyos kulcsfontosságú szó interpretációját. Így az *illuminátor* (a miniátor másik elnevezése) nevéhez híven (a lat. „lumen” szóból, jel. „világosság”) a szöveget képi szinten mintegy megvilágítja. Júdás-ábrázolásunk a következő zsoltárverset magyarázza: *Convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet – Gonoszsága visszahull saját fejére, álnoksága fejének tetejére (Zsolt 7,17)*. Így értelemszerűen két – egymással párhuzamba állított – Júdás-ábrázolás helyezkedik el egymás mellett. Egyik magát a gonoszságot, az álnokságot, nevezetesen Júdás csókkal történő árulását, míg a másik ennek következményét, saját fejére történő visszahullását ábrázolja, tudniillik Júdás öngyilkosságát. Az árulás jelenetének többek között az az érdekessége, hogy a miniátor Júdást a csók mozzanatában csupasz fenékkal ábrázolja. A másik, párhuzamos kép Júdás halálának pillanatát festi meg: egy faághoz erősített kötélen lógó testéből lelke száján keresztül sötét színű, madárformájú alakban távozik.

A csók motívumával – amint már említettük – indirekt módon is találkozhatunk a különböző kódexekben. Itt a kéziratok azon miniatúr képeiről van szó, amelyek a felakasztott Júdást felnyílt hassal ábrázolják. Első hallásra talán hihetetlennek tűnik: Júdás felmetszett hasa arról tanúskodik, hogy az apostol csókkal árulta el a Megváltót. Azt tartották ugyanis, hogy az

¹⁴ F. HEINZER: *Wörtliche Bilder. Zur Funktion der Literal-Illustration im Stuttgarter Psalter (um 830)* (Wolfgang Stammerl Gastprofessur für Germanische Philologie 13), Berlin – New York 2005, 27.

¹⁵ Erről részletesebben: M. CLAUSS: *Illustration als Textauslegung. Der karolingische Stuttgarter Bilderpsalter um 830*, Sankt Ottilien 2018, passim.

áruló csók alkalmával Jézus érintése megszentelte Júdás száját, és így annak kárhozott lelke nem tudott szokásos módon, tudniillik a szájon keresztül testéből távozni. Ezért ahhoz, hogy az ördög megkaparinthassa lelkét, fel kellett hasítania hasát.¹⁶ Giovanni Canavesio (1450–1500) olasz festő 1492 körül a Notre-Dame des Fontaines (La Brigue közelében, Franciaország) kápolnában készített freskóján (lásd 2. ábra) Júdás felmetszett hasából egy madárlábú, denevér¹⁷-szárnyú,

2. ábra

hosszú kígyófarkú és erőteljes bikaszarvakkal rendelkező, majomtestű démon, akinek alhasán, illetve pontosabban nemi szervének helyén egy fogait mutató arc (Júdás arcának tükröződése?) látható, segíti ki az áruló kicsinyített (idős és szakál-

¹⁶ Vö. J. SEIBERT (szerk.): *A keresztény művészet lexikona*, Budapest³2004, 158.

¹⁷ A denevért általában a démonokkal és az alvilág gonosz szellemeivel hozzák összefüggésbe. Ezekre a szimbolikus interpretációkra maga a denevér szolgáltat alapot, hiszen rá vonatkozólag a következő megfigyelések jellemzőek: 1. habár az emlősök osztályához tartozik, madárként repül; 2. a sötétedés után, illetve éjszaka idején tevékeny állat; 3. teljes csendben és hirtelen jelenik meg és tűnik el. A denevér szimbolikájáról lásd: P. WIRZ: *Über die Bedeutung der Fledermaus in Kunst, Religion und Aberglauben der Völker*, in: *Geographica Helvetica* 3 (1948), 267–278.

3. ábra

zelebb az angol származású ún. *Holkham Bible Picture Book* (1327–1335)¹⁹ ábrázolása áll (lásd 3. ábra), amelyen egy – leginkább denevérhez hasonlítható – démon az áru-
ló apostol felhasított hasából viszi madárkarmai között a gyermek alakjában illusztrált lelkét. A *Taymouth Hours*²⁰ elnevezésű, 1325–1335 között

4. ábra

¹⁸ A freskót lásd pl. a következő honlapon: <http://www.pottypadre.com/the-disembowelment-of-judas/>

¹⁹ *Holkham Bible Picture Book* (Add MS 47682, British Library, London), fol. 30r. Digitalizált változatát lásd: http://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=add_ms_47682_fs001r

²⁰ Vö. J. HARTHAN: *Stundenbücher und ihre Eigentümer* (übersetzt von R. Klett), Freiburg 1977, 46–49.

úgyszintén Angliában keletkezett óraskönyv ábrázolása szerint (lásd 4. ábra) pedig Júdás felhasított hasán keresztül egy kecskeszarvú, kecskelábú és kecskeszakállú, rudimentális szárnyakkal rendelkező, emberarcú ördög formájában távozik lelke.²¹ Utóbbin tehát – úgy tűnik – a kódex miniátora teljesen eltekintett Júdás lelkének emberformájú ábrázolásától, és azt egyenesen ördögként festi meg.

Az *officium tenebrarum* a római rítusnak tartalmilag és formailag is felülmúlhatatlan drága kincse, amely a három szent nap liturgiájának szerves részét alkotta. Óriási veszteség volna róla csak múlt időben beszélni. Oly magasztos és lenyűgöző szertartása (gondoljunk csak a *triangulum* használatára²²), oly gazdagok és megragadóak szövegei, hogy kár volna azt csak a liturgika) porlepte „múzeumában” őrizni. Nem lehet csak a történelmi kutatás tárgya. Különböző tételei nem szerepelhetnek csupán a koncertek műsorfüzeteiben. Helye továbbra is az élő liturgiában van! Örvendetes és tiszteletre méltó, hogy egyre több helyen meghonosodik a lamentáció éneklése. Helyenként tehát a liturgikus szempontból igényesebbek között a néhai matutínumnak az egyharmada (azaz a három nocturnusból az egyik) ismét élő gyakorlat. Akik a Siralmak szertartását a nagyheti liturgiában

²¹ The Taymouth Hours (Yates Thompson MS 13, British Library, London), fol. 122. Digitalizált változatát lásd: <https://www.bl.uk/catalogues/illuminatedmanuscripts/record.asp?MSID=8148&CollID=58&NStart=13>

²² Erről részletesebben DIÓSI D.: *A triangulum. Eredete, gyakorlata és szimbolikája a római liturgiában*, in: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 13 (2010), 371–377.

kórusban a templom falain belül végzik, aligha akarnak többé megválni tőle. Leírhatatlan, megfogalmazhatatlan hangulata van ennek a kórusimának. Liturgikus „légköre” egyedülálló az egész egyházi évben. Nem hiába említem itt a „hangulat” kifejezést. Tudatosan teszem, habár különösképpen nem kedvelem, tudniillik tudatában vagyok annak, hogy a liturgia misztériumjellege nem merülhet ki csupán az érzelmek szívszaggató „rapszodiájában”.²³ A liturgia több – lényegesen több – a lélek romantikus dédelgetésénél. Nem a lélek ajnározását akarja szolgálni, hanem azt Istenhez emelni. Ezt – antropológiai törvényszerűségünk alapján – az érzékek útján teszi. Érzékeink képezik „Jákob lajtorjáját”, amely révén lelkünk Istenhez emelkedik. Érzékünk tehát az út, s nem a cél! Mégis hadd használjam ebben az összefüggésben a „hangulat” kifejezést, talán pontosan azért, hogy még jobban kihangsúlyozzam, milyen „korhoz illő” manapság is ez a kórusima. Köztudott ugyanis, hogy jelen korunk mily nagy hangsúlyt fektet a hangulatra, a vallásos érzületre, a dolgok és események érzéki voltára. Hát, ha valamelyik liturgia meg tudja mozgatni az érzékeket, a hangulat receptorjait, akkor az bizonyára a megfelelően „performált” (nem kell félnünk feltétlenül ettől a kifejezéstől, hisz bőven van teológiai vetülete is!) sötét zsolozsma. Így egyáltalán nem tűnik számomra esélytelennek ezeknek a szertartásoknak a „reneszánsza”. „Egy” próbát megér! Feltételezhetően nem lesz ez a tömegek imája. Talán sosem volt az. De bizonyos közösségek, csoportok, igényesebb hívek lelki tápláléka miért ne lehetne? Jó volna mindent megtenni annak érdekében, hogy a sötét zsolozsma ne vesszen ki teljesen, hanem valamilyen formában, legalább leglényegesebb alkotóelemeiben

---

²³ Erről részletesebben: DIÓSI D.: *A liturgia: Isten meglepetésszerűségének „szentek szentje”*. *Öt liturgiateológiai tézis*, in: Praeconia 14 (2019/2), 60–66, 62.

tovább éljen a székesegyházak, valamint (a főbb) plébániatemplomok liturgikus gyakorlatában.

A lamentáció szertartása egyre inkább teret hódít. Szívesen imádkozzák – még ha kis körben is – egyre több plébániatemplomban. Dicséretes és nagyszerű dolog ez! De nemcsak Jeremiás Siralmainak van esélye az „újraélesztés” folyamatában. Az általunk tárgyalt Júdás-responzóriumoknak is reális esélyük van arra, hogy visszatérjenek egyházunk liturgikus gyakorlatába. Nagycsütörtök este, az utolsó vacsora emlékére bemutatott szentmise után, vagyis a szertartás végén híveinkkel általában még ott maradunk az Eucharisztia ideiglenes őrzési helyénél, vagyis szimbolikusan ott virrasztunk és imádkozunk Jézussal az Olajfák hegyén a Getsemáne-kertben átélve e sötét éjszaka kietlen voltát. Ugyanis ez a húsvéti szent háromnap első napja nemcsak az Oltáriszentség megalapításának a napja, hanem Jézus magányának és elhagyatottságának, Júdás árulásának, Jézus elfogásának, Péter tagadásának a napja is. Jól illene ide tehát egy – talán más (rövidített?) formában összeállított – szertartás, amely a nocturnusok responzóriumaira – mint mérföldkövekre – épít. Ne felejtjük el ugyanis, ezek a maguk egyszerűségében utánozhatatlanul szép és költői responzóriumok kronológiai rendezettségük révén, amelyek fokozatos haladást mutatnak az események pörgésében (1. nocturnus: Jézus halálfélelme; 2. nocturnus: Júdás alakja; 3. nocturnus: az alvó tanítványok, Jézus elfogatása), a cselekmény folytonossága fölött őrködnek. Nem engedik, hogy a zsolozsma egysége széjjelessen. Ugyanakkor drámaiságot is kölcsönöznek a matutínumnak.²⁴ Így tehát pontosan ezek a responzóriumok képezhetnék ennek a virrasztó szertartásnak a vörös fonalát, amelyek külön-külön kiemelve

---

²⁴ Vö. P. PARSCH: *Üdvösség éve. Az egyházi év liturgiájának magyarázata II: A húsvéti idő*, Budapest 1937, 247.

egy-egy szenvedéstörténeti mozzanatot az éjszaka sötétségéből könnyen követhető struktúrát kölcsönöznének az egész szertartásnak.

Fejtegetéseink folyamán láthattuk, hogy a sötét zsolozsmában mily nagy szerepet játszott Júdás alakja. A róla megfogalmazott szövegek nagyban segítik a szenvedés történetének emberközeli átélését, mivelhogy jobban átérezhetjük magának a Megváltónak a szenvedését, de ugyanakkor intenzívebben megtapasztalhatjuk az emberi gyengeség, bűnösség legmélyebb régióit is. Ezek a szövegek nagymértékben segíthetik a híveket, hogy a szenvedéstörténet főszereplőivel még elmélyültebben azonosuljanak. Hisz az ember – mint „Ádám és Krisztus között úton levő”²⁵ zarándok – lelki életében egy „konglomerátum”, össze nem tartozó – sőt olykor egymással ki sem békíthető – részek keveréke, egyvelege. Lelke nemegyszer egy „törmelékes kőzet”. Jézus(i) lelkület) mellett fellelhető benne: az alvó apostol, a jobb és bal lator, Péter (stb.), s persze Júdás is. Pontosan egy ilyen karakterű és horderejű liturgikus élmény indíthat meg bennünket arra, hogy a bennünk lévő Júdást felkutassuk, felismerjük, beismerjük, de történetének (földi) „lecsengésében” ne (!) kövessük. Júdás „önmagában kilátástalan, kétségbeesett ember, ezzel ő a mintája a »homo incurvatus in se ipso« (az önmagába forduló embernek). Éppen ennek az embernek van szüksége Isten kegyelmére.”²⁶ Júdasra tekintve főleg három dologtól kell ódzkodnunk:

1. Az áruló tette szörnyű és elítélendő. Ehhez kétség aligha fér. Júdás története józanságra int, nincs itt nagyon helye a téves, elfogult „romantikázásnak”.²⁷ De amikor Júdasra, ez emberre

²⁵ K. RAHNER: *Betrachtungen zum ignatianischen Exerzitienbuch*, München 1965, 261.

²⁶ U. LUZ: *Júdás az Újszövetségben* (ford. Benyik Gy.), in: *Keresztény Szó* 18 (2007/3), 1–5, 5.

²⁷ Vö. KLAUCK: 138.

tekintünk, akkor számára is reméljük Isten irgalmát. Nem kívánhatjuk mi a pokolba! Ne felejtjük, a „kinyilatkoztatás csak a kárhozat lehetőségéről, és nem tényéről beszél”.²⁸ Hitünkéből kiindulva nem mondható meg, hogy a pokol mint reális lehetőség valóság lett-e vagy lesz-e, s az sem, hogy hány ember számára, hisz míg az Egyház számos emberről (szentek) hivatalosan kinyilvánította, hogy Istennél vannak, addig nincs semmilyen hasonló egyházi kijelentés akár csak egyetlenegy néven nevezett ember elkárhozásáról sem,²⁹ így – habár olvashatunk ilyen kijelentéseket komoly teológiai könyvekben³⁰ is – Júdásról sem. Júdás – a kétségbeesett ember (*desperatio*) – Máté 27, 3–4 szerint *megbánta tettét* és kijelentette: *Vétkeztem, elárultam az igaz vért*. Csak Isten lát az emberek szívébe. Júdás tettét kétségtelenül a titok fátyla takarja, amelyet mi nem tudunk valósan felfedni. Júdás – akárcsak bármelyikünk – személyiségének titokzatos voltával áll Isten előtt.³¹ „Isten kegyelme előtt minden ember »ős-bolond« Júdás és »ős-apostol« Péter”,³² aki megtagadva Jézust, valamilyen formában szintén „elárulta” őt.

2. Tudjuk, milyen fájdalmas, amikor saját árnyékunkat felismerjük. Veszélyes magatartás azonban az, ha Júdásban azokat

²⁸ ALSZEGHY Z.: *Az ember jövője* (Teológiai zsebkönyvek 6), Szeged – Budapest 1994, 100.

²⁹ Vö. F.-J. NOCKE: *Eszkatológia*, in: TH. SCHNEIDER (szerk.): *A dogmatika kézikönyve II*, Budapest 1997, 397–496, 490.

³⁰ Lásd: C. DAUB: *Judas Ischariot oder das Böse in Verhältniß zum Guten I*, Heidelberg 1816, 20: „[Judas ist] der einzige [Mensch], über welchen das Urtheil der Verdammniß [...] ausgesprochen werden kann, und sogar muß“. E. W. HENGSTENBERG († 1869): „Judas ist der einzige Mensch, von dem wir mit Sicherheit wissen, daß er ewig verdammt ist” (idézi: K. LÜTHI: *Judas Iskarioth in der Geschichte der Auslegung von der Reformation bis zur Gegenwart*, Zürich 1955, 109¹³).

³¹ Vö. KLAUCK: 139.

³² LUZ: 5.

a tulajdonságokat, gonoszságokat és bűnöket látjuk, amelyek saját magunkban számunkra visszataszítóak. Ahelyett ugyanis, hogy szembesülnénk a gyengeségeinkkel, hiányosságainkkal és bűneinkkel, örülünk annak, hogy rá tudunk mutatni valakire (= Júdásra), aki – belátásunk szerint – sokkal rosszabb, mint mi magunk vagyunk.³³

3. Pont olyan veszélyes lelki életünkben az is, amikor Júdásban sohasem magunkat, hanem valamelyik számunkra ellenszenves embert látjuk, és azt ellenségként démonizáljuk. Júdásra tekintve a bennünk meghúzódó, settenkedő árulót kell keresnünk.

Júdás alakját liturgikus gyakorlatunkból nem kell kiiktatnunk, személyét nem kell a történelem szőnyege alá sepernünk. A liturgikus *damnatio memoriae* (= az emlékezet elátkozása/kitörlése) nemigen vezet jóra. Júdás alakja, személyisége, egyénisége – pontosan felderíthetetlen, megfoghatatlan titokzóságának köszönhetően, amely ellentmondásosságában is képes bennünket magával ragadni³⁴ – nagyban elősegítheti lelki életünk fejlődését, természetesen abban az esetben, ha újratanulva az egészséges, kiegyensúlyozott lelkiséget józanul, elfogultság nélkül közeledünk hozzá, sosem felejtve azt el, hogy ha valakire ujjal mutogatunk, kezünk három ujja mindig saját magunkra mutat. Júdás nemcsak a néhai, általunk jól ismert és gyakran felidézett historikus szenvedéstörténetének egyik szereplője, hanem a mainak is, tudniillik annak, amelyet ma mi és kortársaink jelenünkben írunk.

---

³³ Vö. A.M.H. SAARI: *The Many Deaths of Judas Iscariot. A meditation on suicide*, London – New York 2006, 126.

³⁴ Vö. A.-B. RENGER: *Die Ambiguität des Judas. Zur Mythizität einer neutestamentlichen Figur*, in: A. Polaschegg – D. Weidner (Hrsg.): *Das Buch in den Büchern. Wechselwirkungen von Bibel und Literatur*, München 2012, 85–100.

MARTON JÓZSEF

Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Római Katolikus Teológiai Kar
Pasztorálteológiai Intézet
Gyulafehérvár, Románia
jmarton1950@gmail.com

Két elfelejtett vers Márton Áronról

Rass Károly (1872–1962) nyugdíjasévei alatt Tordán szolgáló római katolikus pap valamilyen úton-módon hozzájutott Bárd Oszkár (1893–1942) orvos-költő két verséhez. Ezeket 1942. március 19-én kelt levelének kíséretében beküldte Gyulafehérvárra, Boros József kanonokhoz azzal a megjegyzéssel, hogy juttassa el Márton Áron főpásztorhoz. A kísérőlevélben kihangsúlyozza: „Szebb, őszintébb, igazibb költeményt írni róla s általában a papságról, s ilyen meglátással aligha fognak írni valaha. Tegye el, de küldje be a Teológiára is, hogy őrizzék meg a történelem számára.”

Rass Károly továbbá érdekes adatokat közöl a versek szerzőjéről: „A szerző egyike legjobb erdélyi költőinknek. Én is nagy elismeréssel írtam róla annak idején a Pásztortűz hasábjain. Különösen nagy formaművész. Különben zsidó orvos Naszódon. Családi neve Wettenstein. Felesége keresztény, ezen a réven sógorságban áll Balázs Ferikével.”¹

Feltételezhetjük, hogy az alább közölt két verset Boross József kanonok átadta Márton Áron püspöknek, de nem a Teológia Le-

---

¹ Rass Károlynál három évvel fiatalabb gyulafehérvári főesperesről van szó.

véltárába, hanem a Püspöki/Érseki Levéltárba helyezte el megőrzésre. Jelenlegi lelőhelyük: Márton Áron Múzeum VI. 22/b. 1. d.

Bárd Oszkár egyik versét sem datálta, csak a tartalmukból következtethetünk megírásuk évére. Az *Isten küldöttje* című vers a szerző kéziratában maradt fenn, feltételezhetően az 1941. vagy 1942. évek valamelyikében írhatta, amikor (1940 dec.–1942. aug. 31.) Márton Áront nem engedték ki Romániából. Az itt közölt – gépelt – második verset pedig a püspök édesanyja temetése után írta vagy 1939-ben, vagy 1940-ben.

Bárd Oszkár

Isten küldöttje

Erdélyi hegyek Fenyőszála!
Magadban állsz.
Fényhintő lelked himnuszába
nem vegyül zokszó.
Állsz és vársz
míg üt az óra
kit vár a néped
az igazi találkozóra.
Sokat szenvedett tiszta homlokod
átvilágít a múltó időn.
Lefolynak a sekélyes vizek,
de felettük tudják a hegyek,
Áron püspök egyszer visszajön.

Márton Áronhoz

Erdély főpapja, Márton Áron,
áruld el titkod: hol tanultad,
miként légy – ezt nem adta múltad –
ízlés művésze s bölcsőbb bölcsnél?
Ki súgta, mond, mit tenned k e l l e t t :
hogyan Anyád koporsója mellett
csak szelíd reverendát öltésél?

Nem „ötlet” ez és nem „véletlen”:
az ősi katolikus Egyház
minden mozdulatában megráz
és felemel; ez mély, mély titka,
épp úgy, mint az: hogyan s miképpen
tud egyesülni Benne szépen
az egyetemes és a ritka?!

Nagy-nagy rejtély, miként tud lenni
parasztgyerek, Pista és János,
bármelyik falusi plébános
egyformán fenséges és enyhe?
Tapasztalat sincs még mögötte
és bölcs s megértő minden tette
s romlás nélkül nyúlhat a szennybe!

S a delejes, bűvös mosolygást
mi varázsolja ajkaira?
s a szemükben az áldott szikra
mily nem-ismert Mozart-dalt dúdol?
Kezüket meg mi finomítja?

És mi lehet a csoda nyitja,
hogy megválnak lidércből s bűtől?

Erdély főpapja, Márton Áron,
e lélekváltást mi csinálja?
S legendás gesztusod csirája
hol nőtt? S úgy nőtt, hogy sohse lázadt?
Honnan tudtad, hogy kivilágol
halk öltönyöd e torz világból
s úgy vonz, mint ama szent Halászat:

Királyibb nem volt még alázat!...

CSATLÓS MÁRIA

Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Ökumené doktori iskola
Kolozsvár, Románia
csatlos.maria@gmail.com

A „Katolikus Akció” néven társult szervezkedés Marosvásárhelyen és Ágotha Endre papi életútja

Abstract: With the available archival resources and through exploring the life, work and political actions of Endre Ágotha, the dean and parish priest of Nyárádselye I trace the unfolding and failing of the schismatic catholic peace movement legitimated in Marosvásárhely in the period 1950-1956. The state backed “Catholic Action” did not succeed in severing the Catholic Church in Romania from Rome by settling the “pending cases” between the church and the state and only a small portion of the clergy joined the movement, yet it has made significant moral damages by dividing the believers and the clergy. The Holy See condemned the movement and it’s key figure Endre Ágotha has brought upon himself the harshest punishment of the Catholic Church: *excommunicatus vitandus*. He received absolution only on his deathbed.

Keywords: excommunicatus vitandus, penitence, secession attempt, recursion, illegal leadership, peace-circular letter, peace priest, excommunication, ordinarius substitutus, Status meeting, Ágotha Endre

Tanulmányomban Ágotha Endre nyárádselyei esperes-plébános papi életútjának, békepapi működésének ismertetésén keresztül szeretném bemutatni az 1950–1956 közötti időszakban legitimizált romániai katolikus szakadár békepapi mozgalom kibontakozását és kudarcát.

Ágotha Endrét 1950 márciusában választották be az Országos Békevédelmi Bizottságba, melynek meghívására 1950. április 2-án Bukarestben békebeszédet tartott: „Óhajtjuk annak a vi-

szonynak megszüntetését, amely jelenleg Egyházunk és Hazánk Kormánya, a Román Népköztársaság között fennáll.”¹

A marosvásárhelyi értekezlet gondosan elő volt készítve már januártól, eltitkolva a közvélemény előtt.² A titkosrendőrség mellett részt vettek benne a demokratikus és beszervezett katolikus papok és világiak egyaránt. Ágotha Endre is agitátorként járta a Székelyföldet, a csiki papság meggyőzésére³, „egyesek szerint eredménytelenül”⁴

1950. április 27-én zajlott le a katolikus papok és hívek marosvásárhelyi értekezlete.

Nevet adtak a mozgalomnak és Ágotha javaslatára elnökséget választottak, a Katolikus Akcióbizottságot, amely országos szinten egységesen koordinálja majd a Katolikus Akció működését a békemozgalom keretében. Az Akcióbizottságban hat pap volt és három civil, az elnök Ágotha Endre nyárádselyei esperes-plébános lett Maros-Torda megyéből. Sajátos feladatául kapta a Bizottság, hogy „a hit szabad gyakorlását, a papság munkakörének és anyagi helyzetének biztosítását, és az egyházi javak meghagyásának kérdését a kormánnyal tisztázza”.⁵ Elfogadták a javaslatot, hogy újra helyezték érvénybe az erdélyi katolikusok évszázados intézményét, a Katolikus Státust.⁶

A gyűlés végén Ágotha Endre méltatta a marosvásárhelyi értekezlet eredményességét.⁷ „A demokratikus katolikus pap-

¹ MGYL. PFL. 261-1953. Ágotha Endre rekurzusa a Szentséges Atyához 1953. november 9.

² Vö. BÁLINT SALVATOR OFM: Feleletek 10 kérdésre, 41–42. in: TEMPFLI Imre: *i. m.* 221.

³ HD. Csíksomlyó – Szent Péter, II, 6. in: TEMPFLI Imre: *i. m.* 214.

⁴ VIRT László: *Katolikus kisebbség Erdélyben*, 107.

⁵ HD. Nagyvárad-Velencei Róm. Kat. Plébánia, 47–48, in: TEMPFLI Imre: *i. m.* 224.

⁶ Vö. TEMPFLI Imre: *i. m.* 224.

⁷ *Népújság* 1950. 04. 27.

ság csatlakozott a stockholmi felhíváshoz. Elfogadták a római katolikus lelkészekhez és hívekhez intézett felhívást arra, hogy csatlakozzanak a Béke Hívei Világkongresszusa Állandó Bizottságának felhívásához. A felhívásban elítélték azokat, akik új háborút készítenek elő az emberiség ellen, felszólítanak minden békét akaró katolikus lelkészt és hívőt, hogy írja alá a Béke Hívei Világkongresszusa Állandó Bizottságának felhívását, tiltakozva az atomfegyver használata ellen, tegyen hitet a béke mellett, és legyen a béketábor éber védelmezője, őrzője.⁸ Másnap, április 28-án a Katolikus Akcióbizottság Bukarestben átadta a Román Népköztársaság Állandó Békevédelmi Bizottságának az értekezleten megfogalmazott felhívásukat.

Ágotha Endre szóban is megerősítette a határozatot, amit a Béke Hívei Világkongresszusa Állandó Bizottságának (RNK ÁBB) részéről Petre Constantinescu-Iași akadémikus, későbbi kultuszminiszter elismerően méltatott: „a katolikus lelkészek és hívek részvétele a békéért folyó harcban újabb bizonyítéka annak, hogy ebben a küzdelemben mind nagyobb tömegek sorakoznak fel, függetlenül vallási hitüktől és politikai meggyőződésüktől.”⁹

Az Apostoli Szentszék tudomására jutott a marosvásárhelyi értekezlet és határozatainak híre, és dekrétumot adott ki 1950. május 2-án.

„Figyelmeztette azokat a papokat, akiket a kommunisták rávettek, hogy a papságot és a hívő katolikusokat elvonják a köteles alárendeltségtől, mellyel törvényes lelkipásztoruknak és különösen a római Pápának tartoznak, hogy őket is ugyanaz a büntetés éri, kerülendő kiközösítettek lesznek, ha azonnal be nem szüntetik a támogatást, melyet ezen szakadár mozgalomnak nyújtanak. A többi papot és katolikus híveket is figyelmezteti, hogy óvakod-

⁸ Vö. *Romániai Magyar Szó* 1950. május 5.

⁹ Vö. *Népújság* 1950. 04. 27. in: TEMPFLI Imre: *i. m.* 218.

janak ehhez a »szakadár szektához« csatlakozni, mert különben azonnal a kiközösítés azon büntetését vonják magukra, amelyekről a 2314. canon szól.¹⁰

A főszerepet vállaló Ágotha Endrét a Szentszéknek fenntartott legnagyobb egyházi fenytétkkel sújtotta: excommunicatus vitandus. A rendelet értelmében elveszítette minden egyházi méltóságát, vagyonát, hivatalát, tisztségét, és közvetlen hozzátartozóin kívül tiltott volt vele minden polgári érintkezés. Nem járulhatott szentségekhez, csak magánszentmisét és imát lehetett mondani a megtéréséért. „Eltemetni is csak akkor szabad, ha jelét adja a megbánásnak.”¹¹ Kiközösítésének tudomásulvételéről a Szentséges Atyának nyilatkozott: „1950. évi május hó 18-án a délutáni órákban felkeresett Lakó Menyhért nyáradszeredai szomszédom és ő újságolta, hogy a Rádió bement a kiközösítésem. Szentséges Atyám! Kiközösítésem ténye mélyen megrendített és fájdalommal töltött el a szégyen miatt is, másrészt azért is, mert fáj, hogy családom híre nevének ártottam.”¹² Ennek ellenére a későbbiekben még nagyobb hévvel folytatta politikai közszereplését.

Miért? Meglehet, hogy Ágotha Endre a vezetők nagy részéhez hasonlóan „egyfajta *modus existendit* keresett, minél kevesebb elvfeladással. Arra gondolt, ez a vihar is elmúlik, csak át kell vészelní.”¹³ Talán őszintén azt hitte, hogy lehetséges kiegyezni az új világrenddel, vagy valóban attól tartott, hogy egyháza a

¹⁰ Vö. Decretum Supremae S.Congregationis S. Officii – Vipuria Péter, a Szent Officiumi jegyzője 2. számú függelék 1950. május 2. in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*, Kolozsvár, 2003. 100.

¹¹ TEMPFLI Imre: *i. m.* 244.

¹² 261/1953. Ágotha Endre rekurzusa a Szentséges Atyához 1953. november 9.

¹³ PAKOCS Károly: *Küzdelem a lelki vakság ellen*, 94 in: TEMPFLI: *i. m.* 305.

görökatolikusok sorsára jut.¹⁴ Tény, hogy ő azon kevesek közé tartozott, akik „vezetőkként léptek fel, naivul azt hitték, hogy így lehetséges lesz a katolikus Egyházat államilag törvényesíteni”.¹⁵

A Szentszék rendelete megdöbbsentette a katolikus híveket, papságot és kormányt egyaránt. Az Egyházmegyei Hatóság közölte a kiközösítést az egyházmegye minden papjával, és a résztvevőket beidézte Gyulafehérvárra. Nagy részük szembefordult a békemozgalommal és feloldozását kérte. A Hatóság letartóztatta Boga Alajos helynököt május 10-én a béke-körlevél közreadásáért, és még erőteljesebb médiahadjáratot indított a Vatikán ellen, szorgalmazva a marosvásárhelyi határozatok alapján történő békeharchoz való csatlakozást.

1950. május 24-én Bukarestben Ágotha Endre részt vett abban a küldöttségben, amely memorandumot mutatott be az egyház és az állam közti „függő ügyek rendezésére”,¹⁶ és május 27-én a bukaresti rádióban előadást tartott *A papság feladatai a békeharchban* címmel. Ismételten kiemelte, hogy mindenki felelős a háború és béke kérdésében, így a papság felelőssége és feladata is bekapcsolódni a világot átfogó békemozgalomba. A sajtó a találkozás sikerét hangoztatta, és azt, hogy a „Katolikus Akcióbizottság az Erdélyi Katolikus Státusz összehívását kívánja”.¹⁷

A Katolikus Akció megtorpanását eredményezte 1950. június 4-én Pacha Ágoston temesvári püspök prédikációban is felolva-

¹⁴ Vö. TEMPFLI: *i. m.* 305–306.

¹⁵ MARTON: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*, 204.

¹⁶ Vö. MGYL. PFL. 1950. – Pacha Ágoston püspök körlevele, Temesvár, 1950. június 4. in: TAMÁSI Zsolt: *Jaross Béla a békemozgalom éveiben* <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/jaross.htm>

¹⁷ Romániai Magyar Szó 1950. május 28.

sott értekezése Temesváron.¹⁸ Nyilvánosságra hozta a marosvásárhelyi békemozgalom igazi célját, az aknamunkát, amit a cél érdekében folytatnak, a kiközösítéseket, a megfélemlítő propagandát. Bírálta a kormányt, hogy az egyházból a kiközösítettekkel tárgyal. Hivatkozott a vallásszabadságra, kérte a híveket, hogy ne csatlakozzanak a marosvásárhelyi „szakadár-mozgalomhoz”, és egyházból megindokolta annak törvénytelenységét. A körlevélben is megjelent nyilatkozatot elkobozták, de sikerült eljuttatni a templomokba. A hívek és a papság tudomást szerzett a tények valódi állásáról, a kiközösítésről, ami fokozatosan a „két vonal” elkülönülését eredményezte. A körlevél tartalmazott egy olyan tanácsot is, hogy „a nép hagyja el azt a papot, aki letér Péter sziklájáról”,¹⁹ amit a békepapok az elkövetkezőekben gyakran megtapasztaltak, Ágotha Endre is Marosvásárhelyen. Pacha Ágostont letartóztatták a körlevélért, majd 1951. szeptember 17-én elítélték 18 év nehéz börtönre.²⁰

Az Akcióbizottság további békegyűléseket rendezett Bukarestben, Kolozsváron, Temesváron és Nagyváradon. Hatékony-ságát szolgálták a Kolozsváron és Bukarestben, a kormány támogatásával létesített irodák. A bukaresti Bărăția-templom plébániáján működő irodában „Ágotha Endrének még a száműzött Alexandru Th. Cisar bukaresti érsek pecsétje is rendelkezésére állhatott”.²¹ Erről az időszakról Ágotháról „egykori barátja”, Török Mihály nyilatkozta, hogy autóval vitték mindenfelé, és számára már mindenki nulla volt az ismerősei közül, ő is. A Gyergyószentmiklóson megrendezett nagygyűlésre 1950. szeptember 4-én Török Mihályt is magukkal vitték, de mivel nem ment re-

¹⁸ Vö. HETÉNYI VARGA Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában II.* Abaliget 1994. 269–272.

¹⁹ TEMPFLI Imre: *i. m.* 248.

²⁰ Vö. HETÉNYI VARGA Károly: *i. m.* 269–272.

²¹ TEMPFLI Imre: *i. m.* 231.

verendában, és nyíltan kimondta, hogy nem vezet jóra a gyűlésezés, Ágotha megfenyegette, hogy vigyázzon, mit beszél. Két héttel később Török Mihályt elvitték a kolozsvári Honvéd utcai fegyházba három hónapra: szeptember 26-tól karácsonyig. Azzal a magyarázattal engedték haza, hogy ejtették az ügyet. A következő 18 hónapban hetente kétszer jelentkeznie kellett a milícián. Ágotha utólag azt mondta, hogy neki köszönhetően szabadult ki a börtönből, holott amikor Töröknek a leánytestvére a közbenjárását kérte az ügyben, Ágotha elutasította azzal, hogy Török Mihály magára vessen.²² „Nagy hatalom volt ez!”²³ – nyilatkozta Balázs Pál a gyergyószentmiklósi gyűléssel kapcsolatos beszámolójában. A résztvevők nagy részét ide is erőszakkal vitték.²⁴

Ágotha Endre a gyergyószentmiklósi gyűlésnek is aktív résztvevője volt. Ő nyitotta meg és javaslatára választották meg a békegyűlés vezetőit, többek közt őt is. Beszédet mondott, hangsúlyozva, hogy a lelkiismeretes, becsületes katolikus papoknak a béke frontján van a helyük. Bejelentette és ismertette a Katolikus Akcióbizottság aguszthus végi táviratát a Biztonsági Tanácshoz, amelyben elítélték a koreai békés nép elleni agressziót. Felolvasa magyarul a gyűlés egyhangúan elfogadott határozatát: életbe hívják a Katolikus Státust, hogy annak Időközi Bizottsága előrehozott munkálataival elkezdhesse a tárgyalásokat a kormánnyal az egyházi autonómia megteremtéséért, az általuk javasolt és a jelenlegi egyházi vezetők által elutasított, új státútum elfogadtatásával.²⁵ Az összejövetel megelőzte a szeptember 9–12. között Bukarestben megszervezett Békéért Harcoló Bizottságok Kong-

²² GYÉL. 1541-1954. Török Mihály feloldozása 1954. március 29.

²³ GYÉL. 1541-1954. Török Mihály feloldozása 1954. március 29.

²⁴ Vö. MARTON: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*. 208.

²⁵ Vö. Adunarea preoților și credincioșilor romano-catolici din Gheorgheni, București. 1956 in: TEMPFLI: *i. m.* 276.

resszusát, amit „a progresszív papoknak imákkal kell támogatniuk”.²⁶ Ágotha Endre a kongresszuson békebeszédet tartott.

Részt vett azon a találkozón is 1950. november 17-én Bukarestben, amelyen hivatalosan csak papok voltak, szám szerint 24-en. A Bărăția plébánia néhány, e célra átalakított termében tartották ezt az ún. kolozsvári Státus-gyűlést előkészítő értekezletet. Balázs Pál lelkész nyilatkozata jelenlévőként enged betekintést a gyűlés részleteibe. A felszólalások megindokolták a résztvevők állásfoglalását és elköteleződésüket a békemozgalom mellett. Ágotha Endre a közismert vezető és beszélő státuszában mutatkozott meg, akár a későbbi kolozsvári találkozón 1951. március 15-én.²⁷

Kolozsváron megválasztották az összehívott Státus Igazgatótanácsát és a státustagokat, amelynek tagja lett Ágotha Endre is. Új szabályzatot fogadtak el, amely alapján a Státus hatáskörét kiterjesztették az ország valamennyi katolikusára. Jogában állt az egyházmegyék vezetőinek kijelölése, így a két jóváhagyott egyházmegye (Gyulafehérvár, Bukarest) részére általános helynököt jelölhetett: érseket ajánlhatott a kormánynak Bukarest részére és püspököt Gyulafehérvárnak. Az újra megalakult Státusz majd megteszi a szükséges lépéseket, „hogy megoldáshoz vezesse a római katolikus egyház működésének kérdését az RNK alkotmányával és törvényével összhangban a nép és haza érdekének szolgálatában”.²⁸ Látszólag elérte célját a Katolikus Akció és általa a kommunista állam törekvése, hogy Rómától független egyházszervezetet hozzon létre. A kolozsvári gyűlés összehívása tör-

---

²⁶ TÖRÖK László: Templomi hirdetés. HH. Nagyvárad-Velence, 39, in: TEMFLI: *i. m.* 270.

Vö. TEMPFLI Imre: *i. m.* 274.

²⁷ GYÉL. 2072/1955. 10. Balázs Pál ügye 1955. szeptember 26.

²⁸ A Római Katolikus Státus kolozsvári gyűlése. Kiadja a Római Katolikus Státus Igazgatótanácsa. Kolozsvár. 1951. 3. in: MARTON: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században.* 210.

vénytelen volt mind egyházzogilag, mind a püspöki rendelkezés alapján (2271/1948), ezért az állam által jóváhagyott határozatai is érvénytelenek.²⁹ A gyulafehérvári egyházmegyét vezető Sándor Imre vikáriust 1951. március 10-én letartóztatták, és elkezdődött a titkos ordináriusok egyházzogi vitákkal telített időszaka 1955-ig, Márton Áron püspök kiszabadulásáig. A törvényes jogutódlás alapján dr. Jakab Antal mint ordinarius substituus vette át az irányítást 24 napi titokban maradás után, 1951. április 3-án, amikor bejelentette jurisdictióját a Székeskáptalannak.

A Katolikus Akcióbizottság 1951. április 10-től megváltoztatta nevét A békéért való harc Katolikus Bizottságra, és híveit a papság körében az államsegélyre való felterjesztéssel szorgalmazta eredményesen, mert májusig 245-re emelkedett az államsegélyt elfogadottak száma. Ez a papságnak egynegyedét tette ki, és közülük sem működött együtt mindenki a békemozgalommal.³⁰

Megerősödését szolgálták a kormány adminisztratív intézkedései is a területi beosztásokra vonatkozóan. A vármegyék megszűntek, körzeteket (raion) hoztak létre, és a megszervezett rajonok vezető testületébe tanult vallási megbízottakat (imputernicit) neveztek ki. Ezek hatékonyan tudtak érvelni az „ügy” mellett a papságnak, és meggyőzően szorgalmazni azt a nép körében. 1951 júliusában érvénybe lépett a Kultuszminisztérium által március 2-án jóváhagyott 4463. sz. határozat az esperességek beosztásáról az új tartományi és rajonbeosztásnak megfelelően.³¹ Ez az adminisztratív intézkedés lehetővé tette az áthelyezéseket a papság körében. Jakab Antalt is letartóztatták 1951. augusztus 24-

²⁹ Vö. LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 104.

³⁰ Vö. TEMPFLI Imre: *i. m.* 354.

³¹ MGYL. PFL. 363-191-1951. Espereskerületek beosztva in: *Erdély süveg nélküli püspöke*. Szerk. Dr. Tamási Zsolt, Marosvásárhely 2013. 27–33.

én, aminek egyik oka a „béke-körlevél”³² mellett a békemozgásban részt vett és penitenciát megtartott papok feloldozása.³³ Jogutódlása a titkosítás miatt lehetőséget nyújtott egy törvénytelen központi kormányzás kialakulásához.³⁴ A törvényes titkos ordináriusok sorának megállapítása dr. Marton József kutatásai alapján nyertek igazolást.³⁵

1951. szeptember 3-án Adorján Károly kanonokot megválasztották a Székeskáptalan ügyvivőjének, aki 1950 nyarán létrehozta a Katolikus Státus Időközi Bizottságát. A bizottság az államhatalommal együttműködve a Vatikánnal szemben álló „nemzeti” egyház létrehozása érdekében igyekezett megnyerni a klérust és a híveket.³⁶ 1951. november 10-én a kultuszminiszter jóváhagyta a négy egyházmegyét képviselő Gyulafehérvári Egyházmegyei Főhatósági Központot december 1-jei hatállyal, és Adorján Károly kanonok lett az ügyvezető elnök.³⁷ Papi áthelyezések sora kezdődött el, jutalmazni akarták a demokratikus papságot. Ágotha ügyének rendezése is hasonlóképpen zajlott.

1951. november 22-én Bukarestben, a gyermekvédelmi értekezletet követő, Kultuszminiszternél tett tisztelgő látogatásán érdeklődött ügyének rendezéséről. A miniszter Gyulafehérvárra irányította kérését. November 26-án dr. Péter Antal penitenciárus kanonok engedélyt adott Ágotha Endrének a lelkigyakorlatra, amelyet november 26–29. között elvégzett, és

³² MGYL. PFL. 805-1951, Nyárádtó: Jakab Antal 11. Körlevél: Szentbe-széd a békéről, 1951. április 30.

³³ LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*.100.

³⁴ Lásd *Erdély süveg nélküli püspöke*. 25–28.

³⁵ Ld. MARTON J. –JAKABFFY T.: *Az erdélyi katolicizmus századai*, Kolozsvár, 1999. 117–120.

³⁶ Vö. NEGREANU, Ioana Alexandra: *Stenograma ședinței cu responsabilitii de propagandă și agitație privind intensificarea muncii politico – educative la sate*. (ed.): i. m. 11.

³⁷ Vö. TEMPFLI Imre: i. m. 354.

szentgyónását követően a 2254. kánon alapján foro interno feloldozást³⁸ nyert. A kanonok ismertette a pápához intézett felterjesztését Ágotha Endre ügyében, és elküldte Iovanelli bukaresti vikáriusnak az Apostoli Szentszékhez való továbbításra. Dr. Péter Antal véleménye szerint 1952. vízkereszt napjáig megjön a válasz.³⁹ Nem jött meg.

Ágotha Endre esperes, nyáradselyei plébánost a január 10-én kelt 83/1952-es rendelettel áthelyezték Marosvásárhelyre a ferencrendiek templomába. Az átadás július 30-án történt Jaross Béla esperes jelenlétében. A jegyzőkönyv⁴⁰ szerint a ferencesek 1951. augusztus 21-én éjjel távoztak a „Sigurantiával”. A hír hallatára a hívek a Főhatósághoz folyamodtak Solyom Béláért azzal az utóirattal, hogy „Ha mégis jönne Ágotha, akkor a templom minden nap üres lesz”.⁴¹ Adorján Károly vikárius a válaszában Szent Péterre hivatkozott, aki háromszor megtagadta Jézust, de utólag megbánta és feloldozást nyert, a keresztényüldöző Saulból megtért Pál apostolra, akinek Jézus megbocsátott, és Júdásra, akiről nem tudható, hogy nem bánta meg árulását, és az sem, hogy elkárhozott, „de Marosvásárhelyen vannak, akik túltesznek az Úr Jézuson, hallgatnak a szigorúan ítélő keményekre, de nem tudnak, mert nem akarnak megbocsátani Ágothának”.⁴² A levél ellentétes hatást váltott ki: a templom megüresedett, a hívek bojkottal válaszoltak, olyannyira, hogy egy alkalommal a templom

---

³⁸ GYÉL. 10/2063/1951. Ágotha Endre feloldozása a cenzúra alól.

³⁹ MGYL. PFL. 261/1953. Ágotha Endre rekurzusa a Szentséges Atyához, 1953. november 9.

⁴⁰ Vö. MGYL. PFL. 50-1952. Jegyzőkönyv. Adorján Károly jóváhagyta 1952. augusztus 13-án.

⁴¹ GYÉL. 2367/1952. Ágotha elleni tiltakozás: „ha megjönne Ágotha, a templom minden nap üresen maradna” in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 182.

⁴² MGYL. 2357/1952. Adorján válasza a vásárhelyieknek: Ágothát feloldozták in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 182.

belső üveges ajtajára feliratot ragasztottak: „Itt nincs se Krisztus, se Mária, csak egyedül Ágota”.⁴³ Ennek ellenére Jaross Béla esperes jelenti a hatóságnak, hogy túlzás azt állítani a marosvásárhelyi közhangulatról, hogy állandósult botrány, de „botrányos egyes névszerint kiközösített papok feltűnő érvényesülése”.⁴⁴ „Ez a mozgalom, amelyhez csak a reformáció zavarát, kavarodását hasonlíthatom, csendben kúszik tovább kerületemben, mint a tarló-tűz – írja Jaross Béla Adorján Károlynak.”⁴⁵ A közhangulat ellenére Marosvásárhelyen is elkezdődött a „rendszerváltás”, az erőszakolt áthelyezések.

Kezetben Huber Józsefet helyezték el Tenkére, majd Kádár Ferenc és Pál József káplánokat. Később Sólyom Béla főtisztelendő és Sass Antal volt székelyudvarhelyi főesperesnek kellett menni, akiknek helyét Ágotha Endre vette át, és végül Jaross Béla pápai prelátus, címzetes apát, maroskerületi főesperes került sorra.

„A plébániát mégis meghódítják”,⁴⁶ ami röviden Jaross Béla félreállítását jelentette. Részletesebben nyomon követhető Léstyán Ferenc⁴⁷ és dr. Tamási Zsolt József írásaiban.⁴⁸ A gyu-

---

⁴³ Vö. BÁLINT SALVATOR OFM: *Feleletek 10 kérdésre*, 41–42. in: TEMPFLI Imre: *i. m.* 243.

⁴⁴ GYÉL. 2020/1952. Jaross Béla is úgy ítéli, hogy botrányos egyes névszerint kiközösített papok feltűnő érvényesülése in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 173.

⁴⁵ GYÉL. 2020/1952. Jaross Béla levele Adorján Károlyhoz in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 173.

⁴⁶ LÉSTYÁN Ferenc: *Marosvásárhely katolikus egyháza a kommunista elnyomás idején 1948–1990*. 7.

⁴⁷ LÉSTYÁN Ferenc: *Marosvásárhely katolikus egyháza a kommunista elnyomás idején 1948–1990*. 7–10.

⁴⁸ Ld. TAMÁSI: *Erdély süveg nélküli püspöke*. 34–36.

lafehérvári vezetésnek sikerült kikényszeríteni⁴⁹ az idős esperes egy évig tartó ideiglenes szabadságkérelmezését a nyugdíjazási kérése előtt, 1952. december 1-től. Helyére az Egyházmegyei Hatóság 1952. december 19-én Kajtsa Ferenc elkötelezett békepapot nevezte ki a marosvásárhelyi plébániára a 348/1952. számú rendelettel, vicarius adiutur minőségben. A marosi főesperesi kerület főesperese is ő lett a 3492/1952. számú leirattal.⁵⁰

Ágotha Endre esperest, nyugalmazott nyárádselyei plébánost Kajtsa Ferenc oldozta fel 1953. február 9-én az Ad. No. 3490-1952 delegált felhatalmazás alapján az excommunicatus vitandus fenytéke alól, a meghatalmazásban előírt formák betartása mellett. Ágotha Endre megtartotta a penitenciát, elismerte tévedését, megbánta, amit tett, és a jövőre nézve megígérte, hogy a C.I.C. által tiltott dolgokat elutasítja. Esküvel ígérte, hogy megteszi az előírt recursust. Tudomásul vette, hogy az ordinárius további intézkedéséig csak a lakásán misézhet.⁵¹ Használatra kapott egy viola miseruhát a plébániatemplom tulajdonából.⁵² Feloldozását követően, március 5-én Ágotha Endre engedélyt kért a Központtól, hogy bárhol nyilvánosan végezhesse szentmiséit. Nem értette, mivel különb Sass Antal és Sólyom Béla, akik végezhetik papi szolgálatukat, megjegyezve, hogy „Sólyom az igaz, mint a vásárhelyiek mondják, behódolt, de köztudomású, hogy Sass Antal nem ismeri el az Egyházmegyei Hatóságot”.⁵³ Példákat sorolt fel arra, akik ki voltak közösítve és feloldozásaik után működtek: Iovanelli bukaresti érseki helynök, Despina Andrei teológiai ta-

⁴⁹ Vö. TAMÁSI Zsolt József: Jaross Béla a békemozgalom éveiben. <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/jaross.htm>

⁵⁰ Vö. TAMÁSI Zsolt József: Jaross Béla a békemozgalom éveiben. <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/jaross.htm>

⁵¹ MGYL. PFL. 81-1953. február. 10.

⁵² MGYL. PFL. 82-1953. február. 11.

⁵³ MGYL. 778/1953 in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 176.

nár, „a volt Katolikus Akció és Státus férfiak a központban és más előkelő helyeken”.⁵⁴ Azzal érvelt, hogy „nem fognak megütöközni a vásárhelyiek, a megjelenése nem fogja felzavarni a közvéleményt”.⁵⁵ Az Egyházmegyei Hatóság és a kultuszminisztérium hozzájárulásával a 3183/1952. számú leiratában arra kérte Ágothát, hogy álljon félre. Akkor engedelmeskedett, félreállt, de most kéri nyilvános szentmisézési engedélyét.⁵⁶

Kajtsa Ferenc esperes jelentéseire és javaslatára⁵⁷ Adorján Károly bizalmas levélben⁵⁸ közölte Kajtsa Ferencsel, hogy a feloldozás tekintélye és érvényessége után logikusan nem lehet megtagadni a misézési engedélyt, még akkor sem, ha a hívek és papok ellenszenvet mutatnak Ágotha Endrével. A főesperes értesítette a kerület papságát, hogy hirdessék ki a marosvásárhelyi templomokban: Ágotha Endre bűnbánatot tartva eleget tett az előírásoknak, s visszanyerte jogait papi funkcióinak betöltésére.⁵⁹ Megtörtént ugyanúgy az egyházmegye valamennyi espereskerületében is.⁶⁰

A marosvásárhelyi papok elutasították az értesítés kihirdetését. Sólyom Béla május 2-án megvétózta a kihirdetést, amiért az Egyházmegyei Hatóság a 1511-1953. május 12-én kelt rendeletében saját kérésére felmentette a ferencendi templom ellátása alól.⁶¹

⁵⁴ MGYL. 778/1953 in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 176.

⁵⁵ MGYL. 778/1953. Kiközösítették érvényesülése és Ágotha panasza, aki népszerűtlen lett in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 176.

⁵⁶ Vö. GYÉL. 3183/1952. in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 194.

⁵⁷ GYÉL. 855/1953. Adorján Károly vicarius generalis levele Kajtsa Ferenchez. 1953. március 16.

⁵⁸ GYÉL. 153/1925. Kajtsa Ferenc levele Adorján Károlynak.

⁵⁹ GYÉL. 546/1953. MGYL. PFL. 153-1953. Ágotha Endre jogait visszanyerte 1953. április 20-án.

⁶⁰ MGYL. PFL. 261/1953. Ágotha Endre rekurzusa a Szentséges Atyához 1953. november 9.

⁶¹ MGYL. PFL. 153-1953. Válasz Ágotha levelére, 1953. május 28.

Sass Antal c. főesperes, ny. plébános átvette a felhívást az Ágotha-üggyel kapcsolatban, és „kijelentette, hogy gondolkodik és a választ holnap megmondja”.⁶² Nem hirdette ki.⁶³ Kajtsa Ferenc „gáncsoskodó, alamuszi embernek” tartotta Sass Antalt, „akit legalább 150 kilométerre kéne elhelyezni Vásárhelyről”.⁶⁴ Adorján Károly osztozott Kajtsa Ferenc véleményén, és kiegészítette az esperes indokolt javaslatát azzal, hogy Sass Antal, a „vagabondus papok barátja, minden megmozdulást tönkre tett s határozottan hirdeti, hogy az Egyházmegyei Hatóságot nem ismeri el. A minorita templom az engedetlen elemek melegháza.” A 788/1953. számú jelentésével „Adorján Károly felterjesztette az indokolt javaslatot Kovács Béla Ordinárius substituus elé azzal a meggyőződéssel, hogy Ágotha az oda való kinevezéssel majd megtalálja annak a módját, hogy Sasst elhallgattassa”.⁶⁵

Ágotha Endre 1953. május 28-án ismételten kérte Kajtsa főesperestől hivatalosan is a papi funkcióba való helyezését. Levelezéseikből ismeretes, hogy mennyire kényes volt annak megoldása. Ágotha érvelt a megállapodásukra hivatkozva, hogy bár ígéretet tett Kajtsa Ferenc, hogy május 3-án a ferencrendiek templomában végezheti a délelőtti szentmisét, előtte egy nappal értesítette annak nyolc nappal való elhalasztásáról. Reméli, hogy a május 3-án, vasárnap délelőttre megígért plébániai szentmiséjét elvégezheti. Nem vágyik semmiféle alkalmazásra, de a szentmiséit szeretné végezni, és ennek megoldása a főesperesen mú-

---

⁶² MGYL. PFL. 153-1953. Kajtsa Ferenc jelentése az Egyházmegyei Hivatalnak, 1953. május 28.

⁶³ MGYL. 788/1953. Adorján Sass Antal ellen és Ágotha mellett, 1953. március 16.

⁶⁴ MGYL. PFL. 153-1953. Kajtsa Ferenc jelentése az Egyházmegyei Hivatalnak, 1953. május 28.

⁶⁵ GYÉL. 788/1953. Adorján Sass Antal ellen és Ágotha mellett, 1953. március 16. in: LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 177.

lik. Szeretné tudni, hogy Kajtsa Ferenc akarja-e rendezni ügyét, mert ő az illetékes, ha nem, akkor Gyulafehérvárhoz fordul. Szeretné „ügyét dűlőre vinni”, ezért tovább kívánja terjeszteni a Szentszékhez. Végül elnézést kért az őszinteségért és megjegyzi: „nem tudom (...), kutatom, hogy miért nem gondolom biztosra, ami van a háttérben”.⁶⁶

Kajtsa Ferenc folyamatosan kibúvót keresett, a közbejött nehézségekre hivatkozott, nem intézkedett Ágotha Endre ügyében. Nem mert szembenézni a közvéleménnyel, amely elítélte a köztudomásúan kiközösített békepapot, jóllehet a békeakciós szolidaritás azt megkövetelte. Továbbra is kérte Ághotától, hogy május 3-án még mindig magánjelleggel végezze szentmiséjét a hivatalos misék sorrendje között. Közölte vele, hogy bármelyik templomban misézhet, de jelenleg hivatalos beosztása nincs, amit nem is igényelt, de rendben is van, mert Gyulafehérvárnak is ez a véleménye. Felterjesztette Ágotha Endre misézési kérelmét. A Hatóságtól várta a funkcióba lépés formáságainak megoldását.⁶⁷ A Központ úgy oldotta meg, hogy Sass Antalt az 1866/1953. számú rendelettel július 1-től visszahelyezte szülőfalujába, Barótra, helyette Ágotha Endrét nevezte ki a miniorita templomhoz is.⁶⁸ 1953. november 9-én Ágotha Endre átadta Kajtsa Ferenc esperesnek a Szentséges Atyához latin nyelven írt rekurzusát, azzal a kéréssel, hogy továbbítsa azt az Egyházmegyei Hatósághoz.⁶⁹ Az esperes elküldte 1954. április 21-én, hozzáfűzve, hogy „a kérvényben felsorolt indokok és érvek megfe-

⁶⁶ MGYL. PFL. 153-1953. Ágotha Endre levele a Főesperes Úrhoz, 1953. május 28.

⁶⁷ Vö. MGYL. PFL. 153-1953. Kajtsa Ferenc válasza Ágotha Endrének, 1953. május 28.

⁶⁸ MGYL. PFL. 153-1953. Kajtsa Ferenc levele Adorján Károlynak.

⁶⁹ MGYL. PFL. 261/1953. Ágotha rekurzusa a Szentséges Atyához Kajtsa Ferenc esperesnek. 1953. nov. 9.

lelnek a valóságnak, magatartása teljesen egyezik azzal az engedelmes és alázatos szellemmel, amelynek mélységes alázattal kifejezést adott rekurzusában”.⁷⁰ Adorján Károly az 1954. április 23-ai 1525/1954. számú értesítésében jelezte, hogy Ágotha Endre plébános recursusát annak idején latin nyelven, november 18-án 2998/1953. számmal eljuttatta a rendeltetési helyére, és amíg ennek a sorsáról biztos értesítést nem kap, a jelenlegi elküldését nem tartja időszerűnek. Ezzel Ágotha Endre ügye látszólag elrendeződött, valójában azonban elhúzódott, kérdésessé vált.

Az Egyházmegyei Hatóság végleg elfordult tőle, persona non grataként viszonyult hozzá. A Központ úgy oldotta meg, hogy Sólyom Bélát saját kérésére felmentette a ferencendi templom ellátása alól, nyugdíjazta az 1511/1953. számú rendeletével, és helyére dr. Jénáky Ferenc nyugalmazott tanárt kérte fel közreműködésre. Sólyom Bélát megbízta Marosszentgyörgy és Marosszentkirály adminisztrálásával. Ágotha Endre megkapta a nyilvános misézési engedélyét.⁷¹ Kovács Béla ordinárius Marosvásárhelyen járt, és meg is akarták látogatni – írja az esperes –, de sürgős elutazása miatt elmaradt a látogatás. Az ordinárius megbízása alapján vegye át a ferencendi templomban az istentiszteletek végzését, mivel Sólyom Béla főtisztelendő, nyugalmazott lelkész beteg.⁷²

Ágotha Endre továbbra is részt vett a Kajtsa által szervezett értekezleteken, de a kerületi papság egyre inkább elhatárolódott tőle, sőt az ő jelenlétével igazolták a gyűlésekről való elmaradá-

---

⁷⁰ MGYL. PFL. 261-1953 Ágotha rekurzusa a Szentséges Atyához, 1953 április 21.

⁷¹ GYÉL. 788/1953. *Adorján Sass Antal ellen és Ágotha mellett 1953. márc. 16.* in: LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria.* 177.

⁷² MGYL. PFL. 245/1954. Kajtsa Ferenc levele Ágotha Endrének 1954. október 13.

sukat. Az esperes jelentette⁷³ a helyzetet a Hatóságnak. Ágotha Endrével személyesen közölte Kolozsvári József kultuszinspektor Lakó Menyhért nyáradszeredai lelkész kifogását: „Ágotha miatt, mert ki van közösítve.”⁷⁴ Ágotha Endre levélben igazolta feloldozását, és keserűen megjegyezte, hogy a kiközösítését követően, 1951–52-ben, amíg beteg nem lett, Lakó Menyhért tartotta vele a kapcsolatot, nyugodtan prédikálgatott a búcsúján és egyéb funkciókat is végzett, és most, mikor rendben van az ügye, elfordult tőle.⁷⁵ Török Mihály szovátai plébános is azt hangoztatta: „a feloldozására nem volt senkinek felhatalmazása”,⁷⁶ és Ágotha Endre helyében nem ment volna Marosvásárhelyre, szégyenében elbújt volna egy kis falusi helyre. Ágotha Endre neki is felvázolta feloldozásának részleteit, annak jogosságát alátámasztva, hogy az ordináriusok és azok helyettesei erre felhatalmazást kaptak 1948 júliusában. Igazának tudatában írta, hogy nem akart elbújni. Nyugdíjazása után Vásárhelyen akart élni az Egyházmegyei Hatóság hozzájárulásával. Beosztása van, és végzi a dolgát a megszokott alapossggal és rendszeretettel, amelyet elismernek. „Bátran, felemelt fővel járok s környezetemnek megvan a véleménye, amely körökben megszoktam fordulni.”⁷⁷

Márton Áron püspök szabadulása után, 1955. március 25-én bejelentette az egyházmegye vezetésének átvételét. Első, 1461/1955. sz. körlevelében rendelkezett a Katolikus Békeakciómozgalmat illetően: nem ítélte el a vezetőket, de megkövetelte

⁷³ MGYL. PFL. 246/1954. Kajtsa Ferenc levele Adorján Károlyhoz 1954. szeptember 29.

⁷⁴ MGYL. PFL. 246/1954 Ágotha Endre levele Lakó Menyhérthez 1954. szeptember 29.

⁷⁵ MGYL. PFL. 246/1954 Ágotha Endre levele Lakó Menyhérthez 1954. szeptember 29.

⁷⁶ Ágotha levele Török Mihály szovátai plébánoshoz 1954. augusztus 25.

⁷⁷ Ágotha levele Török Mihály szovátai plébánoshoz, 1954. augusztus 25.

a gyűlésezők, a törvénytelen vezetés és aktív résztvevők bűnbánatát, az engedelmes lelkiületet az egyházi fegyelmi intézkedésekkel szemben.⁷⁸ Ágotha Endre ügyének intézése Márton Áron püspökkel két vonalon dokumentálható. Ágotha változata az 1955. május 16-án a püspöknek küldött jelentéséből⁷⁹ vezethető le, a másik vonal a Márton Áron püspöknek a Jaross Béla marosvásárhelyi főesperesnek küldött 1805/1955. számú leiratából rekonstruálható. Kétely támadhat a kutatóban, hogy vajon nem félreértések, téves információk, esetleg az előítéletekből fakadó róla kialakult rosszindulatú elfogultság következtében jutott-e holtpontra a tárgyalás kimenetele, ugyanis Márton Áron hazatérése után megpróbált tájékozódni a békemozgalom részleteiről.⁸⁰ Ágotha Endrének Márton Áron püspökhöz írt jelentése 1955. május 16-án nem volt elég meggyőző és hiteles az ügyének megítélésekor. Ennek részletesebb bemutatásából megismerhetjük a püspökkel folytatott tárgyalásának részleteit. Ágotha Endre kitért abban a hitében, hogy a főpásztor „minden ügyét másképp ismerte volna meg”, ha egészségi állapota nem akadályozta volna meg a személyes találkozást a tények kivizsgálására érdekében április 15-én. Utóiratában tiltakozik a feltételezés ellen, hogy elmaradásának oka a „makacsság” lett volna.⁸¹ Engedelmes hódolattal fogadta Márton püspöknek a május 14-én kelt leiratát, amelyben megerősíti az április 22-én kelt rendelkezéseit. Ezt Jaross Béla is igazolta. Április 29-én Léstyán Ferenc plébánostól küldött jelentésében újra megerősítette engedelmisségét, kiegészítve azzal, hogy eljuttatja folyamodványát (rekurzusát) a püspökhöz. Az erre kapott, május 1-jei keltezésű püspöki le-

⁷⁸ GYÉL. 1805/1955. in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 233.

⁷⁹ GYÉL. 1805/1955. Ágotha levele Márton Áronhoz, 1955. május 16.

⁸⁰ LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 194–213.

⁸¹ GYÉL. 1805/1955. Ágotha levele Márton Áronhoz, 1955. május 16.

iratból értesült arról, hogy nincs feloldozva foro externo, hogy feloldozása nem érvényes a Rómától való felhatalmazás nélkül. Május 5-én dr. Péter Antal kanonokkal konzultált a folyamodvány latin szövegének helyességéről és annak estleges átjavítása-iról a gyulafehérvári irodában. Ezzel a céllal kérte vissza Márton püspök az 1805/1955. számú rendeletére elkészített és beküldött rekurzusát május 12-én. Nem jogtanácsost választott, és nem azért kérte vissza a folyamodványt, hogy ne a Főpásztor ajánlásával kerüljön felterjesztésre a Szentséges Atyához, hanem ki akarta egészíteni azt. Tény, hogy a feloldozásának jogosságát és érvényességét bizonyító érvelése az előbbi feltételezést is alátámaszthatja: Dr. Faragó Ferenc kanonok 1952. november 16-án a marosvásárhelyi plébániatemplom szószékén kijelentette, hogy Kovács Béla ordinárius joghatóságához nem férhet kétség, és az egyházmegye minden papja és híve engedelmességgel tartozik neki. Aki ellentmond, az kiközösíti magát az egyházból. Adorjáni Károlyt Kovács Béla ordinárius nevezte ki vikarius generalisnak. Az ordináriusok 1948 júliusában, Bukarestben, a nunciatúrán felhatalmazást kaptak arra, hogy minden egyházi fenyíték, még a kiközösítés alól is feloldozhatnak. A rendelet értelmében „Pakocs Károly kanonok, Dr. Cziza Nándor és Dr. Messen az Egyházmegyei Hatóság mellett működő egyházjogászok, scriptumokban bizonyították, így ismeretes Kovács Béla ord. subst.-nak adott rendkívüli felhatalmazások alapján mindazon jogai megvannak, mint a rendes Ordináriusoknak”.⁸² Ha ez így igaz, kérdezi, hogy Kovács Béla ord. subst. delegálása folytán a foro externo feloldozása miért nem érvényes, ha a házassági felmentései, bérválása Kolozsváron, Vásárhelyen, Székelyhodoson és Gyergyószentmiklóson érvényesek. Végül újra nyilatkozott, hogy sem neki, sem az akcióban részt vett pa-

⁸² MGYL. PFL. 1805/1955. Ágotha levele Márton Áronhoz, 1955. május 16.

poknak nem volt szándékában semmiféle szakadást előidézni, és kijelentette, hogy ha a Főpásztor úgy van meggyőződve, hogy minden megmozdulásnak és botránynak ő volt a kezdeményezője, okozója, kivitelezője, akkor a legnagyobb engedelmességgel kész vállalni minden elégtételadást az okozott botrányért. A jelentését azzal zárja, hogy tartja magát az 1805-1955. sz. rendelethez: annak engedelmeskedik, s nem engedi magát „befolyásoltatni sem embertől, sem külső körülményektől”.⁸³

Ágotha Endre Márton Áron püspök határozatáról Jaross Béla főesperesen keresztül értesült. „1. Ágotha Endrének a május 12-ről keltezett folyamodványa ellentmond annak, amit üzent és engedelmességről jelentett, a folyamodványt visszakérte indoklás nélkül és azt hangsúlyozza, hogy a feloldozáshoz joga van. 2. Magam is hinni akarom, hogy Ágotha E. és társai nem akartak szakadást, az akciónak azonban, melyhez ők eszközül magukat adták ez volt a célja, és a kolozsvári gyűlés ezt tartalmilag ki is mondotta. *Contra factum, non valet argumentum!* 3. Ha Ágotha Endre nem is egyedül „kezdeményezője minden megmozdulásnak, botránynak”, mindenesetre főszereplője, és időrendileg első főszereplője annak a botránynak, mely neki is, az egyházmegye papjainak és híveinek, és nekem is szégyent, aggodalmat, lelkifájdalmat okozott, és olyan erkölcsi károkat, melynek kihatását most még fel sem tudjuk mérni. 4. Ágotha Endrével azt közöltem, ami őt közvetlenül, személyében lelkileg, és súlyosan érinti. Idővel a kérdéseire is fog feleletet kapni, addig is azonban férfias egyenességgel, a súlyos megtévelyedés beismerésével és a jóvátétel őszinte szándékával igyekezzék helyrehozni azt, ami még helyrehozható.”⁸⁴

⁸³ Vö. MGYL. PFL. 1805/1955. Ágotha levele Márton Áronhoz, 1955. május 16.

⁸⁴ LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 194.

„Ágotha Endrét veserákkal mütötték, súlyos állapotára való tekintettel a püspök mint haldoklónak engedélyezte a feloldozást a kiközösítés alól, a büntetéséről nem tehettem mert a Szentszék 1950. május 2-án excommunicálta Ágotha Endrét.”⁸⁵

1956. június 22-én halt meg 64 évesen Marosvásárhelyen. A temetéséről beszámoló eredetiben fennmaradt: nem ravatalozták fel a templomban. Kevesen vettek részt a temetésen, csak pár szomszéd és a helyi papok reverendában. A kultuszhatóságok nehezményezték a „kiprédikálást”, amit Buzogány Lajos kultuszinspektor írása bizonyít.⁸⁶ Jaross Béla a sírnál végzett szertartás után ismertette szerepét az állam által irányított egyházszakadási kísérletben, ami után alávetette magát az egyház intézkedésének és engedelmességgel vezekelt.⁸⁷

Egyszerű temetésének oka a Főpásztor leiratából ismeretes: „Teljes részvétellel voltam iránta és imáimba foglalom. Amikor bírói tisztemet gyakorolom /értve benne a temetési pompa leegyszerűsítését is/, olyan kötelességet teljesítettem, melyet az Anyaszentegyház legszívesebben mindig mellőzne. (...) Nem büntetés, hanem törlesztés, penitencia, hogy az erkölcsi rend a maga egészében helyreálljon.”⁸⁸

---

⁸⁵ Godó Mihály SJ: *Önéletrajz*. (Testamentum) Gloria Kiadó, Kolozsvár, 2002. 78–82.

⁸⁶ HD Marosvásárhely Belváros, IV. kötet, 30. in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 247.

⁸⁷ Godó Mihály SJ: *Önéletrajz*. (Testamentum) Gloria Kiadó, Kolozsvár, 2002. 78–82.

⁸⁸ Historia Domus 1955–1992, Marosvásárhely Belváros, IV. Kötet, 30. in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria* 2003. 247.

VERES JANKA-ESZTER

Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Ökumené doktori iskola
Kolozsvár, Románia
janka.veres@ubbcluj.ro

Mit jelent a „gender” fogalom? Használhatjuk-e az egyházban, vagy féljünk tőle?

Abstract: In our paper we would to discuss about the difference between the meaning of the words gender and sex, in order to try and understand why is it important to distinguish correctly when to use gender specific expressions. We discuss the etymology of the word and, on the other hand, we try to find the most useful translations and expressions which will help us integrate the word gender in Hungarian texts. It's important for us to find the proper meaning of the used word (in this case, we discuss the word gender) in order to understand the texts we read in a proper manner. The misunderstanding of the word gender caused a lot of stereotypes, even oppression, when it came to talk about women and their role in society and in Church, so we must be aware to read and understand the meaning of a specific text using our best knowledge and trying to do our best to avoid stereotypization.

Keywords: gender, society, identity, religion, stereotypes, beliefs, translations, semantics, word meanings

Bevezető

Ahhoz, hogy a társadalmi problémákat meg tudjuk érteni, elengedhetetlen bizonyos fogalmak tisztázása. A fogalomtisztázás viszont érzékeny terület, főképp abban az esetben, amikor olyan szavakat, kifejezéseket szeretnénk megérteni, amelyeknek egy adott nyelvben nincsenek pontos, teljes megfelelői. Napjaink egyik legtöbbet említett társadalmi problémája, amellyel mind

egyházi, mind laikus körökben a szakemberek, és nem csak, foglalkoznak, a nemi szerepekre vonatkozik. Amikor viszont nemi szerepekről beszélünk, ugyanúgy elengedhetetlen megértenünk annak angol megfelelőjét, a gender szó helyes értelmét is. Ez legalább olyan mértékben fontos ahhoz, hogy a fogalmat a megfelelő kontextusba behelyezve használni tudjuk, és a szöveget, amelyet épp olvasunk, megfelelően értelmezhesük.

Mit értünk valójában nemi szerep alatt?

Időnként nehéz felfogni, hogy pontosan mit is értünk a „gender” kifejezés alatt, és hogyan különbözik a szorosan összefüggő „sex” kifejezéstől. Ahhoz, hogy megértsük a gender szociális felépítését, elsősorban meg kell határoznunk a „gender” és a „sex” fogalmát. Gyakran ezt a két fogalmat kölcsönösen felcserélhetőnek tartják, azonban fogalmaik eltérő jelentéssel bírnak. A „sex” azon biológiai és fiziológiai tulajdonságokra utal, amelyek meghatározzák a férfiakat és a nőket. Anatómiai és élettani jellemzőként definiálják, amelyek az egyén biológiai férfiasságát és nőiességét jelentik.¹

A nem (sex) a személy biológiai állapotára utal, és tipikusan férfi, női vagy interszexuális kategóriába sorolható.²

A „gender” azon társadalmilag felépített szerepekre, viselkedésre, tevékenységekre és tulajdonságokra utal, amelyeket egy adott társadalom megfelelőnek tart a férfiak és a nők számára. A „gender” szó kiemeli, hogy a férfiasság és a nőiesség társadalmi, kulturális és pszichológiai tényezők terméke, és az egyén

---

¹ Aman Ullah GONDAL: *Gender studies*, National Officers Academy, Islamabad, 2016, 5.

² GONDAL, 5.

megszerzi őket, ezáltal férfivá vagy nővé válva.³ Ezek a viselkedési modellek bizonyos elvárásokat állítanak az egyének számára és befolyásolják a nemi alapú szerepeket, amelyeket valaki nőként vagy férfiként a társadalmi életben betölthet.⁴

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) meghatározása alapján a „gender” szociálisan létrehozott női és férfitulajdonságok összessége.⁵

Hogyan is működnek ezek a társadalmi nemek? Az emberek terjedelmes és komplex társadalmakban működnek elsajátított magatartásminták alapján. A beszédmódunk, a módszereink, az általunk használt dolgok és a viselkedémódunk mind azt jelzi, hogy kik vagyunk, és ez megalapozza az interakcióink szabályait. A társadalmi nem is ezen magatartások és attitűdök halmazának az egyike.⁶

A két kifejezés közötti fő különbségeket Gondal így foglalja össze: a biológiai nem egy természetes, univerzális kifejezés, a társadalmi nem pedig egy szociális konstrukció, mely folyamatosan változik térbeli, földrajzi és társadalmi-kulturális helyzet hatására. A biológiai nem a nemi szervek látható különbségeire és a reprodukzív funkciók különbségeire, míg a társadalmi nem egy szociokulturális konstrukció, amely férfias és nőies tulajdonságokra, viselkedési mintákra, kapcsolódó szerepekre és felelőségre utal.⁷

---

³ GONDAL, 5.

⁴ PERINTFALVI Rita: *The Real Face of the Anti-Gender Kulturkampf – The Rise of a New Kind Of Political And Religious Fundamentalism In Europe?*, 2015, 3–4.

⁵ World Health Organization: *Gender, Equity and Human Rights*. <http://www.who.int/gender-equity-rights/understanding/gender-definition/en/>, 2018. 06. 15.

⁶ SCHIEBINGER.

⁷ GONDAL, 6.

A pontosabb megértés érdekében lássunk egy egyszerű példát: bár biológiailag csak a nők szülhetnek, a biológia nem határozza meg azt, hogy ki fogja felnevelni a gyermekeket, vagy ki fogja a házimunkát elvégezni. Ezért is problémás az, ha valaki a nők társadalomban vagy egyházban betöltött szerepét az ő biológiai tulajdonságai alapján próbálják meghatározni, gyakorlatilag a szülési képesség alapján. Tehát ha valaki azt mondja, hogy a nők nem lehetnek politikusok, tudósok, menedzserek vagy spirituális vezetők, azért, mert nők, és az ők elsődleges feladatuk az, hogy szüljenek, erősen diszkriminálja a nőket a társadalmi életből való kivonásával, amelyben ugyanolyan joguk van részt venni, mint a férfiaknak.⁸

Ez a társadalmi nevelés annyira erős, hogy amikor megkérték a huszonnégy órája született csecsemők szüleit, jellemezzék gyermekeiket, már ekkor a nemi sztereotípiákat használták: a fiúkat erős, éber és jól tájékozottnak írták le, a lányokat pedig apró, puha és törékeny lényként. El tudjuk képzelni, hogy a továbbiakban is a hozzájuk való viszonyulás és bánásmód semmi- ben sem fog különbözni.⁹

Amikor a kutatók bevezették a „gender” kifejezést, egy olyan szót kerestek, mely semleges háttértartalommal rendelkezik, az évek során azonban ez az egész a visszájára fordult, és szinte szitokszóként írta be magát a történelembe.¹⁰

---

⁸ PERINTFALVI, 3–4.

⁹ Claire RENZETTI – Daniel CURRAN: Sex-Role Socialization, in Janet Kourany – James Sterba – Rosemarie Tong (szerk.): *Feminist Philosophies*, Prentice Hall, New Jersey, 1992, 31–47, 32.

¹⁰ Joan Wallach SCOTT: Gender: A Useful Category of Historical Analysis, *The American Historical Review* 91.5 (1986), 1054–1057.

A „genus” szó etimológia

Annak érdekében, hogy érdemben tudjuk feltárni, illetve vizsgálni a kiemelt társadalmi problémát, amely elsősorban a nők hátrányos megkülönböztetésére utal, szükségszerűnek érezzük a szó használatát, elsősorban azért, mert (még) nem találjuk azt a szót, illetve kifejezést, ami pontosan takarná a „gender” szó teljes értelmét, ezzel, magyar nyelvterületen, sok félreértés született. Az eddigi legmegfelelőbb kifejezés szerintünk a **társadalmi nem**, mivel ez a kifejezés próbálja takarni többé-kevésbé azt az értelmet, amelyet bemutatni, illetve tovább kutatni szeretnénk.

Miért nehéz magyar megfelelőt találni? Bármilyen meglepő, inkább beszélünk itt a *gender* szó etimológiai hátteréről, mintsem kulturális félelemről. A „gender” szó a latin *genus*, *-is* szóból ered, amelynek jelentése többek között a következő: nemzet, faj, ház, család, eredet.¹¹ A szó használata különféle jelentésben elterjedt a történelem során. Látjuk például Iulius Caesar *Commentariorum De Bello Gallicorum* negyedik könyvében, ahol Gallia leírásában használja a *genus hominum* kifejezést, amikor bemutatja a környezetet. Itt a *genus* kifejezés elsősorban úgy fordítandó, hogy nemzet vagy faj, mivel a lakosok nemzeti eredetének leírásához használta. A történelemben nagyon előre haladva hasonló kifejezést találunk XIII. Leó pápánál, aki 1884. április 20-án kiadta a *Humanum Genus* kezdetű enciklikát. XIII. Leó a *humanum genus* kifejezést itt az emberi nemre vonatkoztatta. Visszatérve a nyelvészetre, a *genus* kifejezés használandó abban az esetben is, amikor főneveket **nyelvészeti nem** alapján rangsoroljuk. Lehet, hogy itt van az a csavar, ami közelebb vihet megérteni, hogy miért nehezebb magyar megfelelőt találni

---

¹¹ *Tudományos és Köznyelvi Szavak Magyar Értelmező szótára*. <https://meszotar.hu/keres-genus>, 2021. 01. 06.

a *genus* szó sokféle árnyalatára. Szükséges megemlítenünk azt, hogy a magyar nyelvben nem létezik a főneveknek nyelvészeti nem szerinti rangsorolása, tehát a nem szó etimológiai fejlődésében nem volt annyira szükséges többek között a szó árnyalataira hangsúlyt fektetni, mivel nyelvészeti nemről is csak abban az esetben beszélünk, amikor idegen nyelvek nyelvtanával foglalkozunk. Tehát a nyelv fejlődésében megmaradt a nem főnév fő jelentéseként a biológiai nem, mivel az volt a szó jelentésének az az árnyalata, ami a köznyelvben gyakrabban használatos. A magyar nyelv tehát jelenleg nem tesz különbséget biológiai nem és társadalmi nem között, főképp azért, mert a magyar nyelv nem érezte szükségesnek a *genus* szó valamilyen formájának latinból való átvételét, ugyanis nem volt szükséges a nyelvészeti nem kifejezés egyszerűsített formájának felépítésére. Ha megvizsgáljuk azokat a nyelveket, amelyekben létezik a főnevek, személyes névmások nyelvészeti nem szerinti kategorizálása, észrevehetjük, hogy minden nyelvben megjelenik a *genus* szó átvett formája akkor is, hogyha a nyelv önmagában nem latin eredetű.

Az angol *gender* szó elsősorban a nyelvtani nemet jelöli. Több nyelv megkülönböztet hímnemű, nőnemű és semleges nemű főneveket, mellékneveket, névmásokat (ide tartoznak például a német, a latin eredetű nyelvek, a szláv nyelvek). Az angol nyelvben kevés a nőnemű, illetve hímnemű főnév, a melléknevek nem nemfüggőek, de a személyes és birtokos névmások igen. A héberben hímnemű és nőnemű főnevek, melléknevek és igevégződések vannak, de nincs semleges nem. A magyar nyelvben nincs nyelvtani nem, ezért e jelentés fölött gyakran átsiklunk. A magyar nyelvben ez nem figyelhető meg, de az orosz (пол – род), német (Geschlecht – Genus) és angol (sex – gender) nyelv külön szavakkal illeti a biológiai és a nyelvtani nemet. Ez a kettő ellentmondásban is állhat egymással, például a német lány szó (Mädchen) semleges nemű névelőt kap (das). A magyar nyelvben gyakori az

a jelenség, hogy egy főnév mindkét nemre vonatkozhat (pl. özvegy, nyugdíjas, mérnök stb.). Ezek alapján a nők nyelvi egyenjóságáért folytatott mozgalom azon országokban kihangsúlyozottabb, ahol nagy különbség van a nyelvtani nemben (Genus), mint például a németeknél. Ezen a területen a feministák célja a férfinyelvvvel párhuzamosan egy női nyelv felépítése vagy a semleges nem használatának meghonosítása. Az elképzelés jól is hangzik, de túlzásokat azért itt is találhatunk, mint például a Miatyánk átírása: „Vater und Mutter unser im Himmel” (=Mi Atyánk és Anyánk a mennyben).¹²

A gender jelentheti a társadalmi nemet. Ilyen értelemben a férfi- és női vonások, tulajdonságok és szerepek szociokulturális dimenzióját jelöli. E megközelítés különbséget tesz a biológiai nem (sex) és a társadalmi nem (gender) között; az utóbbit általában egy szociokulturális konstrukció eredményének tekinti – ilyen értelemben lehet beszélni nemek közötti egyenlőségről vagy egyenlőtlenségről (gender in/equality), a nemek közötti hatalmi viszonyokról (gendered power relations), nemi sztereotípiákról (gender stereotypes) vagy nemi alapú erőszakról (gender-based violence).

Összefoglalás

Elsősorban megállapíthatjuk, hogy a társadalmi nem fogalmát számos sztereotípiára hálózta be. A sztereotípiák Rommes szerint olyan széles körben elfogadott, leegyszerűsített és esszenciális meggyőződések, melyek mélyen beágyazódtak a szociális intézményekbe és a tágabb kultúrába. Egy példát is felhoz rá: egy videójáték tervezői a lányok számára létrehozott platform-

---

¹² PETE István: Férfinyelv-e a magyar?, in *Magyar Nyelvőr* 124 (2000/1), 108–111.

nál egyértelműen rózsaszínű háttérrel kellett hogy használjanak, ugyanis az anyák kizárólagosan ezeket vették meg gyermekeiknek, holott a gyermekek inkább a sötétebb, fémes színeket részesítették előnyben.¹³

Ilyen sztereotípiákat figyelhetünk meg a férfi- vagy női munkahelyek kinevezésénél is. Hogyan is jönnek létre az úgynevezett férfi- és női munkák? Erre a válasz fölöttébb egyszerű: egy úgynevezett „genderszeparáció” módszerrel, mely során megjelölik a feltételezeten numerikusan domináns csoport tenderidentitását, és kinevezik pl. női szakmának a betegápolást vagy férfiszakmának a sofőrködést.¹⁴ A legfőbb probléma abból fakad, hogy ezen keretek közül képtelenek vagyunk kilépni. Erre nagyon jó példa Maria Montessori élete, aki rengeteg megalázást és megvetést kellett elviseljen annak érdekében, hogy a 19. század végén – 20. század elején elvégezhesse az akkor még teljesen férfiszakmának titulált orvosi egyetemet. Mit is érthetünk ezen megaláztatások alatt? Például azt, hogy nagy nehezen, csak az akkori pápa segítségével sikerült bekerülnie a karra; a termékekbe csak a férfihallgatók után mehetett be; az órákat nagyon sokszor állva kellett végighallgatnia; az anatómiát csak egyedül gyakorolhatta; minden fontos hírről csak utolsóként elkésve értesülhetett, de mégsem adta fel, és 26 évesen sikeresen lediplomázott.¹⁵

Ezen sztereotípiák leépítése azért különösen is fontos, mert jelentősen befolyásolhatja és ronthatja az emberek valódi teljesítményét. Például Steele egy kísérlet során arra a következtetésre

---

¹³ Els ROMMES: Gender Sensitive Design Practices, in Eileen Trauth (szerk.): *Encyclopedia of Gender and Information Technology*, Idea Group Publishing, Hershey, 2006, 675–681.

¹⁴ SCHIEBINGER.

¹⁵ GYÖRGYPÁL Jutka: született augusztus 31-én: Maria Montessori, h. n., 2015, <http://eletemmodja.blogspot.com/2015/08/szuletett-augusztus-31-enmaria.html>, 2020. 01. 04.

jutott, hogy amikor a fiatal nőknek egy matematikai tesztet nemük bejelölésével kell kezdeniük, hajlamosabbak lesznek alacsonyabb pontszámot nyújtani, mint amikor a feladatlapon nincs jelen nő/férfi jelölőnégyzet.¹⁶

Amint szövegünkben bemutattuk, nem elegendő csupán a sztereotípiák pókhálóját lebontani a társadalmi nem fogalmáról, hanem a téves hiedelmeket is kell küszöbölnünk. Alakítsunk ki egy olyan nézőpontot, mely nem ütközik saját normáinkkal, de ne jelentsünk ki elhamarkodott döntéseket előzetes háttérinformációk nélkül.

---

¹⁶ Claude STEELE: A Threat in the Air: How Stereotypes Shape Intellectual Identity and Performance, in *American Psychologist* 52 (1997/6), 613–629.